

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

VIKTORIJA JAKAITIENĖ
(SOCIALINIO DARBO IŠTĚSTINĖS STUDIJOS)

**ATVEJO VADYBOS TAIKYMO ŠEIMAI IŠGYVENANČIAI
SKYRYBAS YPATUMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Doc. dr. Justinas Sadauskas

Vilnius, 2023

TURINYS

IVADAS	6
1 SKYRYBŲ REIŠKINYS	9
1.1 Skyrybų priežastys ir pasekmės	9
1.2 Buvusių sutuoktinių santykių dinamika po skyrybų	14
2 SOCIALINĖ PAGALBA BESISKIRIANČIOMS ŠEIMOMS	17
2.1 Atvejo vadyba skyrybų procese	17
2.2 Vaiko teisių užtikrinimas tėvų skyrybų atveju.....	19
2.3 Specialistų patiriami sunkumai teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai ...	23
2.4 Specialistų taikomi darbo metodai	25
3 TYRIMAS: SPECIALISTŲ PATIRTIS, TAIKANT ATVEJO VADYBOS PROCESĄ, SKYRYBAS IŠGYVENANČIOMS ŠEIMOMS	32
3.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas	32
3.2 Tyrimo duomenų analizė	39
DISKUSIJA	62
REKOMENDACIJOS	69
LITERATŪRA	70
SANTRAUKA	75
SUMMARY	76
AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA	78

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Baigiamojo darbo loginė schema.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. **lentelė.** Klausimų blokas.
2. **lentelė.** Tyrimo dalyvių kriterijai.
3. **lentelė.** Atvejo vadybos vaidmuo teikiant pagalbą šeimai išgyvenančiai skyrybas.
4. **lentelė.** Gerosios patirtys taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.
5. **lentelė.** Sunkumai ir jų sprendimas taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.
6. **lentelė.** Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų rekomendacijos dėl darbo su besiskiriančiomis šeimomis tobulinimo.

IVADAS

Temos aktualumas. Šeima – viena seniausių socialinių institucijų, mažos žmonių grupės sąjunga, paremta visuomeniniais, ekonominiais ir biologiniais ryšiais bei interesais. Tai asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, atsakomybės ir globos saitai. Nors šeimos vertybinės nuostatos yra laikomos tvirtu pagrindu kuriant šeimos santykius, tačiau šeimos samprata ir pačios vertybės šiuolaikinėje visuomenėje keičiasi. Kai sutuoktinių vertybės išsiskiria, sugriaunamas pamatinis šeimos pagrindas ir tokia šeima tampa nefunkcionalia. Taip gali atsitikti dėl tokių krizinių situacijų: nedarbo, vieno iš sutuoktinio neištikimybės, turto netekimo, gyvenamosios vietos pakeitimo, karjeros pasikeitimo, mirties, ligų, finansinių problemų, išsiskyrimo ir skyrybų, vieno arba abiejų sutuoktinių išvykimo dirbti į užsienį. Nefunkcionalia šeima tampama, kai šeimos nariai išaukština individualius poreikius ir vertybines nuostatas. Burvytės (2013) teigimu, šiandienėje visuomenėje darosi įprasta tėvų tarpusavio santykių krizes spręsti skyrybomis. Kai kuriais atvejais net oficialiai išsituokę tėvai ir po skyrybų tęsia tarpusavio konfliktus. Iš kitos pusės yra šeimų, kurios nesiryžta skyryboms, bet nuolat ginčijasi ir pykstasi. Tiek vienu, tiek kitu atveju tėvai neužtikrina visaverčio vaikų auklėjimo, sutrikdoma harmoninga vaiko raida, vaikai patiria traumas. Lietuvoje pradėjus taikyti atvejo vadybą (pagal atvejo vadybos tvarkos aprašą: SADM 2018 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. A1-141) socialinę pagalbą teikiantys specialistai sistemindami duomenis dėl kokių priežasčių pradedamas atvejo vadybos procesas, stebi tendenciją, kad besiskiriančios šeimos, dažnu atveju negeba išsiskirti be institucijų įsikišimo. „SOS vaikų kaimai Lietuvoje“ Vilniaus šeimų stiprinimo programos prižiūrinti atvejo vadybininkė I. Kropienė pagal dažniausiai pasikartojančius patiriamus socialinius sunkumus, šiame laikotarpyje išskyrė šeimas, išgyvenančias skyrybų procesą. Pasak specialistės, neretai skyrybų procese vaikai būna naudojami kaip įrankiai vienos ar kitos pusės tikslui pasiekti. Tai pasireiškia vaikų nuteikinėjimu prieš mamą ar tėtį, nesutariama dėl vaiko išlaikymui reikalingos sumos, gyvenamosios vietos nustatymo arba dėl bendravimo su vaiku tvarkos.

Temos ištirtumas. Lietuvoje tiriant šeimos disfunkcinius santykius, skyrybų problematika aptariama moksliniuose darbuose, tačiau juose analizuojamos skyrybų pasekmės vaikams, tėvų, vaikų emocinė savijauta ir santykiai po skyrybų. Šio darbo autorės tikslas yra ne tik išnagrinėti disfunkcinės šeimos problemas, bet ir atskleisti socialinės pagalbos teikėjų darbo ypatumus, šeimai taikant atvejo vadybą. Pažymima, kad specialistui teikiant paslaugas abiem konfliktuojančiom pusėm itin svarbu būti neutraliu, nešališku ir užtikrinti konfidencialumą. Šiuos aspektus ir specialistų patiriamus sunkumus nagrinėjo Kaušylienė ir Cikatavičienė (2015). Liobikienė (2016) analizavo specialistų psichologinę ir emocinę savijautą teikiant pagalbą skyrybų krizę

išgyvenančioms šeimoms. Autorė pabrėžė socialinę ir asmenybės brandą. Pagrindinis socialinio darbuotojo darbas yra įvardinti tėvams, kad skyrybų kontekste pagrindiniai vaiko poreikiai yra bazinių poreikių tenkinimas (gyvenamoji vieta, gyvenimo sąlygos, išlaikymas), saugus santykis su abiem tėvais, bendradarbiaujantys tėvai. Prevencinę intervenciją į šeimos krizes ir skyrybas nagrinėjo Mortelmans ir Van Gasse (2020). Autoriai akcentavo, kad šis aspektas teigiamai veikia vaikus ir tėvystę. Šerkšnienė ir kt. (2016) išskyrė, kad ankstyva tėvų skyrybų konfliktų prevencija ir tinkamai organizuota pagalba šeimai, kuri išgyvena skyrybas, yra reikšminga, nes dažnu atveju specialistai yra įtraukiami į tėvų ginčus, dalyvauja teisiniuose procesuose, tampa liudytojais. Barkauskienė ir Zacharevičienė (2019) nagrinėjo atvejo vadybos svarbą ir tinklo intervenciją pabrėžiant komandinio darbo reikšmę. Vaiko teisių užtikrinimą šeimai išgyvenančiai skyrybas nagrinėjo Maslauskaitė ir Kuconytė (2016). Autorės pabrėžė vaiko teisių ir interesų užtikrinimą bendraujant su skyriumi gyvenančiu tėvu. Viršilaitė ir Bukšnytė-Marmienė (2021) nagrinėjo veiksnius darančius žalą vaikams patiriantiems tėvų skyrybas. Ypatingas autorių dėmesys skirtas vaikų teisių užtikrinimui teikiant vaikams profesionalią psichologinę pagalbą.

Temos naujumas. Darbe atliekamas tyrimas yra naujas tuo, jog tiria darbo ypatumus taikant atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Lietuvos mokslinėje literatūroje ši tema nėra tirta. Plačiau yra nagrinėjami šie aspektai: vaiko teisių užtikrinimas šeimos skyrybų atveju (iš vaikų teisių specialistų perspektyvos), socialinė pagalba šeimoms, esančioms krizinėse situacijose, tėvų valdžios įgyvendinimas tėvams gyvenant skyriumi, socialinės pagalbos poreikis (iš skyrybas išgyvenančių sutuoktinių ir vaikų perspektyvos). Šio darbo problema atskleidžiama analizuojant sunkumus su kuriais susiduria socialinę pagalbą teikiantys specialistai skyrybas išgyvenančioms šeimoms.

Mokslinė problema. Vertinant demografines Lietuvos gyventojų charakteristikas, yra akivaizdu, kad šeimos Lietuvoje susiduria su iššūkiais bei problemomis, kurioms spręsti jau nebepakanka tik pačios šeimos ir jos artimos aplinkos pastangų. Lietuvoje pradėjus taikyti atvejo vadybą (pagal atvejo vadybos tvarkos aprašą: SADM 2018 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. A1-141). Praktika rodo, kad šeimos skyrybų atveju, tėvai ne visada atsižvelgia į vaiko teises ir interesus, dažnai piktnaudžiauja savo teisėmis, manipuliuoja vaikais ir įtraukia juos į konfliktines situacijas.

Tyrimo probleminis klausimas – kuo ypatingas pagalbą teikiančių specialistų darbas su skyrybas išgyvenančia šeima?

Tyrimo objektas – atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumai.

Tyrimo tikslas – ištirti atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumus.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti skyrybų priežastis ir pasekmes.
2. Išnagrinėti pagalbos šeimoms, išgyvenančioms skyrybas, metodus ir būdus.
3. Atskleisti socialinės pagalbos specialistų patirtis, taikant atvejo vadybos procesą, skyrybas išgyvenančioms šeimoms.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: mokslinės literatūros lyginamoji ir sisteminė analizė, dokumentų turinio (konvencijų, teisės aktų, strateginių dokumentų ir pan.) analizė.
- Empiriniai: socialinių darbuotojų ir atvejo vadybininkų interviu (kokybinis tyrimas).

Darbo struktūra:

Darbas susideda iš įvado, paveikslėlių sąrašo, lentelių sąrašo, trijų dalių, diskusijos, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo. Pirmoje dalyje pateikiama teorinė šio darbo dalis, aptariamos skyrybų priežastys ir pasekmės, buvusių sutuoktinių santykių dinamika po skyrybų. Antroje dalyje pateikiama informacija apie atvejo vadybą skyrybų procese, vaiko teisių užtikrinimas tėvų skyrybų atveju ir specialistų patiriami sunkumai teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai. Trečioje darbo dalyje aprašyta kokybinio tyrimo metodologija ir organizavimas bei tyrimo duomenų analizė. Kokybinis tyrimas atliktas Vilniaus mieste, apklausti Vilniaus mieste dirbantys atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai. Darbo pabaigoje pateikiama diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas.

1 SKYRYBŲ REIŠKINYS

1.1 Skyrybų priežastys ir pasekmės

Per pastaruosius dešimt metų Lietuvoje skyrybų tema visuomenėje tampa vis aktualesnė dėl skyrybų, kaip socialinio reiškimo, plitimo. Daugelis nedarnių, dažnai konfliktuojančių ar išgyvenančių krizę šeimų kaip galutinį problemų sprendimą mato skyrybas – tai tampa tarsi norma šiuolaikiniame pasaulyje. Lietuva pagal skyrybų rodiklius yra tarp pirmaujančių Europos valstybių. 2021 m. buvo įregistruota 7,8 tūkst. ištuokų. Ištuokų skaičius, palyginti su 2020 m., padidėjo 0,3 tūkst. (3,7 proc.). 2020 m. 100 santuokų teko 46,6 ištuokos (2019 m. – 49,3). Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, 2021 m. buvo išnagrinėta 8958 bylų dėl santuokos nutraukimo, 7536 – dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (Lietuvos teismai, veiklos rezultatai, 2021).

Pasak Maslauskaitės (2020) skyrybų motyvai yra subjektyviai suvoktos priežastys, sąlygojusios partnerystės iširimą. Autorės teigimu, motyvai yra netapatūs struktūrinėms skyrybų priežastims, kurios atskleidžia visuomeninio lygmens veiksnius. Skyrybų motyvų tyrimai Lietuvos ir užsienio sociologijoje yra gana reti. Remdamasi reprezentatyvios apklausos duomenimis Maslauskaitė (2016) išskyrė keturias skyrybų motyvų grupes: vaidmenų konflikto, elgesio problemų, ekspresyvūs, seksualinių problemų/ neištikimybės. Sparčiai augant palankiai ekonominiai aplinkai ir didėjant finansinėms galimybėms būtų galima išskirti ir ekonominius veiksnius, kurie dažnai nulemia partnerių tarpusavio nesutarimus. Augant moterų pajamų lygiui, dažnai vyrai praranda „šėimos maitintojo“ statusą ir šiuo aspektu tarp partnerių pasikeičia vaidmenys. Moterys tampa nepriklausomomis ir drąsiau pačios yra iniciatorės pradėti skyrybų procesą. Mokslinėje literatūroje aktyviai diskutuojama, ar išsilavinimo ir užimtumo efektas santuokos stabilumui moterų ir vyrų yra identiškas. Tradiciniai lūkesčiai ir vaidmenys siejami su vyrais, kaip pagrindiniais finansiniais šeimos išlaikytojais, leidžia suprasti, kodėl vyrų žemesnis išsilavinimas sietinas su didesne skyrybų rizika. Šiuolaikiniai tyrimų rezultatai rodo, kad užimtumo ir išsilavinimo įtaka turi panašų poveikį ir moterims (Härkönen, 2014). Mokslinėje literatūroje skiriami keli lyčių pasiskirstymo modeliai:

- Netolygus vaidmenų pasiskirstymas, kuomet didelė atsakomybė ir našta dėl šeimos poreikių tenkinimo tenka vienam iš partnerių. Šis modelis dažnu atveju yra grindžiamas tradiciniu/ stereotipiniu šeimos vaizdiniu. Tradiciniame šeimos vaizdinyje motina rūpinasi namų ūkiu, o tėvas į namus atneša pinigus.
- Egalitarinis lyčių pasiskirstymas vaidmenimis, kuomet abu partneriai dirba ir tolygiai dalijasi namų ūkio darbus. Šiame modelyje tikimasi didesnio vyrų įsitraukimo į vaikų

priežiūros ir namų ūkio darbus, bet kartu ir išlaikančio pagrindinio duonos uždirbėjo vaidmenį. Moterys savo ruožtu vis dar dažnai yra ir darbuotojos, ir pagrindinės namų ūkio tvarkytojos, tad išgyvena „dvigubos pamainos“ diskomfortą (Hochschild, 2012).

- Lygiavertis lyčių pasiskirstymas, kuomet abu tėvai pareigas namuose paskirsto vienodai. Kai nėra „moteriškų“ ir „vyriškų“ darbų. Tokiame modelyje, abu partneriai uždirba panašiai.

Maslauskaitė (2020) tyrime atskleidė, kad mažiau tikėtina, jog vyrai, bus partnerystės iširimo iniciatoriai dėl vaidmenų konflikto. Mokslininkės teigimu, vyrai dažniau skyrybas inicijuoja, kai neturi aiškaus motyvo. Toks elgesys būna betikslis, neretai neapgalvotas. Tuo tarpu moterys, dažniau inicijuoja skyrybas dėl vyro/ partnerio elgesio. Kuomet moterys tampa problemiško vyrų elgesio įkaitėmis ir siekia nutraukti tokius santykius.

Didžioji dalis šeimų tam tikrame savo bendro gyvenimo išgyvena sudėtingus periodus. Partnerių negebėjimas susitvarkyti su iškilusiais sunkumais, stresu ir įtampa įvardijamas - santykių krize.

Poros krizės etapai:

1 – ujų metų krizė: nuo romantikos į kasdienybę. Tai prisitaikymo vienas prie kito, naujų vaidmenų, atsakomybių pasiskirstymas. Nuo to, kaip pora išgyvena šį etapą, priklauso, kokius santykius jie kurs ir kaip ateityje spręš problemas.

3 – ujų metų krizė: atsiranda naujas vaidmuo – tėvai. Tai laikotarpis, kai gimsta pirmagimiai, pora mokosi būti tėvais ir kartais pamiršta, kad jie yra ir sutuoktiniai.

5 – ujų metų krizė. Šeima ir karjera. Vaiką prižiūrėjęs partneris grįžta į darbo rinką. Dažnai tai lydi fizinis, psichologinis išsekimas, keičiasi šeimos įprastas gyvenimas (Šapurovas, 2016).

Pasak Matulienės (2012), galima išskirti dvi santuokos nutraukimo priežasčių grupes: ekonomines ir individualias t.y. paremtas emociniu aspektu. Visuomenines skyrybas sąlygojančios santuokos nutraukimo priežastys – sietinos su augančiu ekonominiu gerbuviu, augančiais finansiniais rodikliais ir tuo pačiu stiprėjanti moterų nepriklausomybė nuo vyrų. Visuomenės požiūris į skyrybas kaip į normalų faktą, skyryboms palanki teismų praktika. Individualūs veiksniai – konfliktų sprendimo įgūdžių stoka, ekspresyvumas, nesantuokiniai ryšiai, ydos, savininkiški motyvai. Iš emocinės perspektyvos dar būtų galima pridėti partnerių negebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių, atsakomybės stoka.

Lietuvoje dažniausios skyrybų priežastys (Maslauskaitė 2013, Matulienė 2012, Stankūnienė 2013) yra girtavimas, charakterių nesutapimas, lytinė nedermė, lengvabūdiškumas. Vis dažniau sutuoktiniai renkasi „greitas“ skyrybas, nei stengiasi išsaugoti šeimą. Modernėjančioje šiuolaikinėje visuomenėje kaip minėta, ryškėja liberalus požiūris į skyrybas. Prie šio požiūrio

prisidėjo nuo 2016 metų Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas įstatymas dėl teisės reikalauti teismo nutraukti santuoką, kai dėl santuokos nutraukimo sutaria abu sutuoktiniai. Dėl tokio sutarimo nutraukti santuoką sutuoktiniai nebesistengia ieškoti būdų, kad santuoką būtų galima išsaugoti. Maslauskaitės, Jasilionienės, Jasilionio bei Stankūnienės atliktame tyrime (2013) nustatyta, kad Lietuvoje egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp sutuoktinių turimo išsilavinimo ir skyrybų. Tyrimo metu buvo pastebėta, kad įtaką skyryboms daro išsilavinimas. Vyrų ir moterų, turinčių aukštesnį išsilavinimą, ištuokos rizika yra mažesnė nei tų, kurie turi žemesnį išsilavinimą. Galima teigti, kad partneriai turintys aukštesnį išsilavinimą turi tvirtesnius ekonominius pagrindus. Jie dažnai elgiasi apgalvotai, apskaičiuotai, įvertina aplinkybes, dirba aukštesnės kvalifikacijos darbus, yra finansiškai raštingi. Tokia partnerystė nėra pririšta prie ekonominės naštos, vyras ir moteris yra lygiaverčiai. Remiantis atliktu tyrimu, žemesnį išsilavinimą turintys partneriai dažniau susiduria su finansiniais sunkumais, dirba žemesnio išsilavinimo reikalaujančius darbus, arba patiria nedarbą. Dažnai šeimos finansus sudaro socialinės pašalpos. Dėl šių aplinkybių, partnerystėje vyrauja nepasitenkinimas šeimyniniu gyvenimu, dėl to dažniau susiduriama su psichologinėmis problemomis, kurių pasekmės alkoholizmas, smurtinis elgesys šeimoje. Svarbiu reiškiniu santuokų iširime lemia ir emigracija. Naujausi Statistikos departamento duomenys rodo, kad Lietuvos piliečių migracijos balansas jau kuris laikas ir toliau išlieka neigiamas, o tendencijos, kai iš Lietuvos išvyksta daugiau tautiečių, nei atvyksta, fiksuojamos jau nuo 2021 metų rugsėjo mėnesio.

Anot Roberts (2008) skyrybos susideda iš 6 etapų:

1. Emocinės skyrybos – pykčio, skausmo, pasitikėjimo ir patrauklumo netekimo jausmai, teigimu, skyrybos, tai ne paprastas įvykis užtvirtinamas teisiškai, bet kompleksinis socialinis reiškinys bei kompleksinė asmeninė patirtis.
2. Teisinės skyrybos – nutraukia teisinius įsipareigojimus;
3. Ekonominės skyrybos – finansų ir nuosavybės perorganizavimas;
4. Tėvystės skyrybos – gyvenamosios vietos, vaikų priežiūros klausimai;
5. Bendruomeninės skyrybos – išsiskyrusio ryšys su socialine aplinka, skyrybų poveikis socialiniam portretui;
6. Psichinės skyrybos – asmens autonomiškumo atsistatymas.

Emocinės skyrybos. Sondaitė (2019) išskyrė emocinių skyrybų stadijas:

1. *Šokas.* Kai žmogus pastebi, kad tikrovė neatitinka jo lūkesčių. Tai eina kartu su neigimu, nes iš pradžių problemą priimti per sunku.
2. *Pyktis ir noras kerštauti.* Pykčio stadijoje buvę sutuoktiniai gali išlikti labai ilgai – net po oficialių skyrybų kenkia vienas kitam, kovoja teismuose, rašo skundus.

3. *Derėjimosi stadija*. Tai bandymas atkurti santykius, viltys. Kai tai nepavyksta, atsiranda stiprus liūdesio, netekties išgyvenimas.

4. *Atsakomybės prisiėmimo stadija*. Jei žmogus pasiekia šią stadiją, tik tada jis yra pajėgus konstruktyviai išspręsti visas problemas, emocijos jam nebetrukdo. Jis gali matyti situaciją ir daryti geriausia, ką įmanoma toje situacijoje.

Skyrybų pasekmės vaikams. Akivaizdu, kad šeimos, kurios patenka į institucijų akiratį ir kurioms yra taikomas atvejo vadybos procesas, yra užsilikusios pykčio ir noro kerštauti stadijoje. Dažnu atveju, tai lemia itin didelį stresą bei įtampą visiems šeimoms nariams. Remiantis Holmes ir Rahe stresinių įvykių žmogaus gyvenime skale, skyrybos yra antroje vietoje po sutuoktinio mirties pagal patiriamo streso lygį (73 balai), o turto dalybos po skyrybų siekia net 65 balus. Pažymima, kad dauguma vaikų išgyvena stresą, kuris yra ketvirtoje streso skalės (90 balų) vietoje. Pirmoje vietoje – tėvų mirtis (100 balų) (Goldman, 2022). Kol tėvai kovoja, vaikas lieka su stresu tvarkytis vienas. Neabejotinai tėvų skyrybos vaikams sukelia ilgalaikes emocines pasekmes: ateities ryšiai ir santykiai, savivertės, psichinės, emocinės sveikatos sutrikdymas. Anot Viršilaitės ir Bukšnytės-Marmienės (2021) tėvų skyrybų ir tam tikrų jų aplinkybių patyrimas vaikystėje ar paauglystėje gali būti reikšmingas jaunų suaugusiųjų elgesio ir emociniams sunkumams. Vaikai išgyvenę tėvų skyrybas, gali jausti nerimastingumą, depresiškumą, užsisklendimą savyje, nevengti konfliktuoti patys, jausti somatinius sutrikimus. Anot Viršilaitės ir Bukšnytės-Marmienės (2021) ypatingai svarbu vaikams, paaugliams, išgyvenantiems tėvų skyrybas, teikti profesionalią psichologinę pagalbą. Atkreiptinas dėmesys, bandant sušvelninti tėvų skyrybų vaikams daromą žalą prisidedama prie jaunų suaugusiųjų elgesio ir emocinių sunkumų prevencijos. Mokslininkų teigimu reikalinga visuomenės edukacija, atkreipiant dėmesį į tas skyrybų aplinkybes, kurios yra labiausiai žalingos vaiko savijautai ir tolesniam psichosocialiniam funkcionavimui.

Šeimos skyrybos neabejotinai daro neigiamą įtaką vaiko emocinei ir socialinei gerovei. Mokslininkai įvardina įvairius tėvų skyrybų neigiamo poveikio vaikams (Emery, 2013):

1. Nors teisinis tėvų santuokos nutraukimo faktas dažnai siejamas su emocinės įtampos sumažėjimu, tačiau vaikui tai išlieka stresą keliančiu veiksmu.
2. Skyrybos padidina riziką vaikui patirti santykių problemas, elgesio, emocinių išgyvenimų.
3. Vaikams ilgam išlieka skausmingi prisiminimai apie tėvų skyrybas.

VšĮ Šeimos santykių instituto, 2016 m. išleistame leidinyje aptariami pagrindiniai vaiko raidos poreikiai ir galimos reakcijos į tėvų skyrybas/ atsiskyrimą.

Nuo gimimo iki metų. Poreikiai: artimas ryšys su besirūpinančiu asmeniu (dažniausiai motina), saugi aplinka, pastovus maitinimo ir miego ritmas. **Reakcijos į tėvų skyrybas:** kai vaikui mažiau nei

6 mėnesiai, skyrybos didesnių pasekmių neturės, jei bus patenkinami jo esminiai poreikiai, vyresni nei 6 mėnesių kūdikiai gali išgyventi atsiskyrimo nerimą ir baimę, kad jų neapleisų, jeigu buvo saugiai prisirišę prie juo besirūpinančių tėvų. **Stebimas elgesys:** elgesys gali atitikti amžių, tačiau gali greičiau nusiminti ar sudirgti, dažniau verkti, atsiranda nesaugaus prisirišimo požymių: drovumas, emocinis atsiribojimas.

1-3 metų. Poreikiai: saugi aplinka tyrinėti, tėvai jautrūs vaiko poreikiams, vaiko amžių atitinkantys žodiniai paaiškinimai, tėvų ar kitų globėjų parama ir kantrybė, pastovi dienos rutina. **Reakcijos į tėvų skyrybas:** šio amžiaus vaikai gali išgyventi atsiskyrimo ir atstūmimo baimes. **Stebimas elgesys:** greitai nusimina ar sudirgsta, verkia/ verkšlėna, fiziškai kabinasi tėvams ant kaklo, emociškai atsiriboja, įniršio epizodai, agresyvus elgesys (mušasi, spardosi ir t. t.).

3-6 metų. Poreikiai: saugantys tėvai, laisvė patirti ir pažinti, apibrėžti tėvų vaidmenys, bendravimo su tos pačios lyties tėvu galimybė, meilės ir paramos užtikrinimas, galimybė bendrauti su vaikais, kad galėtų socializuotis ir žaisti, parodyti savarankiškumą ir meistriškumą. **Reakcijos į tėvų skyrybas:** jaučia kaltę ir gėdą dėl tėvų problemų, bijo atstūmimo/ bausmės, jaučiasi išsigandę ar sumišę, fantazuoja kaip sutaikyti tėvus, gali regresuoti į ankstyvesnę raidos stadiją (elgtis kaip jaunesnio amžiaus vaikai). **Stebimas elgesys:** sunkiau išreiškia jausmus, elgiasi ne pagal amžių (tarsi būtų mažesnis), gali atsirasti šlapinimosi/ tuštinimosi įgūdžių sutrikimų, kovoja su bendraamžiais.

7-11 metų. Poreikiai: nedalyvauti tėvų konfliktuose ir negirdėti neigiamų pasisakymų apie savo tėvus, pasikalbėti ir būti išklausytam, bendrauti su abiem tėvais, mokytis ir lankyti mokyklą, tėvų domėjimasis vaiko mokymuisi ir bendravimas su mokykla, draugų parama, išsiugdyti kompetencijos pojūtį. **Reakcijos į tėvų skyrybas:** liūdesio ir nerimo jausmai, kaltės ir baimės jausmai, gėdos ir žemos savivertės pajautimas, fantazijos apie tėvų susitaikymą, lojalumo konflikto išgyvenimas, tikėjimas, kad visi tėvai yra geri arba visi blogi, pyktis. **Stebimas elgesys:** nesugeba išreikšti jausmų, pastebimas sielvartas, elgiasi priešišškai su kitais, elgesys neatitinka amžiaus (elgiasi taip, tarsi būtų jaunesnis ar vyresnis).

Paauglystė. Poreikiai: emociškai stabilūs tėvai, tėvų konfliktai nežymūs, brandus tėvų elgesys, tėvų stebėseną, kokybiškas laiko leidimas su abiem tėvais, emocinis savarankiškumas/ nepriklausomybė nuo tėvų ir kitų suaugusiųjų, pasirengimas ekonominiam savarankiškumui. **Reakcijos į tėvų skyrybas:** liūdesys ir depresija, pykčio/ nusivylimo jausmai, abejonės savimi, sumažėjusi savivertė, tėvų elgesio atkartojimas, emocinės pusiausvyros praradimas, per anksti pradėtas seksualinis

gyvenimas, gali jausti palengvėjimą tėvams išsiskyrus. *Stebimas elgesys*: nenuoširdumas, atsiribojimas/ apatija, išreiškiamas liūdesys, pyktis, gėda, pasibjaurėjimas, nepasitiki/ abejoja šeimos santykiais, atitrūksta nuo šeimos.

Dervinytė–Bongarzoni ir Gutauskienė (2014) teigia, kad skyrybos visada sukelia šeimos gyvenimo pokyčius ir stresą, stiprumo rodikliu nusileidžia tik artimo žmogaus netekčiai. Skyrybų metu vyksta daugybė kardinalių pokyčių ne tik tėvų, bet ir vaiko gyvenime, todėl vaikas išgyvena stiprią stresinę situaciją, kuri neigiamai veikia vaiko gerovę bei savijautą (Moredechai-Gottman, 2014). Sunkiausios pasekmės vaikui, įvykus šeimos skyryboms, stebimos, kai tėvų konfliktas yra itin intensyvus, kai vaikas tampa manipuliacijų įrankiu ir yra įtraukiamas į konfliktą. Vaikui palaikyti gerus santykius tiek su motina, tiek su tėvu tampa sudėtinga (Dervinytė–Bongarzoni ir Gutauskienė, 2014). Skyrybos mažina vaiko socializaciją visose gyvenimo srityse, įskaitant šeimos santykius, švietimą, emocinę gerovę (Anderson, 2014). Moredechai-Gottman, Anderson (2014) teigia, kad skyrybos gali turėti įtakos nepakankamos vaiko socialinės kompetencijos formavimuisi, blogiems mokymosi pasiekimams, lemti vaiko elgesio sunkumų ir sveikatos problemų atsiradimą. Remiantis tyrimų duomenimis, didėja tikimybė, kad vaikai (ypač jaunesnio amžiaus), savo šeimoje patyrę skyrybas, ateityje bus linkę dažniau skirtis su sutuoktiniais (Moredechai-Gottman, 2014).

Remiantis emocinių skyrybų stadijomis, specialistai teikiantys pagalbą skyrybas išgyvenančiai šeimai susiduria su tėvais, kurie būna užsilikę pykčio ir noro kerštauti stadijoje. Abiejų pusių bandymai vienas kitam kenkti, neabejotinai kelia pavojų vaiko psichologinei ir emocinei sveikatai. Pažymima, kad prigimtinis vaiko poreikis yra būti mylimam ir jaustis saugiam. Tačiau tėvų skyrybos įneša neapibrėžtumo, nesaugumo, kaltės jausmą. Todėl itin svarbu specialistams dirbant su besiskiriančia šeima gebėti pamatyti nelaimingą vaiką ir nedelsiant nukreipti psichologinės pagalbos.

1.2 Buvusių sutuoktinių santykių dinamika po skyrybų

Po tėvų skyrybų ar partnerystės iširimo vaikams liekant gyventi su motina arba tėvu pasikeičia santykiai su skyriumi tėvu. Gyvenimas skyriumi – kartu praleidžiamo laiko ir kontaktų sumažėjimas veda prie vaiko ir vieno iš tėvų santykio trūkinėjimo. Verta plačiau apžvelgti kaip vystosi buvusių sutuoktinių, ar partnerių santykiai po skyrybų, su kokiais sunkumais susiduriama. Teisės normos reglamentuojančios skyriumi gyvenančių tėvų santykius su vaikais po skyrybų, nurodytos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (CK). Civilinis kodeksas įtvirtina lygias abiejų tėvų atsakomybes pareigas ir teises auklėjant savo vaikus. (CK 3.156 str. 1). Tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams, nepaisant to, ar vaikas gimė santuokoje, nesantuokoje, arba jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia, ar tėvams gyvenant skyriumi. Nors ir vaiko gyvenamoji

vieta nustatyta teismo sprendimu yra su vienu iš tėvų (CK 3.156 str. 2). Tėvų pareigos ir teisės vaiko atžvilgiu grindžiamos lygiavertiškumo pagrindu, neišskiriant lyties ir siekiant geriausių vaiko interesų užtikrinimo. Tėvystės santykių klausimas iširus partnerystei neturėtų būti suvokiamas tikrai kaip privatus šeimos reikalas. Geri tėvų santykiai su vaikais – svarbus vaiko gerovės laidininkas, trumpalaikių ir ilgalaikių neigiamų skyrybų pasekmių vaikams mediatorius, taip pat ir materialinės vaiko gerovės šaltinis. (Maslauskaitė ir Kuconytė, 2016).

Maslauskaitės ir kt. (2017) mokslininkų atliktame tyrime identifikuoti trys poskyrybinio vyrų elgesio vaikų atžvilgiu modeliai:

1. *Naujoji tėvystė*: kai tėvas siekia suderinti tėvo kaip šeimos maitintojo ir vaiko augintojo vaidmenis. Šis modelis įvardintas kaip pasipriešinimo strategija, kai tėvas siekiantis išlaikyti glaudžius ryšius su vaiku, susiduria su teisės normų ir jų praktinio taikymo šališkumu. Pavyzdžiui, visuomenėje vis dar ryški nuomonė yra ta, kad tėvas negali pasirūpinti vaiku, nes vaiko interesus geriausiai gali užtikrinti motina.
2. *Ekonominė tėvystė*: kai vyrai susitapatina tik su vaiko išlaikytojo vaidmeniu. Tyrimo metu atskeista, kad tokio modelio egzistavimą parodo kelios sąlygos. Tai gali būti konfliktai su buvusiomis sutuoktinėmis ar partnerėmis, didelis atstumas tarp tėvo ir vaiko gyvenamios vietos. Šį tėvystės modelį formuoja ir lemia tradicinis požiūris į moteriškumą ir vyriškumą. Šios grupės vyrai neretai patiria sunkumų bendraudami su vaikais, nes ir iki skyrybų ne jie, o mamos labiausiai rūpinosi vaikų priežiūrą bei auklėjimu.
3. *Nedalyvaujančioji tėvystė*: kai vyrai nusišalina nuo finansinių įsipareigojimų ir santykių palaikymo su vaiku. Nors tokie tėvai teigia, kad myli savo vaikus, tačiau neteikia vaikams išlaikymo ir su jais nebendruoja. Šis modelis siejasi su vyru socialiniu ir ekonominiu pažeidžiamumu. Dažnai tokie vyrai yra bedarbiai, gyvena nepritekliaje, jaučia gėdą, kad negali prisidėti prie vaikų išlaikymo, todėl nusišalina nuo kontakto palaikymo su vaiku.

Pasak Maslauskaitės ir kt. (2017) vyrai yra nepatenkinti Lietuvos teisine sistema, nes jų vertinimu teisinės sistemos normos yra šališkos. Autorių teigimu, neatsižvelgiama į ekonominę tėvų padėtį (dažnai nustatyta vaiko išlaikymo suma neatitinka gaunamų pajamų dydžio), nekreipiama dėmesio į tėčių interesus, kurie susiję su vaikų auklėjimu. Todėl dažnu atveju skyrybų procesas virsta sutuoktinių karu ir karą laimi mamos, nes teismai vyrų gebėjimus rūpintis vaikais vertina skeptiškai. Tyrimo duomenų analizė patvirtino užsienyje atliktų tyrimų rezultatus (Maslauskaitė ir kt. 2017). Išryškėjo, kad siekiant sumažinti tėvystės įtampą po skyrybų, būtina bendradarbiauti su buvusiomis sutuoktinėmis. Tokiu būdu lengviau susitarti bendravimo su vaiku grafiko, ieškoti patogaus ir palankaus sprendimo abiems pusėms. Tyrimo rezultatai iš dalies atspindi naujosios tėvystės modelio

populiarėjimą ir svarbą. Modelis grįstas lygiavertiškumo principu, kai tėtis ir mama yra lygūs ir turi vienodą galią vaikų auklėjime bei ugdyme (Maslauskaitė ir kt., 2017). 2020 metais Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atlikta reprezentatyvi visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad visuomenė nori aktyvesnio tėčių įsitraukimo į vaikų priežiūrą. Net 71 proc. tyrime dalyvavusių moterų ir 56 proc. vyrų teigė manantys, kad tėtis mažais vaikais gali pasirūpinti taip pat gerai, kaip mama. Tyrimas parodė, kad vis labiau norima lygiavertiškos partnerystės prižiūrint vaikus ir dalinantis šeiminius rūpesčius. Taip teigė 74 proc. moterų ir 56 proc. Lygių galimybių ekspertai tokias visuomenės nuostatas vertino palankiai ir perspektyviai (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2020). Norisi tikėti, kad tokia visuomenės išreikšta pozicija rodo pozityvią perspektyvą konfliktiškų skyrybų baigtims ir siekis ieškoti kompromisinių sprendimų santykiuose po skyrybų išliks tendencingas.

Bingelienė ir Pietarienė (2015) išskyrė tėvystės modelius po skyrybų:

Bendradarbiaujanti tėvystė: kai tėvai prisiima vienodą atsakomybę už savo vaiką. Jie sugeba bendradarbiauti priimdami sprendimus, susijusius su vaiko auklėjimu, ugdymu, sveikata, išsilavinimu, religija, vertybėmis ir kitais klausimais. Bendradarbiaujantys tėvai siekia susitarti visais vaiko gyvenimo klausimais. Tokie tėvai įvertina savo darbo, laisvalaikio grafikus, juos derina tarpusavyje ir prie vaiko poreikių. Kaip ir kitiems tėvams jiems iškyla sunkumų, tačiau sprendžia juos, ieškodami vaikui geriausio sprendimo.

Paralelinė tėvystė: kai tėvai nepajėgia bendradarbiauti ir negali pasiekti bendrų susitarimų. Šiuo atveju abu tėvai labai atsakingai vertina tėvystę. Tėvai siekia, kad vaikas gyventų vieno iš jų namuose tiek pat laiko, kiek ir kito. Kiekvienas iš tėvų visiškai atsako už vaiką, šiam gyvenant jo namuose. Tokį modelį būtų galima pavadinti atskira, bet tolygia tėvyste.

Pasidalinta tėvystė: kai abu tėvai „dalinasi“ vaikų globa. Kai vienas ar keli vaikai lieka gyventi su vienu iš tėvų, kitas/ kiti – su kitu tėvu. Tėvai pasirinkę tokį bendravimo būdą, neužtikrina vaikų bendravimo tarpusavyje poreikio, gali susilpnėti vaikų ryšys su jų neauginančiu tėvu. Toks modelio tipas nėra palankus vaikams ir gali būti žalingas. Tarpusavio santykiai santykiai su buvusiu sutuoktine yra konfliktiški.

Vienasmenė tėvystė: tai tėvystės modelis, kai atsakomybę už vaiką prisiima vienas iš tėvų. Tokio modelio privalumai yra tai, kad su buvusiu sutuoktiniu dėl bendravimo su vaiku tvarkos nereikia planuoti, derintis, tartis. Tačiau trūkumų yra daugiau nei privalumų, nes vaikas praranda ryšį su kitu tėvu arba palaiko jį minimaliai. Vaiką auginantis tėvas ar mama turi savarankiškai priimti svarbius su vaiku susijusius sprendimus. Toks modelis priimtinas, kai vienas iš tėvų, pavyzdžiui, dėl savo smurtinio elgesio ar psichinės ligos kelia grėsmę vaikui. Pagalbą teikiantys specialistai, turi žinoti visus šiuos modelius ir pagal tai, koks bendravimas vyrauja šeimoje, pasitelkdami pagalbos mechanizmus turi siekti, kad išsiskyrę tėvai taptų bendradarbiaujantys.

Apibendrinant galima teigti, kad iškilus santuokos krizėms, dažnu atveju sutuoktiniai remiasi stipriais išgyvenimais. Stiprios emocijos ir principai vienas kito atžvilgiu tampa pagrindiniu motyvu ir net nebandoma išsaugoti santuokos. Pažymima, kad skyrybas išgyvenančiose šeimose, kurioms taikoma atvejo vadyba, remiantis teismo praktika, vaikų gyvenamoji vieta priskiriama motinai, o tėvas privalo teikti išlaikymą. Tačiau pastebima, kad vis dažniau skyriumi gyvenantis tėvas (tėčiai) siekia prisiimti 50/50 vaiko globos. Lygiavertės tėvystės principus akcentuoja ir specialistai dirbantys su skyrybas išgyvenančia šeima.

2 SOCIALINĖ PAGALBA BESISKIRIANČIOMS ŠEIMOMS

2.1 Atvejo vadyba skyrybų procese

Pagalbos teikimo procesą besiskiriančioms šeimoms reglamentuoja skirtingi teisės aktai tokie kaip: Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) (toliau – JT Vaiko teisių konvencija), Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000), vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) (toliau – VTAPI), Atvejo vadybos tvarkos aprašas (2018).

Besiskiriančių šeimų ginčai: vaiko gyvenamoji vieta, vaiko kilmės nustatymas (pripažinimas, nuginčijimas), išlaikymas: dydis, mokėjimos tvarka, bendravimo tvarka (jos nustatymas ir/ar vykdymas), vaiko auklėjimas, ugdymas, sveikatos priežiūra, tikėjimas ir kiti klausimai. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, aktualiausia problema su kuriomis susiduria skyrybas išgyvenančios šeimos yra vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu tėvu. Ši problema, dar labiau išryškėjo dėl COVID-19 įvedus šalyje karantino ribojimus (VVTAIT 2021 metų ataskaita). Viena arba kita konfliktuojanti pusė kreipiasi į VVTAIT dėl atvejo vadybos iniciavimo. Pagal Atvejo vadybos tvarkos aprašą (2018) VVTAIT nustačius galimus vaiko teisių pažeidimus, kreipiasi į savivaldybės socialinių paslaugų įstaigą ar kitą įstaigą, kuriai savivaldybė suteikė įgaliojimus koordinuoti atvejo vadybos procesą ir teikti socialines paslaugas šeimoms savivaldybėje (toliau – socialinių paslaugų įstaiga), su prašymu paskirti atvejo vadybininką ir socialinį darbuotoją (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2018). Inicijavus atvejo vadybos procesą, socialinę pagalbą šeimoms teikia atvejo vadybininkas ir socialinis darbuotojas.

Atvejo vadybos tvarkos apraše (2018) skiriamos šios *atvejo vadybininko funkcijos*:

- Kompleksiškai vertinti šeimos ir vaiko poreikius;
- Sutelkti galinčius teikti pagalbą;

- Organizuoti pagalbą;
- Sudaryti Pagalbos planą ir koordinuoti pagalbos procesą;
- Koordinuoti socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis, veiklas;
- Koordinuoti prevencinės pagalbą (pasitelkia skirtingus šaltinius, renka ir analizuoja informaciją apie pagalbos teikėjus vietos bendruomenėje);
- Dalyvauti plėtojant bei kuriant pagalbos ir paslaugų sistemą seniūnijoje ir (ar) savivaldybėje;
- Teikti siūlymus dėl pagalbos vaikams ir šeimoms paslaugų poreikio užtikrinimo savivaldybėje.

Atvejo vadybos tvarkos apraše (2018) skiriamos šios *socialinio darbuotojo funkcijos*:

- Planuoti ir teikti socialinę pagalbą šeimoms jų socialinėje aplinkoje;
- Konsultuoti šeimą ir vaikus (individualiai ir grupėmis), teikti emocinę pagalbą didinti motyvaciją;
- Teikti šeimai reikalingą informaciją, žinias, ugdyti įgūdžius;
- Tarpininkauti šeimai dėl pagalbos;
- Teikti siūlymus dėl pagalbos šeimai efektyvumo;
- Teikti siūlymus dėl Pagalbos plano, jame numatytų priemonių vaikui ir jo šeimai, atsižvelgiant į pakitusius šeimos poreikius ir (ar) pakitusią šeimos situaciją;

Išskiriami šie atvejo vadybos taikymo etapai: šeimos poreikių pagalbai vertinimas (socialinės rizikos veiksnių reikšimosi šeimoje lygiai, vaiko ir jo šeimos apsaugos faktorių vertinimas), pagalbos organizavimas, Pagalbos plano sudarymas, Pagalbos plano įgyvendinimo koordinavimas, šeimos stebėseną (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Apibrėžti svarbiausi pagalbos šeimai teikimo principai (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2018):

Šeimos įgalinimo (padėti identifikuoti ir tinkamai išnaudoti išteklius, nustatyti rizikos veiksnius ir stiprybes, aktyvus vaiko ir šeimos dalyvavimas pagalbos teikimo procese).

Paslaugų nedubliavimo (įvertinti gaunamas paslaugas ir šeimos norą jas tęsti, siekti, kad paslaugos šeimai ir vaikui neblogintų situacijos).

Paslaugų ir pagalbos atitikimas individualiems šeimos ir vaiko poreikiams (identifikuoti problemas, kurias siekiama spręsti ir į tai orientuoti paslaugas).

Atvejo vadybos procesas yra nukreiptas į kompleksinės pagabos šeimai organizavimą ir teikimą. Kompleksinės pagalbos poreikį gyventojams, kiekviena savivaldybė sprendžia

individualiai. Tikslas yra užtikrinti paslaugų prieinamumą, kad paslaugos būtų gaunamos nedelsiant ir kad būtų arčiau šeimos gyvenamosios vietos. Teikiant paslaugas, specialistų siekis yra įgalinti šeimą įveikti krizes ir sunkumus, padedant derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2019). Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016-2023 m. veiksmų plane išsikirtos šios paslaugos (2016):

pozityviosios tėvystės mokymai – mokymai skirti šeimoms, kurios nori savarankiškai ugdyti tėvystės įgūdžius, arba jų stokoja. Šias paslaugas lankyti rekomenduoja ar įpareigoja specialistai;

psichosocialinė pagalba – ši paslauga skirta krizines situacijas išgyvenantiems asmenims, kurie patiria ar yra patyrę neigiamus emocinius išgyvenimus. Pagalba teikiama siekiant suteikti asmenims ir jų šeimų nariams socialinę, psichologinę, psichoterapinę pagalbą. Taip pat teikiama pagalba priklausomybių įveikimo klausimais;

šeimos įgūdžių ugdymo ir sociokultūrinės paslaugos – ši paslauga apima gyvenimiškų įgūdžių ugdymą, paslaugų gavėjai dalyvauja grupinėse veiklose ar terapijose. Taip pat organizuojamos stovyklos ir neformali pagalba;

mediacijos paslaugos – teikiamos konsultacijos. Mediatoriaus pagalba siekiama padėti išspręsti kylančius neteisminius civilinius ginčus, tarpasmeninius konfliktus bei ginčus;

vaikų priežiūros paslaugos – tai trumpalaikės, ne ilgesnės kaip 4 valandų paslaugos skirtos visoms šeimoms, kurios augina vaikus nuo trijų metų iki ikimokyklinio amžiaus.

pavėžėjimo paslauga – gali būti siūloma asmenims, kurie dalyvauja anksčiau nurodytose veiklose ir neturi galimybės savarankiškai į jas atvykti.

Daugėjant atvejams, kai į skyrybų procesą tenka įsikišti institucijoms, didėja paslaugų poreikis ir jų prieinamumas. Prioritetinė paslauga besiskiriančioms šeimoms yra mediacija ir psichologo konsultacijos vaikams bei suaugusiems. Tačiau neretai psichologų konsultacijų tenka laukti mėnesį arba du. Sudėtinga situacija išlieka ir su nemokamos mediacijos prieinamumu. Specialistai teikiantys paslaugas susiduria su iššūkiais, nes pavykus įkalbinti paslaugų gavėjus, kad jiems pagalba yra reikalinga, turi motyvuoti tų paslaugų palaukti. Nukenčia socialines paslaugas teikiančių institucijų bei organizacijų įvaizdis, paslaugų gavėjai nepasitiki darbuotojais.

2.2 Vaiko teisių užtikrinimas tėvų skyrybų atveju

Teisės aktai pabrėžia esminį principą sprendžiant teisinius klausimus sujungus su vaikais – vaiko teisių interesų užtikrinimą. Specialistai teikiantys pagalbą skyrybas išgyvenančioms šeimoms, neretai yra įtraukiami į teismo procesus, teikia išvalgas apie skyriumi gyvenančio tėvo bendravimo su vaiku tvarkos laikymąsi. Todėl verta aptarti teismų praktiką sprendžiant bendravimo

su vaikais klausimus. Tėvų, su kuriais vaikų gyvenamoji vieta nėra nustatyta, teisė bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjime:

- Tai teisė, kai kitas iš tėvų tokiam bendravimui netrukdo.
- Bendravimas yra nuolatinis ir tiesioginis.
- Teisės įgyvendinimas yra įstatymu nustatytos tėvų pareigos bendrauti su vaiku, dalyvauti jo auklėjime.
- Tėvų teisė turi būti vykdoma tik užtikrinant vaiko interesus (LAT civ.był. Nr. 3K-2-454/2014).

Vaiko teisės bendrauti su tėvu/ motina įvykdymas yra tada, kai: bendravimas atitiks vaiko interesus ir poreikius, atsižvelgiant į jo amžių, gyvenimo būdą, įpročius. Todėl vertinant vaiko norus, turi būti siekiama atskleisti vieną ar kitą norą lemiančius veiksnius, kurie gali turėti esminę reikšmę nustatant bendravimo su vaiku tvarką (LAT civ. Był. Nr. 3K-3-16-706/2016).

Bendravimo su vaiku tvarka. Teismas turi skatinti tėvus sutarti dėl bendravimo tvarkos, kuri atitinka vaiko poreikius. Tėvų tikslas turėtų būti užtikrinti saugų vaiko ryšį su abiem tėvais.

Maksimalus bendravimas. Pažymima, kad tėvų skyrybų atveju, siekiama užtikrinti maksimalų abiejų tėvų bendravimą su vaiku, įsitraukimą į vaiko gyvenimą yra. Teismų praktika Lietuvoje rodo, kad nustatant lygiavertę (50/50) bendravimo tvarką, kai vaiko gyvenamoji vieta yra su vienu iš tėvų, kitas turi maksimalias galimybes dalyvauti vaiko gyvenime. Kai teismas nustato bendravimo su vaiku tvarką tėvo ar motinos, kurio gyvenamoji vaiko vieta nėra priskirta jam, pirmiausiai turėtų būti orientuojamasi į maksimalų laiką, kurį praleidžia vaikas su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, suvienodinimą. Taip pat svarbu nustatyti bendravimo laiką su skyriumi gyvenančiu tėvu darbo dienomis, kad nepakenktų normaliam vaiko dienos režimui (LAT civ. Był. Nr. 3K-3-99-969/2016). Tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus dalyvavimo auklėjant vaiką principai nereiškia, kad pagal teismo nustatytą skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo tvarką, vaikas turėtų kas antrą dieną pakaitomis gyventi su kiekvienu iš tėvų. Tokia bendravimo tvarka yra nustatoma išskirtiniais atvejais, kai dėl tokios tvarkos sutaria abu tėvai, kai teismas nustato, kad būtent tokia tvarka atitinka geriausius vaiko interesus, kai vaikas, gebantis reikšti nuomonę, su tuo sutinka (LAT nutartis c.b. Nr 3K-3-99-969/2016). Sprendžiant dėl maksimalios bendravimo tvarkos, teismas vertina ar ji atitinka vaiko interesus. Reikšmingomis aplinkybėmis, be kita ko, laikoma: kiekvieno iš tėvų gyvenamoji vieta, vaiko ugdymo įstaigų vieta, paėmimas iš jų (LAT c.b. Nr e3K-3-279-969/2019). Bendravimo tvarka neturėtų būti itin detali ir naudojama kontroliuoti kitą sutuoktinį. Pavyzdžiui, vienas iš tėvų, kuriam nustatyta bendravimo su vaiku tvarka, neturėtų reikalauti kito sutuoktinio pateikti perdėtai detalias ataskaitas iš gydymo ar ugdymo įstaigų apie

vaiką, nes tokią informaciją, vienas iš sutuoktinių (kaip vaiko tėvas) gali gauti tiesiogiai iš pačios poliklinikos ar ugdymo įstaigos.

Bendravimo su vaiku tvarkos vykdymas. Neturėjimas nuosavo būsto, sveikatos sutrikimai, kiti nepilnamečiai vaikai ir panašios aplinkybės, gali būti įvertintos objektyviai, kurios gali pateisinti nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos nesilaikymą išimtinai, tačiau negali būti pagrindas visiškai su vaiku nebendrauti (LAT civ. Byl. Nr. e3-3-160-378/2019).

Vaiko nuomonės išklauskymas. Sprendžiant klausimus dėl vaiko yra svarbi aplinkybių visuma. Vaiko nuomonė yra viena iš jų. CK 3.174 straipsnio 2 dalis numato, kad priimant sprendimą turi būti atsižvelgiama į vaiko nuomonę, bet tai nereiškia, kad galutinį sprendimą priima vaikas. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Tačiau akcentuojama, kad vaikas, gebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklauskytas tiesiogiai arba vaiko nuomonė turi būti išklauskoma kitais būdais, pvz., skiriant ekspertizę (LAT civ. byl. Nr. 3K-7-114/2013).

JT Vaiko teisių konvencija (1996) pabrėžia šiuos vaiko gerovę užtikrinančius aspektus:

- *Nediskriminacija:* visi vaikai, nepriklausomai nuo jų gyvenimo aplinkybių, turi turėti vienodas galimybes naudotis visomis savo teisėmis. Specialistai teikiantys pagalbą skyrybas išgyvenančioms šeimoms, kiekvieną situaciją ir kiekvieno vaiko atvejį turi vertinti individualiai (JT Vaiko teisių konvencija, 2 str.).
- *Geriausi vaiko interesai:* kiekvieną kartą, kai yra priimamas sprendimas, susijęs su vaiku, reiktų užduoti du klausimus: Kokią įtaką šis sprendimas turės vaiko gyvenimui ir jo raidai šiuo konkrečiu momentu? Kokią įtaką šis sprendimas turės vaiko ateičiai, ilgalaikis poveikis? (JT Vaiko teisių konvencija, 3 str.).
- *Vaiko teisė į gyvenimą ir išlikimą:* kiekvienas vaikas turi savyje potencialą augti ir vystytis. Yra būtina: mylinti, saugi ir skatinanti aplinka bei laisvė pažinti ir nuolat tyrinėti pasaulį (JT Vaiko teisių konvencija, 6 str.).
- *Vaikų dalyvavimas:* vaikai turi turėti galimybę ir tinkamas sąlygas dalyvauti sprendimuose, kurie yra tiesiogiai arba netiesiogiai susiję su jų gyvenimu. Priimant galutinį sprendimą turi būti atsižvelgta į vaikų nuomonę, vaikams yra suteikiamas grįžtamasis ryšys, koks yra priimtas sprendimas (JT Vaiko teisių konvencija, 12 str.).

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2000) nurodomos tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu. Tėvų teisių ir pareigų visuma – tėvų valdžia, išskiriama abiejų tėvų lygybė (abiem tėvams privaloma), tėvų teisės ribojama tik teisės aktų nustatytais atvejais, už pareigų nenaudojimą ar netinkamą naudojimą taikoma teisinė atsakomybė (CK, Trečioji knyga, Šeimos teisė). Abu tėvai,

klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia tarpusavio sutarimu (CK 3.165 str. 3d.), nes vaiko saugumui ir ugdymui užtikrinti būtinas tėvų bendradarbiavimas tarpusavyje, taip pat ir su vaiku. Todėl tėvai turi kreiptis pagalbos į mediatorius, tarpininkus, psichologus ir kitus pagalbą teikiančius specialistus. Tik tėvų tarpusavyje rastas sprendimo būdas, kaip geriausiai auklėti vaiką, galės būti geranoriškai vykdomas ir užtikrins geriausius vaiko interesus (LAT 2016-02—03 civ. Byl. Nr. 3K-16-706/2016, 13 p.). Jeigu tėvai nesutaria dėl klausimų, susijusių su vaiko auklėjimu, ginčijamą klausimą sprendžia teismas (CK 3.165 str. 3 d.). Visais atvejais, kai teisme nagrinėjama su vaiko teisėmis ir teisėtais interesais susiję klausimai, šeimos teisinių santykių elementas, vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai skiriamas ypatingas dėmesys.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 4 straipsnyje išdėstyti vaiko teisių ir laisvių apsaugos įgyvendinimo principai:

Geriausių vaiko interesų prioritetas: vaikui turi būti teikiama tokia apsauga, kokios reikia jo gerovei, taikant visą įmanomą koordinuotą kompleksinę pagalbą. Remiamasi konkrečia individualaus vaiko situacija, kai vertinama ir nustatoma, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje. Taip pat atsižvelgiama į vaiko nuomonę, jo identiškumą, šeimos aplinkos ir šeimos ryšių išsaugojimą ir santykių palaikymą, vaiko poreikių, atitinkančių jo amžių užtikrinimą, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrinančių tinkamą vaiko raidą, tenkinimą, fizinį ir psichinį saugumą, vaiko teisės į sveikatą ir mokslą užtikrinimą bei kitus specialius vaiko poreikius.

Biologinės šeimos prioritetas: jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams, priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, privaloma atsižvelgti į vaiko prigimtine teisę augti biologinėje šeimoje ir išsaugoti giminystės ryšius.

Vaiko nuomonės išklausymo ir vaiko dalyvavimo užtikrinimas: vaikas, kuris geba suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas visais su juo susijusiais klausimais ir į vaiko nuomonę, įvertinus jo amžių ir brandą, privalo būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Vaiko tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą dalyvavimo: priimant su vaiku susijusius sprendimus, užtikrinamas jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą dalyvavimas ir atsižvelgiama į jų nuomonę, išskyrus atvejus, nustatytus šiame įstatyme, ar kai tai prieštarauja vaiko interesams.

Individualizavimo: priimant su vaiku susijusius sprendimus, atsižvelgiama į: vaiko amžių, brandą, jo psichikos ir fizines savybes, poreikius, socialinės aplinkos ir kitas svarbias ypatybes bei emocinius ir socialinius ryšius.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 12 straipsnyje akcentuojama vaiko teisė gyventi su abiem tėvais, bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, išskyrus, kai tai prieštarauja jo interesams. Vaiko teisė gauti informaciją apie skyrium gyvenanti vieną iš tėvų, jei tai atitinka jo interesus. VTAPI 31 straipsnyje nurodoma, kad tėvai ar atstovai pagal įstatymą privalo rūpintis

auklėjimu, tinkamai prižiūrėti, materialiai išlaikyti. Sudaryti sąlygas augti ir vystytis, atstovauti. Klausimus spręsti bendru sutarimu, atsižvelgti į vaiko nuomonę, jei neprieštaruja jo interesams.

Apibendrinant galima teigti, kad specialistai dirbantys su besiskiriančiomis šeimos, kurioms taikomas atvejo vadybos procesas siekia visapusiško šeimos ir aplinkos įsitraukimo, rūpinasi teikiamos pagalbos vientisumu. Specialistas laikosi socialinio darbuotojo etikos kodekso, atsižvelgia ir remiasi teisės aktais, reglamentuojančiais atvejo vadybos procesą.

2.3 Specialistų patiriami sunkumai teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai

Specialistai teikiantys pagalbą skyrybas išgyvenančiai šeimai, susiduria su sunkumais, kurių sprendimas reikalauja aukšto profesinio pasiruošimo, krizinių situacijų įveikos metodų išmanymo. Specialistai dirbdami su skyrybas išgyvenančia šeima, neretai jaučiasi bejėgiai, siūloma pagalba yra sunkiai priimama, dažnai įtraukiami į teismo procesus. Praktika rodo, kad padidėjus socialinių darbuotojų darbo krūviams, vienas darbuotojas dirba su abiem besiskiriančiomis pusėmis. Jis privalo užtikrinti konfidencialumą abiejų pusių atžvilgiu. Kyla pavojus, kad neužtikrinus konfidencialumo, viena iš besiskiriančių pusių, gautą jam palankią ir naudingą informaciją gali panaudoti kovai vienas prieš kitą, taip pat informaciją naudoti teisiniame procese. Tokiu atveju, socialinis darbuotojas gali prarasti vienos iš pusių pasitikėjimą, paslaugų gavėjas pradeda vengti bendravimo, nusiteikia priešišškai, nepasitiki. Apibendrinant galima teigti, kad socialinis darbuotojas tiesiogiai ar netiesiogiai palaiko vieną iš besiskiriančių pusių. Nešališkumo užtikrinimas socialiniame darbe ypač svarbus dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis. Darbuotojas privalo iš anksto numatyti grėsmes, kad viena arba kita pusė, manipuliuodama darbuotoju, bandys „patraukti“ į savo pusę, visais įmanomais būdais juodindama ir menkindama savo antrą pusę.

Pasak Dirgėlienės ir Kiaunytės (2005), socialiniai darbuotojai intensyviai bendraudami su paslaugų gavėjais jų aplinkoje bei kitomis institucijomis, patiria emocinę, fizinę ir psichologinę perkrovą. Patiriamas aplinkos spaudimas ir vidinis diskomfortas kelia stresą ir nerimą. Specialistas teikiantis paslaugas besiskiriančiai šeimai turi nuolat ieškoti darbo metodų ir strategijų tinkančių dirbant su konkrečia šeima. Priklausomai nuo šeimoje vyraujančių problemų, pagalbą teikiantis specialistas atlieka skirtingus vaidmenis.

Tarpininkas/ mediatorius. Šeimai, išgyvenančiai skyrybas, dažniausiai tarp besiskiriančių pusių vyksta konfliktas: dėl bendravimo su vaiku tvarkos, turto dalybų. Socialinis darbuotojui tenka atlikti tarpininko/ mediatoriaus vaidmenį. Pagrindinis tarpininkavimo tikslas – padėti sutarti abiems pusėms dėl tinkamo, palankaus sprendimo. Pasiiekti konstruktyvaus ginčo

sprendimo rezultato teikiama mediacijos paslauga. Privalomoji mediacija – mediacija, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl ginčo sprendimo. Mediacijoje taikomi savanoriškumo, neutralumo, nešališkumo ir kiti principai. Mediacijos paslaugas gali teikti tik asmenys, atitinkantys Mediacijos įstatyme numatytus kvalifikacinius reikalavimus (LR teisingumo ministerija, 2020). Socialinis darbuotojas, siekdamas padėti šeimai išspręsti konfliktą ir pagerinti bendravimą skyrybų krizės metu, nuolat vadovaujasi pagrindinėmis mediacijos vertybėmis ir principais: savanoriškumo, neutralumo, nešališkumo ir kitais. Mediacijos įstatyme taip pat įtvirtintas vienas iš esminių mediacijos principų – konfidencialumo principas. Tai reiškia, kad jei tėvai tarpusavyje nesusitarė, mediatoriai ar mediacijos paslaugas teikiantys administratoriai, turi laikytis konfidencialumo ir neatskleisti su mediacijos procesu susijusios informacijos. Išimtis taikoma tada, kai reikia informacijos, kuria patvirtinama mediacijos metu sudaryta taikos sutartis. Ši nuostata užtikrina, kad jokia mediacijos metu pateikta informacija negalės būti panaudota prieš ją pateikusių ginčo šalių, išskyrus jau minėtą išimtį (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2020). Atlikdamas tarpininko vaidmenį, socialinis darbuotojas turi pasižymėti etišku elgesiu, savanoriškumu, neutralumu, konfidencialumu (Kaušylienė ir Cikatavičienė, 2015). Apibendrinant, galima teigti, kad socialinis darbuotojo tarpininko vaidmuo yra ypač svarbus skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Specialistas turi pasižymėti sugebėjimais valdyti krizines situacijas, siekti, kad abi pusės rastų tinkamus konflikto sprendimo būdus.

Liudininkas. Skyrybos – emociškai sunkus, ypatingai jautrus etapas. Retas atvejis, kai šeimos sugeba išsiskirti taikai ir dėl visko susitaria. Nepavykus susitarti, kai ginčo atveju, skyrybos procesas vyksta teisme. Socialinio darbo praktika rodo, kad dirbdamas su besiskiriančiomis šeimomis, darbuotojui tenka liudyti teisme. Teismo posėdyje darbuotojas turi pateikti išsamų šeimos situacijos vertinimą, pateikti įžvalgas apie darbą su šeima. Liudytojo pareigos ir atsakomybės nurodytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 83 straipsnyje, kuriame išdėstyta, kad kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą bei duoti teisingus parodymus apie tai, kas jam žinoma apie reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes. Darbuotojui vykimas į teismo posėdį nėra jo įprasta kasdienybė darbe, jis vyksta vienas, jam nėra teikiamos konsultacijos kaip elgtis teismo posėdžio metu. Dažnu atveju advokatas darbuotojui bando daryti „spaudimą“, siekdamas, kad gauti atsakymai būtų palankūs, jo atstovaujamai pusei, todėl socialiniam darbuotojui tenka stiprus emocinis krūvis, stresas ir įtampa, jis jaučiasi nesaugus.

Svarbu, kad specialistas dirbdamas krizių intervencijos srityje būtų tinkamai pasiruošęs psichologiškai. Liobikienė (2016) pažymėjo, kad socialinis darbuotojas turėtų įvertinti ne tik paslaugų gavėjo, bet ir savo stipriąsias puses. Autorė atkreipė dėmesį, kad savo stipriųjų pusių

pažinimas ir įvardijimas teigiamai veikia darbuotojo savipagarbą, apsaugo nuo emocinio išsekimo. Verta paminėti, kad emociškai išsekęs darbuotojas ne tik negeba teikti pagalbos, bet gali pakenkti ir sau ir paslaugų gavėjui. Labai svarbu, jog padėdamas paslaugų gavėjui, socialinis darbuotojas turi pasirūpinti savo savijauta. Autorė taip pat pabrėžia, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su skyrybas išgyvenančia šeima, svarbios šios kompetencijos: *socialinė, asmeninė (asmenybės branda)*. Socialinė kompetencija – pasireiškia gebėjimu susidoroti su kasdienio gyvenimo reikalavimais. Darbuotojas turi gebėti reflektuoti savo patirtis ir mokytis, kuri santykius su aplinka, būti lankstus su kitais realiai vertindamas situaciją. Asmeninė (asmenybės brandos) kompetencija – psichologiškai ir emociškai brandi asmenybė yra kompetetinga padėti sunkiose krizinėse situacijose, paslaugų gavėjui kelia pasitikėjimą, jis labiau atsiveria ir lengviau priima siūlomą pagalbą bei teikiamas rekomendacijas. Įgijęs paslaugų gavėjo pasitikėjimą, jis kryptingai turi siekti bendradarbiavimo, siekti, kad besiskiriančios pusės atrastų konfliktų sprendimo būdus, kurie nekenktų vaikui, o užtikrintų jo interesus (Liobikienė, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniam darbuotojui, kuris dirba su besiskiriančia šeima, tampa iššūkiu išlaikyti teigiamą profesionalo įvaizdį užtikrinant kokybiškas paslaugas paslaugų gavėjams. Darbuotojas dirbdamas su besiskiriančiomis šeimomis nuolat patiria neigiamas emocijas, jaučiasi nekompetetingas, tai mažina jo darbo našumą, motyvaciją ir tolimesnę perspektyvą. Norint išspręsti sunkumus dirbant su skyrybas patiriančia šeima, įstaigos turi siekti darbo krūvių reguliavimo, kad vienas socialinis darbuotojas dirbtų tik su viena besiskiriančia puse, o su kita puse dirbtų kitas darbuotojas. Kad darbuotojui netektų prisiimti tarpininko ir mediatoriaus vaidmenų, įstaigose turėtų atsirasti mediacijos paslaugas teikiantis kvalifikuotas mediatorius, į kurį tikslingai būtų nukreipiami paslaugų gavėjai. Kad darbuotojas vykdamas į teismo posėdį jaustųsi emociškai saugus, tinkamai pasiruošęs, turi būti teikiamos teisininko konsultacijos. Užtikrinant darbuotojo psichologinį ir emocinį stabilumą, įstaiga privalo nukreipti darbuotojus į konsultacijas, mokymus. Emocinio intelekto lavinimo mokymai padės atkurti pažeistą pačių socialinių darbuotojų savivertę ir savipagarbą, leis plėtoti jų socialinius bei emocinius įgūdžius, gerins emocinį raštingumą, sustiprins psichologinę sveikatą, stiprins pozityvių sprendimų priėmimo ir veikimo taktikas ir kels socialinės apsaugos darbo gerovę.

2.4 Specialistų taikomi darbo metodai

Specialistas padeda tėvams rasti sprendimą, atitinkantį geriausius vaiko interesus (Šerkšnienė ir kt. (2016):

- rinkdamas informaciją apie vaiką;

- kartu su tėvais indentifikuodamas vaiko poreikius;
- aptardamas, kaip galimi sprendimai atsilieps vaikui dabar ir ateityje;
- užduodamas namų darbus dėl galimo bendratėvystės plano paruošimo;
- padėdamas išlaikyti balansą tarp tėvų teisių ir vaiko interesų.

Atvejo vadybos metu svarbu padėti tėvams:

- pabrėžti pozityvius dalykus;
- aptarti vaiko poreikius;
- akcentuoti, kad vaiko gyvenime abu tėvai yra svarbūs ir reikalingi;
- siekti susitarimo, kad vaikas nebūtų įtrauktas į konfliktą;
- aptarti vaiko poreikių užtikrinimą, prisidėjimą finansiškai;
- pabrėžti, kad ypač svarbu vaiką išgirsti;
- pasiūlyti ir aptarti papildomų paslaugų ir pagalbos poreikį;
- paruošti tėvystės planą (jeigu nėra teismo nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos).

Arčiausiai šeimos, kuriai taikomas atvejo vadybos procesas ir kuri išgyvena skyrybų krizę yra socialinis darbuotojas. Specialistas lankosi šeimoje, stebi aplinką, kurioje gyvena vaikas, įvertina emocinę ir psichologinę atmosferą, todėl itin svarbu, kad specialistas pasitelkdamas savo patirtį, turimas žinias ir profesionalumą, gebėtų įtraukti tėvus siekti bendratėvystės ir lavinti įgūdžius.

Šerkšnienės ir kt. (2016) išskiria šiuos bendratėvystės įgūdžius:

- vaikas „centre“;
- atvirumas, sąžiningumas dalinantis informacija susjusia su vaiku;
- pagarba;
- skirtumų toleravimas;
- ribos ir privatumo pagarba;
- bendravimas;
- sveikas reagavimas;
- pasitikėjimas ir susitarimų laikymasis;
- reagavimas, jeigu neveikia – aptarimas.

Atvejo vadybos procese svarbiausia yra vaiko teisių užtikrinimas, kartu padedant tėvams rasti konflikto sprendimo būdus. Sondaitė teigia (2022), kad vaikas tėvų skyrybų procese bando visada bando išlaikyti gerą santykį ir ryšį su abiem tėvams, todėl dažnu atveju, jis patiria lojalumo konfliktą. Tačiau kai kurie vaikai tokią situaciją sprendžia atsisakydami vieno iš tėvų. Šis reiškinys vadinamas tėvų atstūmimu. Pasak autorės, toks elgesys prieštarauja natūraliam vaiko poreikiui būti mylimam abiejų tėvų, kenkia vaiko psichinei sveikatai. Tyrimai rodo, kad suaugę asmenys, vaikystėje

patyrę tėvų atstūmimą dažniau susiduria su žema saviverte, pasireiškia depresijos požymiai, dažniau yra linkę piknaudžiauti alkoholiu ir psichotropinėmis medžiagomis. Specialistas bendraujantis su skyrybas išgyvenančia šeima turi aiškiai įvardinti konfliktų pasekmes, teikti rekomendacijas, konsultuoti pozityvios tėvystės klausimais orientuotais į lygiavertę tėvystę. Tyrimai rodo, kad socialinis darbuotojas, kuris remiasi prevencine intervencija į šeimos krizes ir skyrybas, teigiamai veikia vaikus ir tėvystę (Mortelmans, Van Gasse, 2020). Autoriai teigia, kad tokiu būdu vaikams padedama mažinti izoliacijos jausmą, stiprinamas emocinis ir socialinis vaikų prisitaikymas, patariama, kaip geriau bendrauti su kiekvienu iš tėvų, ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai. Šie tyrimai tik patvirtina, kad svarbu motyvuoti tėvus, kad jie suprastų, jog pagrindinis „dalyvis“ skyrybų procese yra jų vaikas, kuris krizę patiria tiesiogiai ir ją išgyvena dabar. Pagrindinis socialinio darbuotojo darbas yra įvardinti tėvams, kad skyrybų kontekste pagrindiniai vaiko poreikiai yra šie: *bazinių poreikių tenkinimas (gyvenamoji vieta, gyvenimo sąlygos, išlaikymas), saugus santykis su abiem tėvais, bendradarbiaujantys tėvai*. Tinkamas vaiko poreikių identifikavimas yra viena iš esminių tėvų pareigų. Taigi tėvystė visų pirma yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką. Vaiko išlaikymo poreikiai, susiformavę jo tėvų santuokos metu, turi būti tenkinami tokia pat apimtimi ir nutraukus santuoką, jeigu tėvų turtinė padėtis iš esmės nesikeitė. CK 3.165 str. 3d. nurodo, kad skyrybų atveju yra svarbi *tėvų kooperacija*: bendradarbiaudami tarpusavyje, vaiko auklėjimui ir ugdymui dėmesį skiria abu tėvai. Jei susitarti tėvams nepavyksta, jie turi kreiptis pagalbos į specialistus. Todėl socialiniam darbuotojui pradedant teikti paslaugas, svarbu atkreipti dėmesį vaiko aplinką ir šeimos ryšius. Specialistas renka informaciją apie tėvų galimybes bei pastangas užtikrinti teisės normose nurodytų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą bei įvertina abiejų tėvų aplinkos sąlygas.

Šeimos aplinkos sąlygų vertinimas:

- vaiko santykiai su kiekvienu iš tėvų;
- tėvų doroviniai ir kiti asmenybės bruožai;
- požiūris į vaiko auklėjimą, auginimą ir tobulėjimą;
- dalyvavimas jį išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo;
- galimybės sudarant jam tinkamas gyvenimo sąlygas, auklėjimo ir raidos sąlygas (įvertinant tėvų darbo pobūdį, režimą, turtinę padėtį ir kt.).

Kad galėtų tinkamai dalyvauti šeimos organizacinėse ir socialinėse sistemose, socialiniai darbuotojai turi rodyti gebėjimą pritaikyti žinias, nes šis darbas su šeimos atvejais reikalauja analitinio mąstymo, objektyvumo, atidumo, subtilumo, (NASW, 2013).

Pasak Barkauskienės ir Zacharevičienės (2019) pagrindinis pagalbos šeimai modelis Lietuvoje yra atvejo vadyba ir tinklo intervencija, kai su šeima dirba vienas specialistas arba specialistų komanda. Autorių teigimu, tinklo intervencija veikia tada, kai socialinis darbuotojas infiltruojasi į artimiausią šeimos socialinį tinklą. Tokiu būdu darbuotojas pradeda ją koreguoti atlikdamas ryšio nustatymo, patarėjo ir santykių iniciatoriaus vaidmenis.

Šerkšnienė R. ir kt. (2016) išskiria ankstyvą tėvų skyrybų konfliktų prevenciją. Autoriai teigia, kad tinkamai organizuota pagalba šeimai, kuri išgyvena skyrybas, yra reikšminga dėl šių priežasčių:

1. *dėl vaikų gerovės* – konfliktiškas tėvų skyrybas išgyvenantiems vaikams keturis kartus dažniau pasireiškia emocijų, elgesio, mokymosi problemos, atsiranda nerimas bei depresija;
2. *dėl pavojaus tėvų sveikatai* – tėvams, įsitraukusiems į stiprius skyrybų ir poskyrybinius konfliktus, dažniau kyla pavojus pradėti piknaudžiauti alkoholiu arba susirgti psichikos sutrikimais;
3. *dėl iššūkių specialistams* – specialistai yra įtraukiami į tėvų ginčus dėl vaiko bendravimo tvarkos ir gyvenamosios vietos. Nors ir atsiranda naujų alternatyvių ginčų sprendimo galimybių, konfliktuojantys tėvai labiau yra linkę „kovoti“ pasiremiant emocijas, veikiant kitą tėvą psichologiškai arba finansiškai.

Šiuo metu Lietuvoje skyrybas išgyvenančioms šeimoms yra prieinama tokia pagalba: individuali psichologinė pagalba vaikams ir tėvams, šeimos psichoterapija, tėvystės įgūdžių stiprinimas, mediacija.

Psichologinė pagalba – suteikia paramą, padeda išgyventi ir suprasti asmenines konflikto priežastis ir jausmus, yra nepakeičiama individuali pagalba asmeniui, tačiau iš esmės nepadeda išspręsti santykių konflikto.

Šeimos psichoterapija, sutuoktinių/ išsiskyrusių porų konsultavimas – pagalba labiau orientuota į išgyvenamus jausmus, skirti santykiams gerinti, gali padėti lengviau išgyventi skyrybų procesą. Tačiau konfliktuojantys tėvai yra priešiški, nusiteikę kovai, gynybiški, todėl bendravimas apie jausmus dažnai nėra priimtinas. Ypač didelį stresą ir patiria tėvas, kuris išgyvena vaiko atstūmimą.

Tėvystės stiprinimo ir ugdymo grupės – suteikia žinių apie vaiko raidą, poreikius. Tokios grupės orientuotos į pozityvią tėvystę, tačiau jos nėra skirtos konfliktuojantiems tėvams.

Mediacija – priemonė, kuri tiesiogiai susijusi su konfliktuojančiomis pusėmis. Neabejojama, kad mediacija padeda mažinti emocijų įtampą, derėtis tarpusavyje, mediatoriaus pagalba ieškoti bendro, abiem pusėms palankaus sprendimo. Verta paminėti, kad šiuo metu Lietuvoje mediacija yra prieinama ir teikiama nemokamai.

VšĮ Šeimos santykių institutas, Ankstyvajame atpažinimo, prevencijos ir intervencijos modelyje (2016) (toliau – API), siūloma esamus pagalbos skyrybas išgyvenačioms šeimoms būdus papildyti šiomis priemonėmis/ paslaugomis:

Tėvų ugdymu ir švietimu, tėvystės gebėjimų stiprinimu (psichoedukacija) – ši tėvų grupė būtų paremta praktika ir patyrimu. Programa būtų orientuota į tėvų konfliktų sprendimo ir bendravimo įgūdžių ugdymą. Taip pat šviestų tėvus apie konfliktų neigiamą poveikį vaikams.

Intensyvios bendratėvystės programa tėvams – taikoma, jei šeimoje yra buvę smurto ir prievartos epizodų. Šią programą tėvai lankytų atskirai, skirtingu laiku. Skatintų tėvus suprasti paikeitusius naujus vaidmenis, nuosekliai taikyti panašius auklėjimo stilius, kurti vaikui saugią šeimos struktūrą.

Tėvų – vaikų ryšio atkūrimo programa – svarbi vaikui, nes užtikrintų vaiko teisę bendrauti su abiem tėvais, palaikyti bei išsaugoti su jais ryšį. Ypač svarbus tiems tėvams, kurie patiria atstūmimą. Tokia programa leistų sumažinti vaikų išgyvenamą lojalumo konfliktą.

Pagalbos vaikams grupė – dažnai vaikai, kurie patiria tėvų skyrybas jaučiasi vieniši, ugdymo įstaigoje yra linkę slėpti, kad tėvai skiriasi, nes jaučia gėdą, kad yra kitokie. Tokia grupė padėtų vaikui jaustis saugiai ir pasidalinti jausmais, išgyvenimais su kitais vaikais, patirtų bendrumą, sulauktų vadovų paramos.

Kaip dar viena skyrybas patiriančioms šeimoms pagalbos alternatyva yra nuo 2019 metų pradėta rengti šeimos konferencija. Šis projektas „Pagalba vaikui ir šeimai, patekusiems į krizinę situaciją“ – finansuojamas LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skirtas krizę išgyvenančioms šeimoms, įsitraukusioms į skyrybų konfliktus. **Šeimos konferencija** – tai šeimai svarbių asmenų susirinkimas su tikslu padėti šeimai, atsidūrusiai probleminėje ar krizinėje situacijoje. Tai socialinio darbo įrankis, problemoms, susijusioms su vaiko gerove, išspręsti šeimos rate, kuo mažiau įsitraukiant institucijoms bei išsaugant vaiką šeimoje. Šeimos konferencijos metodo tikslas – ieškoti šeimos paramos išteklių tarp artimųjų, į problemos sprendimo priėmimo procesą įtraukti (įgalinti) pačią šeimą, vaiką, išplėstinę šeimą ir šeimos artimuosius bei skatinti prisiimti atsakomybę už šių sprendimų įgyvendinimą. Šeimos konferencijos metodą įgyvendina šeimos metodo koordinatorius. Tai nepriklausomas asmuo, nepažįstantis šeimos ir nežinantis jos istorijos. Jis nepavalduos institucijoms, tačiau jo pareiga padėti šeimai pasiruošti ir pravesti šeimos konferenciją. (Lietuvos mediatorių rūmai, 2021). Tai vienas iš įgalinimo instrumentų, kad šeima nusiteiktų vykdyti pagalbos planą, kurį koorinuotų šeimą prižiūrintis specialistas. Socialinių paslaugų kataloge (2022) nurodoma, kad šeimos konferencijos metodas svarbus, nes ši paslauga įgalina šeimą ir vaikus siekti susitaikymo. Šiuo pagrindu ieškoma šeimos ir vaiko paramos išteklių, į sprendimą dėl šeimos ir vaiko situacijos gerinimo, siekiant įtraukti šeimai svarbius asmenis ir išplėstinę šeimą. Paslauga teikiama šeimos namuose, įstaigose, organizacijose, viešose erdvėse. Viena šeimos konferencija trunka iki 35

valandų, ne daugiau kaip du kartus per metus. Paslauga išsiskiria tuo, kad šeimos konferencijos koordinatorius negali teikti paslaugos, jei tai pačiai šeimai teikia kitas socialines paslaugas arba teikia pagalbą vaikui ir jo tėvams.

VšĮ Šeimos santykių institutas API modelyje (2016)) teikia rekomendacijas specialistui, dirbančiams su skyrybas išgyvenančia šeima.

1. *Informacijos suteikimas*: informuojant apie paslaugas, vengti patarimų, siekti, kad šeima pasirinktų jiems priimtinausią pagalbą.
2. *Klausymasis ir neutralumas*: svarbus specialisto nešališkumas. Nebūti lojaliu vieno ar kito tėvo atžvilgiu. Neįsitraukti į konfliktines situacijas, būti empatišku, išklaudyti ir stebėti savo kaip specialisto emocijas.
3. *Požiūrių išgryninimas*: skatinti, kad abi konfliktuojančios pusės būtų lanksčios vienas kito požiūriams ir įsitikinimams.
4. *Negatyvumo stabdymas*: specialistas turi sugebėti išgirsti paslaugų gavėją, motyvuoti keisti neigiamą nusiteikimą į teigiamą, aptarti, kokio elgesio specialistas tikisi iš paslaugų gavėjo.
5. *Emocijų išreiškimo tinkamais žodžiais skatinimas*: stebėti konfliktuojančių pusių emocijas ir jas padėti išreikšti šiais sakiniais: „Matau, kad Jus toks elgesys nuyvlė“ (įžeidė, supykde ir pan.). Specialistas turi gebėti kontroliuoti situaciją: neleisti įžeidinėti vienas kito, abiem pusėms pasiūlyti vienodas sąlygas.
6. *Pagalba konfliktuojančioms pusėms įsiklausyti viena į kitą*: paprašyti, kad tėvai pakartotų, ką jie išgirdo, nes dažnu atveju, esnat stiprioms emocijoms, jie negirdi ir neįsiklauso.
7. *Pasiekimų įvertinimas ir skatinimas siekti kitų susitarimų*: nuolat akcentuoti ir pabrėžti, dėl ko yra pasiektas rezultatas ir susitarimas, orientuotis į tolimesnius veiksmus.

Išskiriamos specialistams dirbantiems su besiskiriančiomis šeimomis reikalingos žinios (Šerkšnienė ir kt., 2016):

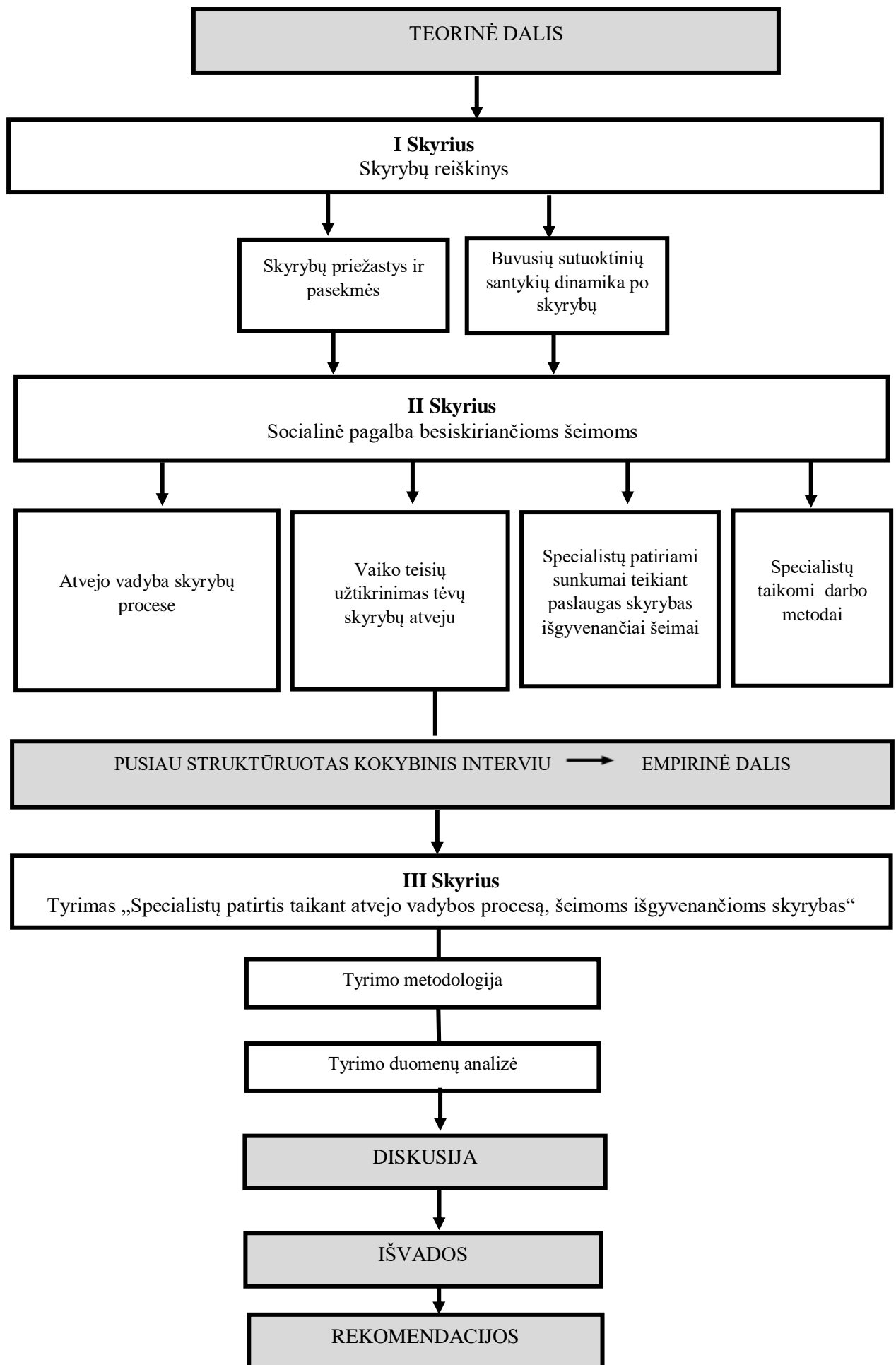
- Žinios apie vaiko reakcijas į tėvų skyrybas skirtinguose vaiko amžiaus tarpsniuose.
- Prieraišumo samprata;
- Žinios apie skyrybų proceso ypatumus, konfliktiškumo lygio nustatymas ir pagalbos būdai kiekviename lygyje,;
- Psichopatologijos pagrindai.
- Prievartos ir smurto apraiškų atpažinimas.
- Žinios apie psichoedukaciją.
- Šeimos teisės pagrindai.
- Pagalbos organizavimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje nėra rengiami specialistai, kurie turėtų tokį spektrą žinių, reikalingų dirbant su konfliktiškoms skyrybomis, todėl itin svarbu ir būtų naudinga siekti skirtingų sričių, tačiau vienodą tikslą turinčių specialistų (VTAS specialisto, teisėjo, advokato, šeimos mediatoriaus, psichologo, vaikų ir suaugusiųjų psichiatro, socialinio darbuotojo) tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

3 TYRIMAS: SPECIALISTŲ PATIRTIS, TAIKANT ATVEJO VADYBOS PROCESĄ, SKYRYBAS IŠGYVENANČIOMS ŠEIMOMS

3.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas

Siekiant atskleisti specialistų patirtis dirbant su skyrybas išgyvenačia šeima, sėkmingus pagalbos būdus, specialistų patiriamus sunkumus pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Tyrimo duomenų rinkimui pasitelktas pusiau struktūruoto interviu metodas. Pateikiama baigiamojo darbo loginė schema, kurioje išdėstyta magistrinio darbo rengimo loginė eiga (žr. 1 pav.).

1. pav. Baigiamojo darbo loginė schema. Šaltinis: sudarytas autorės

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų ir atvejo vadybininkų patirtis, teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai.

Tyrimo metodikos ir instrumento pagrindimas. Kokybinis tyrimas padeda atskleisti reiškinių gylį, yra atviro požiūrio (Stenfors ir kt., 2020). Toks tyrimas yra lankstus, leidžia atskleisti analizuojamo reiškinių unikalius bruožus. Tokiu tyrimo metodu analizuojami autentiški tyrimo dalyvių pasisakymai, patirtys, kurios yra subjektyvios prasmės. Kokybiniam tyrimui būdingas didelis duomenų kiekis, kurį tinkamai išanalizavus atsiskleidžia situacijos sudėtingumas, vaizdingiau iliustruojama tyrimo dalyvio patirtis. Kokybinio tyrimu gilinamasi į individų mintis, požiūrį ir elgesį. Bandoma atskleisti socialinius reiškinius. Pats tyrėjas viso tyrimo metu yra atviras alternatyviems analizuojamo reiškinių paaiškinimams (Aspers, Corte, 2019).

Kokybiniam tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas. Šio metodo pranašumas, atviras klausinėjimas, kuris padeda atskleisti naują ar nenumatytą reiškinį. Duomenys pateikiami pasakojimo forma, tai padeda žmonėms atsiverti tyrėjui. Pusiau struktūruotas interviu metodas išryškina gilesnes įžvalgas apie analizuojamą procesą, jo priežastis ir kryptį. Interviu metodas yra pranašesnis, nes tyrėjas gali užduoti papildomus klausimus, kas padidina galimybę išgirsti konkretesnę, išsamesnę informaciją, tai padeda geriau išanalizuoti norimą atvejį (Haradhan, 2018). Suformuluoti klausimai orientuoti į tyrimo dalyvių patirtį teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai. Klausimai apima pagalbos teikimą, patiriamus sunkumus, specialistų vaidmenį, bendradarbiavimą su kitais specialistais, įveikiant kylančius sunkumus, bendravimą su paslaugų gavėjais, kurie išgyvena skyrybas bei įžvalgas įvertinant darbinę patirtį.

Taikant pusiau struktūruoto interviu metodą pasitelktas 10 – ies atvirų klausimų klausimynas, kaip instrumentas išsikeltam tyrimo tikslui pasiekti. Suformuluoti klausimai orientuoti į tyrimo dalyvių patirtį teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai, organizuojant pagalbą, bendravimą su paslaugų gavėjais. Išskirti klausimų blokai (žr. 3 lentelę.).

1 lentelė. *Klausimų blokai.*

Teminis klausimų blokas	Klausimai
1. Atvejo vadybos vaidmuo teikiant pagalbą šeimai išgyvenančiai skyrybas.	<ol style="list-style-type: none"> <i>Kuo ypatingas darbas su skyrybas išgyvenančia šeima?</i> Kokia Jūsų patirtis dirbant su skyrybas išgyvenančia šeima, kuo skiriasi nuo darbo su kitomis šeimomis, kurioms taikoma atvejo vadyba? Papasakokite apie šiuos skirtumus/ ypatumus plačiau. <i>Papasakokite apie tai, kaip inicijuojama atvejo vadyba skyrybas išgyvenančiai šeimai.</i> Kokios pagrindinės atvejo vadybos inicijavimo priežastys? Kas Jūsų nuomone užima svarbiausią vaidmenį šiame procese? Paaiškinkite kodėl taip manote? <i>Papasakokite apie tai su kuo ir kaip bendradarbiaujate taikydami atvejo vadybą skyrybas</i>

	<p><i>išgyvenančiai šeimai.</i> Papasakokite apie lūkesčius kuriuos turite specialistų dirbančių su besiskiriančia šeima atvejo vadybos proceso metu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - papasakokite plačiau apie Jūsų bendradarbiavimą su atvejo vadybininku/ socialiniu darbuotoju. Kokius tikslus keliate/ lūkesčius turite dėl atvejo vadybininko/ socialinio darbuotojo darbo su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis. Pasidalinkite pavyzdžiais. Pasidalinkite pavyzdžiais, kai dirbant komandoje, pavyko pasiekti iškeltus tikslus. - papasakokite plačiau apie bendradarbiavimą su pačiais paslaugos gavėjais. Pasidalinkite pavyzdžiais. <p>4. <i>Papasakokite apie vaidmenis, kuriuos Jums tenka prisiimti teikiant atvejo vadybą skyrybas išgyvenančiai šeimai?</i> Papasakokite plačiau apie tai, ką Jums reiškia/ kaip atrodo šių vaidmenų įgyvendinimas? Kaip juose jaučiatės?</p>
2. Gerosios patirtys taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.	<p>5. <i>Papasakokite apie tai kuo Jūsų atliekamas darbas gali būti naudingas šeimai.</i></p> <p>6. <i>Papasakokite apie sėkmingus atvejus, kuomet atvejo vadyba atnešė teigiamus pokyčius skyrybas išgyvenančios poros santykiuose.</i> Papasakokite apie tai, koks šiuose sėkminguose procesuose buvo Jūsų kaip specialisto vaidmuo.</p>
3. Sunkumai ir jų sprendimas taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.	<p>7. <i>Papasakokite apie sunkumus su kuriais susiduriate taikydami atvejo vadybą skyrybas išgyvenančiai šeimai.</i> Pateiktus sunkumus iliustruokite pavyzdžiais.</p> <p>8. <i>Papasakokite apie tai kaip šiuos sunkumus sprendžiate, ką darote?</i></p> <p>9. <i>Papasakokite, ar jaučiatės turintis pakankamai kompetencijos darbui su skyrybas išgyvenančia šeima?</i></p>
4. Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų rekomendacijos dėl darbo su besiskiriančiomis šeimomis tobulinimo.	<p>10. <i>Papasakokite apie tai kaip Jūsų manymu turėtų atrodyti darbas su skyrybas išgyvenančia šeima.</i></p>

Saltinis: sudarytas autorės.

Nagrinėjant socialinių darbuotojų ir atvejo vadybininkų patirtis, teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai. Šis metodas padeda išryškinti individų požiūrį, autentiškas patirtis. Kokybinę turinio analizę patogiu naudoti vertinant daugiau nuomonių ir interesų (Mihailescu, 2019). Atsakymų turinys nagrinėtas taikant kokybinės turinio (angl. *Content*) analizės metodą. Analizė, tendencijas ne tik išryškina, bet ir padeda suvokti nagrinėjamos problemos bendrą kontekstą. Kokybinė turinio analizė pranašesnė tuo, kad ji tiksliau apibrėžia socialinius reiškinius, jų originalumą. Kruopštus duomenų rengimas, kodavimas, interpretavimas. Šis metodas skirtas subjektyviam duomenų aiškinimui (Bitinas, 2013). Atliekant tyrimą pasitelktas pusiau struktūruotas interviu metodas, kurio

metu metu tyrimo dalyviams buvo užduodami klausimai, siekiant išgryninti jų patirtis. Gauta informacija iš tyrimo dalyvių, buvo skirstoma į kategorijas ir subkategorijas. Tokiu būdu buvo norima, atskleisti esmę, išryškinti pagrindinius svarbiausius aspektus. Atliekant tyrimo duomenų analizę tyrimo dalyvių interviu tekstai buvo nagrinėjami vienodu principu, raktiniais žodžiais. Atliekant tyrimo duomenų analizę, buvo siekta atrasti kuo daugiau panašumų tarp tyrimo dalyvių patirčių ir tokiu būdu susieti tyrimo dalyvių patirtis, atskleisti tyrimo dalyvių patirtį teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai, organizuojant pagalbą, bendravimą su paslaugų gavėjais, darbo ypatumus ir skirtumus, bei patiriamus sunkumus. Pažymima, kad citatos pateikiamos – nekoreguotos, jos yra paimtos ištraukos iš tyrimo dalyvių duotų interviu.

Tyrimo dalyvių atrankos kriterijai ir imtis. Empiriniame tyrime dalyvavo septyni tyrimo dalyviai iš Vilniaus miesto, keturi socialiniai darbuotojai ir trys atvejo vadybininkai. Imties dydis parinktas pagal prisotinimo principą. Dažniausiai per pačius pirmus interviu tyrėjas gauna ne mažą kiekį skirtingos informacijos. Bet vadovaujamosi nuostata, kad interviu reikia imti tol, kol tyrimo dalyvių pateikta informacija pradeda kartotis (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Informantų atrankai buvo naudojama kriterinė atranka (angl. criterion sampling). Rupšienė (2007) teigia, kad kriterinės atrankos būdas yra efektyvus, nes tokiu būdu yra surenkamos kokybiškos tyrimo dalyvių patirtys. Autorė pabrėžia, kad kokybiniuose tyrimuose taikant kriterinę atranką, imtis sudaroma remiantis tyrėjo nustatytais kriterijais (Rupšienė, 2007). Kriterinė atranka leis tyrėjams pasirinkti tuos tiriamuosius, kurie gali pateikti daug naudingos informacijos susijusios su tyrimu. Kriterinė atranka padeda iš tyrimo dalyvių gauti specifinių žinių, susijusių su baigiamajame darbe nagrinėjama tema. Naudojantis kriterine atranka buvo atrinkti tyrimo dalyviai pagal tam tikrus kriterijus:

- Teikiantys pagalbą skyrybas išgyvenančioms šeimoms Vilniaus mieste;
- Dirbantys socialiniais darbuotojais ir atvejo vadybininkais;
- Įvairaus amžiaus.

Sudarant imtį, buvo pasirinkti trys atvejo vadybininkai ir keturi socialiniai darbuotojai, turintys patirties dirbant su skyrybas išgyvenačiomis šeimomis. Imtis formuota iš socialinio darbo profesijos atstovų, dirbančių Vilniaus mieste socialiniais darbuotojais ir atvejo vadybininkais. Imtį sudaro, įvairaus amžiaus, skirtingos profesinės patirties turintys socialiniai darbuotojai ir atvejo vadybininkai. Siekiant užtikrinti įvairovę, pagrindiniu ir svariausiu kriterijumi laikytina socialinių darbuotojų ir atvejo vadybininkų darbo patirtis teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Pateikti duomenys apie tyrime dalyvavusius specialistus įrodo tai, kad visi dirbantys socialiniai darbuotojai ir atvejo vadybininkai atitinka informantų atrankos kriterijus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Tyrimo dalyvių kriterijai.

Tyrimo dalyvis	Lytis	Amžius	Socialinio darbo patirtis (m.)	Išsilavinimas	Socialinio darbuotojo/ atvejo vadybininko pareigos
AV1	Moteris	43 m.	7 m.	Koleginis bakalauras	+
SD2	Moteris	40 m.	3 m.	Universitetinis bakalauras	+
SD3	Moteris	28 m.	2 m.	Magistras	+
SD4	Moteris	36 m.	6 m.	Universitetinis bakalauras	+
SD5	Moteris	30 m.	12 m.	Universitetinis bakalauras	+
AV6	Moteris	32 m.	8 m.	Magistras	+
AV7	Vyras	37 m.	5 m.	Koleginis bakalauras	+

Šaltinis: sudarytas autorės.

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimas atliktas 2023 metų vasario mėnesį. Interviu derinimas su socialiniais darbuotojais ir atvejo vadybininkais vyko elektroniniais laiškais, mobiliuoju telefonu, gyvu kontaktu. Su kiekvienu socialiniu darbuotoju ir atvejo vadybininku bendrauta asmeniškai. Iš anksto aptarta jų turima darbo patirtis, kuri sietina su pagalbos teikimu skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Tyrimo dalyviams suteikta informacija apie vykdomą tyrimą, jo tikslus, patikslintos tyrimo etikos taisyklės, kurių buvo laikomasi, aptartas interviu paėmimo būdas, susitikimo vieta ir kokiomis ryšio priemonėmis bus imamas interviu.

Tyrimo etika. Buvo taikyti tinkami etikos principai, nes jie svarbūs apsaugant tyrime dalyvaujančius žmones, nepažeidžiant jų orumo ir pasitikėjimo socialiniais santykiais. Siektina, kad tyrimo dalyviai jaustų pasitenkinimą prisidėję prie mokslinio tyrimo. Atkreiptinas dėmesys, kad viena iš svarbiausių tyrimo sąlygų buvo, gauti tiriamųjų sutikimus dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai supažindinti su visomis galimomis pasekmėmis ar naudomis, kad jie jaustųsi saugūs, dalyvautų savanoriškai, laisva valia. Dalyviai informuoti, bet kuriuo metu gali pasitraukti iš tyrimo, jeigu pajautų diskomfortą. Taip pat buvo įsitikinta, kad tyrimo dalyviai supranta ir tikrai suvokia visas procedūras, kurios gali būti komplikotos. Tyrimo metu siekiant nepažeisti tyrimųjų teisių užtikrintas privatumas, anonimiškumas ir konfidencialumas. Atlikus tyrimą, ypač kai norima platinti tyrimo gautus rezultatus, privalu įsitikinti, kad tyrimo dalyviai sutinka atskleisti tam tikrą informaciją, nes tokiu būdu galima pažeistų jų privatumą, kas yra netoleruotina. Anonimiškumo laikymąsis atliekant interviu metodą yra negalimas, nes tyrėjas tiksliai žino, kas yra tyrimo dalyvis. Tyrėjas taikant interviu metodą gali užtikrinti konfidencialumą. Kuo išsamiau aptartas, užtikrintas bus

tyriamųjų konfidencialumas, tuo jie laisviau jausis ir pateiks intymesnę, gilesnę informaciją. Konfidencialumas tarsi ištikimybė tyrimo dalyviui, gebėjimas paslapyje išlaikyti asmeninę informaciją, kurios tyrimasis nenori viešinti (Kardelis, 2002). Išskirti pagrindiniai principai, kurių laikymasis padėjo užtikrinti tyrimo etikos patikimumą:

- *Pagarbos asmens privatumui principas.* Šis principas yra pamatas, siekiant užtikrinti, kad tiriamieji nebūtų tik tarsi priemonė tyrimo tikslui pasiekti. Tyrėjas turi empatiškai vertinti tyrimo procesą, nespauti tyrimo dalyvio. Gerbti tiriamojo požiūrį, nuomonę, be jokio išankstinio nusistatymo.

- *Konfidencialumo ir anonimiškumo principas.* Laikantis konfidencialumo principo tyrimo duomenys ir medžiaga turi būti pasiekiami tik tyrėjui. Siekiant apsaugoti tyrimo dalyvius, jiems suteikiami slapyvardžiai. Konfidencialumo principas yra susijęs su anonimiškumo principu. Anonimiškumo laikymasis užtikrina, kad kuo mažiau būtų žinoma apie tyrime dalyvavusį tiriamąjį, taip siekiant, kad jo nepavyktų identifikuoti.

- *Geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principas.* Šio principo esmė – pagarba asmens privatumui. Svarbu pasirūpinti, kad tyrimo dalyviai nejaustų diskomforto ar nepatirtų jokios žalos. Tyrėjas privalo permąstyti ar jo pateikiami tyrimo duomenys neturės neigiamų padarinių ne tik tyrimo dalyviams, bet ir kitoms bendruomenėms. Netinkamas duomenų pateikimas gali būti siejamas su išdavyste.

- *Teisingumo principas.* Kitaip tariant tai lygių teisių užtikrinimo principas. Tyrėjas yra atsakingas už tai, kad tyrimo dalyviai nebūtų išnaudojami ar kitaip spaudžiami. Idealiausia, jei tyrimo dalyviai jaučiasi lygiaverčiai su tyrėju, tarsi partneriai (Žydzūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Atliekant kokybinį interviu svarbu laikytis etikos principų, nes tokiu būdu tyrimo dalyviai jausis komfortiškai, atsivers ir gebės kalbėti jautresnėmis temomis, suteiks išsamesnę informaciją.

Tyrimo eiga.

Siekiant surasti specialistus, turinčius patirties teikiant paslaugas sskrybas išgyvenančioms šeimoms, oficialiu elektroniniu laišku buvo kreiptasi į įvairių Vilniaus miesto institucijų, organizacijų, centrų administracijas su prašymu padėti atrasti tyrimui skirtus socialinius darbuotojus ir atvejo vadybininkus, kurie atitinka numatytus tyrimo kriterijus. Gavus sutikimą ir atgalinį ryšį, susisiekti su nurodytais specialistais. Su kiekvienu socialiniu darbuotoju ir atvejo vadybininku bendrauta individualiai, tartasi dėl interviu paėmimo laiko, datos, vietos ar kokiomis ryšio priemonėmis bus bendraujama. Su tyrimo dalyviais pirmiausia bendrauta mobiliuoju telefonu ir elektroniniu paštu. Aptarta jų turima darbo patirtis ir tuomet spęsta, ar jie yra tinkami būti tyrimo dalyviais. Suteikta informacija apie vykdomą tyrimą, jo tikslus. Septyni interviu gauti, susitikus gyvai

su tyrimo dalyviais, prieš tai mobiliojo telefono pokalbio metu suderinus tinkamą laiką, vietą, kurioje nebūtų pašalinių asmenų, siekiant palaikyti tinkamą tyrimo etiką. Gyvo kontakto metu, kuomet buvo imamas interviu tyrimui, siekiant įrašyti garsą, buvo naudojama telefone esanti programa „Diktofonas“. Kiekvieno interviu pradžioje buvo dar sykį patikslinama ar tyrimo dalyviai sutinka, kad interviu būtų įrašomi, o gavus pritarimą buvo uždavinėjami numatyti tyrimui skirti klausimai.

Tyrimo ribotumas.

Tyrimo ribotumas pasireiškė, dėl tyrėjo patirties stokos, negebėjimo laiku ir vietoje užduoti patikslinančius klausimus, kurie būtų pagilinę reikšmingas tyrimo dalyvių patirtis, išgryninę esmę informaciją. Atkreiptinas dėmesys, kad kokybinio tyrimo duomenų analizė priklauso nuo tyrėjo, o kiekvienas tyrėjas mąsto subjektyviai, dėl to išnagrinėtos tyrimo dalyvių patirtys yra subjektyviai interpretuojamos. Kokybiniai tyrimų analizės pateikimas priklauso nuo tyrėjo mąstymo, įžvalgų, bei nuo kitų asmeninių gebėjimų ar turimos patirties, kurią sieja su gautais tyrimųjų pasisakymais.

3.2 Tyrimo duomenų analizė

Analizuojant gautą informaciją iš tyrimo dalyvių, išskirti 4 teminiai blokai, kuriuose pateikta tyrimo analizė:

1. Atvejo vadybos vaidmuo teikiant pagalbą šeimai išgyvenančiai skyrybas;
2. Gerosios patirtys taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas;
3. Sunkumai ir jų sprendimas taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas;
4. Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų rekomendacijos dėl darbo su besiskiriančiomis šeimomis tobulinimo.

Tyrimo dalyvių teirautasi apie atvejo vadybos vaidmenį teikiant pagalbą šeimai išgyvenančiai skyrybas (žr.3 lentelę).

3 lentelė. *Atvejo vadybos vaidmuo teikiant pagalbą šeimai išgyvenančiai skyrybas.*

Kategorijos	Subkategorijos
Darbo su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis ypatumai ir skirtumai	Emociškai sunkus darbas
	Specialisto šališkumas
	Darbas su abiem pusėm
	Nepriima pagalbos
	Paslaugų gavėjų tarpusavio santykiai, vaikų įtraukimas, manipuliacijos
	Dėl vykstančių teisinių procesų neapibrėžtas socialinio darbuotojo darbas
Atvejo vadybos inicijavimas ir pagrindinės priežastys	Iniciavimo pradžia
	Pagrindinės priežastys

	Specialistas užimantis svarbiausią vaidmenį
Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su kitais specialistais	Lūkesčiai bendradarbiaujant su mediatoriais
	Lūkesčiai bendradarbiaujant su vaikų teisių specialistais
	Lūkesčiai bendradarbiaujant su kitais specialistais
Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimas	Lūkesčiai ir sunkumai
	Atvejo vadybininkų išitraukimas į atvejo vadybos procesą
	Sėkmingi atvejai dirbant komandoje
Specialistų bendradarbiavimas su paslaugų gavėjais	Neigiamas požiūris į institucijas, problemų nepripažinimas
	Sunkumai bendradarbiaujant
Specialistų vaidmenys dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis	Mediatorius/ tarpininkas
	Psichologas/ konsultantas
	Kiti vaidmenys
	Specialistų emocinė savijauta atliekant vaidmenis

Šaltinis: sudarytas autorės.

Pasak Barkauskienės R. ir Zacharevičienės A. (2019) pagrindinis pagalbos šeimai modelis Lietuvoje yra atvejo vadyba ir tinklo intervencija, kai su šeima dirba vienas specialistas arba specialistų komanda. Autorių teigimu, tinklo intervencija veikia tada, kai socialinis darbuotojas infiltruojasi į artimiausią šeimos socialinį tinklą. Tokiu būdu darbuotojas pradeda ją koreguoti atlikdamas ryšio nustatymo, patarėjo ir santykių iniciatoriaus vaidmenis. Kategorijoje „Darbo su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis ypatumai ir skirtumai“ išskirtos šešios subkategorijos. Socialiniai darbuotojai teigė, kad darbas su besiskiriančia šeima ypatingas tuo, kad darbas su tokiomis šeimomis būna emociškai sunkus „Emociškai sunkus darbas“: „*kad darbas su skyrybas išgyvenančia šeima yra ganėtinai sudėtingas emociškai, iš emociškos pusės*“, „*perleidžia visus savo neigiamus išgyvenimus, visus savo pyktį, nežinau nuoskaudas ir tu turi iš tikrųjų visa tai išklaudyti, išgyventi, išgyvildinti*“ (SD4).

Pastebėta, kad dažnai dirbant su besiskiriančiomis šeimomis, specialistai yra įtraukiami į konfliktines situacijas: Šis aspektas stebimas tiek iš atvejo vadybininkų, tiek iš socialinių darbuotojų pusės: „*Tiek atvejo vadybininkui, tiek socialiniam darbuotojui tenka išklaudyti, numalšinti, padėti išspręsti konfliktus, priimti tinkamus sprendimo būdus*“, „*manau ypatingas tuo, kad bendravimas su tokiomis šeimomis apima didelį spektrą bendravimo subtilybių, tokių kaip konfliktų sprendimas*“ (AV6) „*Taip pat dažnai netgi ir socialinis darbuotojas gali būti įtrauktas į tėvų konfliktus*“ (SD3); „*skiriasi tuo, kad skyrybos neretai eina paraleliai su aukštos eskalacijos konfliktais*“. Tyrime atsiskleidė, kad dirbant su tokiomis šeimomis specialistui yra sunku išlaikyti nešališkumą „Specialisto šališkumas“: „*Nubrėžti aiškias ribas tam, kad irgi jos, sakykim, neįsivelti į kažkokius sunkumus ir reikėtų labai*

šališkai žiūrėti į tai“ (SD3). Šališkumo išlaikymą dirbant su skyrybas patiriančiomis šeimomis išskyrė ir vienas atvejo vadybininkas: „Tenka pripažinti, kad dažnai socialinis darbuotojas dirba su abiejomis konfliktuojančiomis pusėmis ir tenka nemaža atsakomybė išlaikyti nešališkumą“ (AV6). Šališkumo išlaikymas lygiagrečiai eina su teiginiu, kad socialiniui darbuotojui ir atvejo vadybininkui tenka dirbti su abiem konfliktuojančiomis pusėmis, „Darbas su abiem pusėm“: „jeigu su šeima dirba vienas specialistas, kadangi yra pakankamai sunku išlaikyti nešališkumą. Šiek tiek lengviau, jeigu su šeima, su abiem iš tėvų jau gyvenančiu skyriumi dirba du specialistai“ (SD2), „labai būna sunku iš tikrųjų atsirinkti tą tikrąją tiesą, ypač tokiais atvejais, kai dirbama su abiem tėvais, tai tikrai būna sunku“ (SD3). Tyrimo dalyviai skyrybas išgyvenančias šeimas išskyrė šiais aspektais: šios šeimos nelinkusios priimti pagalbos, ryškūs tarpusavio konfliktai, paslaugų gavėjų manipuliavimas vaikais, specialistų įtraukimas į teisinius procesus. „Nepriima pagalbos“, „Paslaugų gavėjų tarpusavio santykiai, vaikų įtraukimas, manipuliacijos: „O kitos šeimos skiriasi tuo, kad jos priima tą pagalbą, kurią siūlai ir su jomis yra kitaip. Vyksta tas darbas“ (AV1); „Pavyzdžiui, jeigu dirbam su šeimomis, kur yra priklausomybės, tai, sakykim, visai būna aišku, kad tokia problema ir tavo darbas yra, sakykim, tikslus, aiškios pagalbos priemonės, o būtent su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, tai dažniausiai ta pagalba net ne tai, kad nebūna tiksli, bet jinai būna ir paini ir tėvai, jie sunkiai priima, sunkiai prisiima atsakomybę, galbūt netgi neigia dažnai.“ (SD3); „o dirbant su kitomis šeimomis, kurioms pagalba yra reikalinga, tai galim padėti. Tarkim, jeigu šeimoje yra nepriteklis, tai gali pasiūlyti paramą maistu, daiktais kažkokiais ir taip toliau.“ (SD5). „tėvų tarpusavio nesusikalbėjimas“ (AV1); Vienas informantas, dirbantis su skyrybas išgyvenančia šeima išreiškė lūkestį, kad: „tarpusavio santykiai turėtų būti atskirti nuo santykių su vaiku ir vaikai neturėtų būti įtraukiami. Ir vaikais niekaip nebūtų skyrybų procese manipuluojama“ (SD2). Kitas informantas taip pat akcentavo vaikų įtraukimą į manipuliacijas: „Taip pat labai dažnai yra įtraukiami vaikai ir tėvai tikrai labai dažnai nesupranta, kokią žalą daro vaikams“ (SD3); nuteikinėjami vienas kito atžvilgiu. „Tai jo, vaikas būna paliekamas šone ir iš tikrųjų tampa tokiu lyg tėvų santykių įkaitu“, „Tai kuo ypatingas darbas, tai iš tikrųjų reikalauja kritinio mąstymo, nes dažnai dirbant su šeimomis, kurios išgyvena skyrybas, tai dažnai labai pasitaiko manipuliacijos atvejų“ (SD3). Trys informantai išryškino specialisto įtraukimą į teisinius procesus. Galima teigti, kad šie procesiniai veiksmai daro neigiamą įtaką specialisto darbui su šeima ir jo emocinei sveikatai: „Tokios šeimos ypatingos tuo, kad su jomis nėra taip paprasta dirbti ir neretai socialinis darbuotojas ir atvejo vadybininkas yra įtraukti į teisinius procesus. Ir man pačiai teko dalyvauti teisme kaip liudytoja ir patyriau didelį stresą ir įtampą. O skiriasi nuo kitų šeimų tuo.“ (AV7); „Tai dėl to ir sunku sakyčiau, tai toksai painus darbas būna ir ta pagalba, na tokia iš tikrųjų sudėtinga, nes daug kas jos atsisako arba įsivelia į visokius teisinius procesus.“ (SD3); dažnai socialinis darbuotojas pats jautiesi kaip toks

nereikalingas, kadangi dažniausiai šeimoj vyksta teisminiai procesai, turto dalybos, kiti dalykai, kur socialinio darbuotojo pagalba iš esmės yra nereikalinga (SD5); Vienas informantas akcentavo nebendradarbiavimo aspektą: kad dažniausiai tokios šeimos nėra linkusios bendradarbiauti arba nebendradarbiauja kažkuri pusė (AV7).

Kategorijoje „Atvejo vadybos inicijavimas ir pagrindinės priežastys“ išskirtos trys subkategorijos. „Iniciavimo pradžia“. Atkreiptinas dėmesys, kad atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų atsakymai apie atvejo inicijavimą neišsiskyrė. Pasak tyrimo dalyvių dažniausiai inicijuojama vaikų teisių specialistų: „ne dažniausiai, o visais atvejais buvo inicijuota vaiko teisių apsaugos tarnybos“ (SD2). Informantas pabrėžė, kad jam neteko susidurti, kad atvejo vadybą inicijuotų ne minėti specialistai: „Neteko susidurti su šeima, kuri nusprendė skirtis ir kreipėsi į mūsų, tarkim, instituciją su pagalbos prašymu“, „Tada tėvai kreipiasi į vaikų teisių skyriaus specialistus ir vaikų teisių specialistai įvertinę vaiko situaciją kreipėsi į mus“ (SD2); Kiti tyrimo dalyviai tik patvirtino, kad atvejo vadybos procesas yra inicijuojamas vaikų teisių specialistų ir tolesniam darbui perduodamas socialines paslaugas teikiančioms įstaigoms ir organizacijoms: „Tai būtent iš vaiko teisių apsaugos specialistų“ (SD3); „tai iš tikrųjų inicijuoja vaiko teisės, todėl, kad tai reglamentuoja vaiko teisių pagrindų įstatymas“ (SD4); „kad mūsų institucija iš vaikų teisių tarnybos gauna pranešimą su reikiama dokumentais“ (AV6); „Atvejo vadyba visada prasideda nuo vaikų teisių gautų dokumentų“ (AV7). Du tyrimo dalyviai pažymėjo, kad atvejo vadybą inicijuoja ir kiti specialistai: policija ir mokykla: „Ir dažnai tenka įsikišti policijai. Įsikiša policija, kuri informuoja vaiko teises“ (SD2); „arba būna pasikreipia mokykla arba policijos pareigūnai perduoda informaciją“ (SD3). Vienas informantas atkreipė dėmesį, kad į policijos pareigūnus kreipiasi ir vaikai. Galima teigti, kad konfliktuojantys tėvai nėra linkę pastebėti, kokią įtaką ir žalą daro vaikams, todėl patys vaikai ieško pagalbos, kad tie konfliktai vienu ar kitu būdu užsibaigtų ir nesvarbu, kokios būtų pasekmės, nes vaikai tikisi, kad kažkas juos išgelbės: „Neretai būna taip, kad policija kviečia patys vaikai. Dažniausiai vyresnio amžiaus paaugliai, neapsikentę smurto formų ar ne/ tai būna ir fizinis smurtas ir psichologinis smurtas ir ekonominis“ (SD2). Vienas informantas pažymėjo, kad skyrybas patiriantys paslaugų gavėjai įstaigas, kurios teikia socialines paslaugas, pasitelkia tam, kad gautų sau naudos: „Dažniausiai būna taip, kad vienas iš tėvų, tarkim, skundžia kitą tėvą dėl vaiko nepriežiūros arba dėl nuteikinėjimo prieš kitą tėvą. Ir tokiu būdu jie nori pamokyti vienas kitą ir arba surinkti teismui kažkokius įrodymus, kad jisai geras tėvas arba mama“ (AV5). Pasak Matulienės G. (2012), galima išskirti pagrindines santuokos nutraukimo priežasčių grupes: ekonomines ir individualias t.y. paremtas emociniu aspektu. Visuomenės požiūris į skyrybas kaip į normalų faktą, skyryboms palanki teismų praktika. Individualūs veiksniai – konfliktų sprendimo įgūdžių stoka, ekspresyvumas, nesantuokiniai ryšiai, ydos, savininkiški motyvai. Iš emocinės perspektyvos dar būtų galima pridėti

partnerių negebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių, atsakomybės stoka. Subkategorijoje „Pagrindinės priežastys“, tyrimo dalyviai išskyrė tėvų konfliktus, šiuo klausimu, atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų nuomonės sutampa: *„kai įvyksta tarp sutuoktinių dar esamų ar jau išsiskyrusių, ar besiskiriančių kažkoks konfliktas kuris labai stipriai eskaluojamas“ (SD2); „Pagrindinės priežastys kaip jau ir minėjau yra tėvų konfliktas. Tėvai negebėdami patys juos išspręsti patenka į vaikų teisių akiratį arba, na būna ir tokių. Kada vienas iš tėvų norėdamas ar pamokyti kitą pusę, ar pažeminti, kreipiasi pats į vaikų teises“ (AV6); „Arba, dažniausiai visa tai kyla iš pačių tėvų santykių. Tai rečiau būna susiję su vaiku“ (SD3);* Kita dalis informantų pabrėžė, kad dažniausiai konfliktuojančios pusės nesilaiko bendravimo su vaiku tvarkos ir į skyrybų procesą įtraukia vaikus, taip pažeidžiant jų teises: *„kai yra pažeidžiamos vaikų teisės vieno iš tėvų pusės“ (AV1); „Tai labai dažnai nesilaikoma bendravimo su vaiku tvarkos, tai arba vienas tėvas nebendruoja su vaiku, arba kitas tėvas nesudaro sąlygų bendrauti su vaiku“; pasitaiko ir tokių šeimų, kurios iš viso neturi nusistačiusios bendravimo tvarkos“ (SD3); „kai apskritai atvejo vadyba buvo pradėtas, buvo pradėta taikyti skyrybininkams tai buvo, yra, bendravimo su vaikų tvarkos nesilaikymas (SD4);* Vienas informantas patvirtino, kad skyrybas išgyvenančiose šeimose visada nukenčia vaikai: *„taip pat būta ir smurto atvejų, manipuliacijų vaiku, vaikų nuteikinėjimas taip pat būna, kad prarastas ryšys su vaiku“* , *„Taip pat dažnai ir nemokami alimentai, nesidomima, ar kitaip engiamas vaikas“ (SD3).* Galima teigti, kad besiskiriančių šeimų ginčai: vaiko gyvenamoji vieta, vaiko kilmės nustatymas (pripažinimas, nugincyjimas), išlaikymas: dydis, mokėjimostvarka, bendravimo tvarka (jos nustatymas ir/ar vykdymas), vaiko auklėjimas, ugdymas, sveikatos priežiūra, tikėjimas ir kiti klausimai, išlieka aktualiausia problema. Šią informaciją patvirtina ir valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys, kad viena aktualiausių problemų su kuriomis susiduria beiskiriančios šeimos – vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų. Ši problema, dar labiau išryškėjo dėl COVID- 19 įvedus šalyje karantino ribojimus (VVTAIT 2021 metų ataskaita). (R3). Klausiant tyrimo dalyvių apie atvejo vadybos procese užimantį svarbiausią vaidmenį „Specialistas užimantis svarbiausią vaidmenį“, išryškėjo, jog didžioji dalis informantų minėjo, kad svarbiausią vaidmenį dirbant su besiskiriančia ar skyrybas išgyvenusia šeima užima socialinis darbuotojas arba atvejo vadybininkas. Atvejo vadybininkai teigė, kad jie mano, jog svarbiausią vaidmenį atlieka socialinis darbuotojas: *„Žinoma, viskas priklauso nuo socialinio darbuotojo. Tai socialinis darbuotojas yra tiesiog kaip tarpininkas ir kažkur šeimą nukreipia, ar mediacijos paslaugos, šeimos terapiją“ (AV1); „Manau, kad socialinis darbuotojas ir atvejo vadybininkas, kuris koordinuoja darbo procesą“ (AV7).* Galima teigti, kad specialistas, kuris iš arti mato šeimą ir kuris palaiko nuolatinį kontaktą su šeima, atvejo vadybos procese daro didelę įtaką siekiant teigiamų pokyčių šeimose: *„Tai aš manau, būtent tos institucijos,*

kurios teikia socialines paslaugas, tikrai užima pagrindinį vaidmenį, nes jie dirba pagrindinį darbą su šeima“, „*Tai jie tikrai atlieka labai svarbų vaidmenį, nes jie mato jų bendravimą“*, *Tikrai tokį pilną vaizdą, kas vyksta ir manau, geriausiai matom ir suprantam situaciją. (SD3)*; Kiti socialiniai darbuotojai teigė, kad svarbiausią vaidmenį užima vaikų teisių specialistai: „*Na, o svarbiausią vaidmenį šiame procese užima, tai yra vaiko teisių apsaugos specialistas, kuris surašo reikiamą procesinę dokumentaciją“ (SD4)*; *O pagrindinį vaidmenį šiame procese manau užima vaikų teisių specialistai, nes jie pirmieji vyksta į šeimą ir pamato situaciją (AV6)*. Atvejo vadybininkas atkreipė dėmesį, kad ne visada skyrybas išgyvenančioms šeimoms atvejo vadyba yra reikalinga: „*Tik tenka apgailėstauja, kad neretai bereikalo pradedama atvejo vadyba“*, „*Kad jos nereikia pradėti, užtektų šeimai pasiūlyti kompleksines paslaugas, kaip pavyzdžiui nemokamos psichologo ar mediatoriaus paslaugos (AV6)*. Galima teigti, kad vaikų teisių specialistai atvejo vadybos procese užima ne mažiau svarbų vaidmenį, nei socialines paslaugas teikianti įstaiga ar organizacija, nes vertindami pirminę šeimos situaciją, jie turi galimybę teisingai nustatyti šeimoje esančias problemas ir nuspręsti, ar atvejo vadybos procesas yra būtinas: „*vaiko teisės tai atlieka labiau tokį funkcinį darbą“ (SD3)*. Vienas informantas teigė, svarbiausią vaidmenį užima konfliktuojančios pusės: „*O šiame procese, užima vaidmenį, svarbų tai, manau, kad patys tėvai dėl to, kad jie patys ir inicijuoja. Dažniausiai atvejo vadyba pradedama, kai kreipiasi į vaiko teisių instituciją“ (SD5)*.

Kategorijoje „Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su kitais specialistais“ išskirtos trys subkategorijos. Pirmoje subkategorijoje „Lūkesčiai bendradarbiaujant su mediatoriais“ paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai ir atvejo vadybininkai dirbdami su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, dažniausiai bendradarbiauja su mediatoriais: „*gal mediatorius būtų tas pagrindinis ir nes jie ten susitaria arba nesusitaria ir jau praėję mediacija gali kreiptis į teismą dėl kitų dalykų“*, „*Daugiausiai, ko tikimės iš specialistų tai, kad mediacijos metu šeimai pavyks susitarti dėl tam tikrų niuansų, kas liečia vaikų interesus (AV1)*. Vienas informantas nurodė, kad paslaugų gavėjus mediacijai nukreipia į socialines paslaugas teikiančias įstaigas. Pažymima, kad šiose įstaigose dirbantys mediatoriai paslaugas Vilniaus miesto gyventojams teikia nemokamai, dažnai vykdo įvairius projektus: „*mes stengiamės naudotis mediatorių paslaugomis, kurie dirba institucijose, kadangi jie gali skirti daugiau laiko pačiai situacijai, šiek tiek daugiau skirti klientui laiko“ (SD2)*; „*Pradedant mediatoriais, bendradarbiaujam“ (SD3)*; „*tai vėlgi stengiamės nukreipti šeimą į mediaciją, kad trečiasis asmuo padėtų taip sakant, išsigryninti tą problematiką ir lūkesčius“ (SD4)*. Tyrimo dalyvis teigė, kad ne visada mediacija yra sėkminga: „*Ištikrųjų turbūt nuvilia dažniausiai, nes, nes dažnu atveju ta mediacija nepavyksta ir ir mes negalime to vertinti, kodėl. Mes gauname ištikrųjų atsakymą iš mediatoriaus netgi tėvai gali pasiimti raštišką, tiesiog tokį, kaip ir įvertinimą,*

kad mediacija nepavyko, nes tėvai negebėjo susitarti tarpusavyje“ (SD4); „Ir kartais tenka bendrauti su mediatoriais, nes ką mes dažniausiai darom, tai nukreipiame pas mediatorius, tokias šeimas“ (SD5); „Iš specialistų, tai ryšį palaikome su psichologais ir mediatoriais“ (SD6); „mediatoriais ir kitais specialistais, kurie dalyvauja atvejo vadybos procese“ (SD7). Tyrimo dalyviai teigė bendradarbiaujantys su įvairių profesijų specialistais, tačiau svarbų vaidmenį dirbant su besiskiriančiomis šeimomis užima vaikų teisių specialistai, su kuriais socialiniai darbuotojai ir atvejo vadybininkai palaiko nuolatinį kontaktą. „Lūkesčiai bendradarbiaujant su vaikų teisių specialistais“: „Tai šitam darbe, būtent su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, tai specialistų bendravimas, bendradarbiavimas yra itin svarbus ir nuolatos mes tai darom“, „na iš tikrųjų lūkestis yra toks, kad labai tikimės to bendradarbiavimo ir nuolatinio ryšio“ (SD3); „Bendradarbiauti tenka tai ir su vaikų teisių specialistams“ (AV1); „tai su vaiko teisėmis, kartais tenka bendradarbiauti“ (SD2). Vienas atvejo vadybininkas abejojo vaikų teisių specialistų kompetencija ir teigė, kad ne visada minėti specialistai tinkamai įvertina šeimos situaciją. Galima teigti, kad pasitaikius tokiems atvejams, specialistams, dirbantiems su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, tenka didelis darbo krūvis, nes ne visada siūloma pagalba yra reikalinga: „Aišku ir su vaikų teisių specialistais. Lūkesčiai. Na, gal pasikartosiu, bet iš vaikų teisių specialistų tikimės tikslingesnio šeimos situacijos įvertinimo, taip pat adekvatumo siūlant paslaugų paketą, nes pavyzdžiui prirašo reikia nereikia. Sudeda visas įmanomas paslaugas, nors nėra tikslinga. Tarkim, paslaugų gavėjas jau lankosi pas psichologą, tačiau jam pasiūloma tarkim lankyti nemokamai. Bet net neatsižvelgiama, kad specialistų tokių kaip psichologas, jei žmogui tinka jo konsultacijos, keisti yra net nerekomenduojama“ (AV6). Tyrimo dalyviai paminėjo ir kitus specialistus, su kuriais tenka bendradarbiauti, taip pat nurodė, ko iš jų tikisi. „Lūkesčiai bendradarbiaujant su kitais specialistais“: „su psichologais, teikiančiais tėvams paslaugas, šeimos terapeutai (AV1)“; „Taip pat yra bendradarbiaujama su mokyklomis, Kaip mokykla mato tą situaciją. Nes neretai šeimai besiskiriant vaikų elgesys taip pat kardinaliai arba labai stipriai pasikeičia“ (SD2); „Taip pat bendradarbiaujam su psichologais, taip pat nusiunčiam tiek pačius tėvus pasistiprinti emocinę psichologinę būseną, tiek vaikus. Bendraujam su ugdymo įstaigos specialistais. Tai yra tiek pedagogai, tiek socialiniais pedagogais, ar ugdymo šitais specialistais“, Tai iš tikrųjų dar su dienos centro specialistais, jeigu vaikas lanko, ar su neformalaus ugdymo specialistais. (SD3); Taip pat bendradarbiaujame su visa šeimos aplinka. Tai yra ugdymo įstaiga, sveikatos įstaiga, šeimos artimaisiais, terapeutais (AV6); „Na, žinoma tenka bendradarbiauti su psichologais, mokyklos atstovais“ (AV7). Vienas informantas paminėjo, kad didelę įtaką ir svarbą dirbant su besiskiriančia šeima užima psichologo konsultacijos, taip pat sugretino mediacijos ir psichologo paslaugas kaip turinčias didžiausią reikšmę: „Tai aš manau, kad taip pat psichologai dažniausiai būna įtraukiami jeigu, jeigu skyrybininkai, skyrybininkų ta situacija yra sudėtinga ir

labai jau nesusikalba tėvai ir vaikai galimai yra jau ir traumuoti netgi psichologiškai. Tai manyčiau, tie lūkesčiai yra į tas dvi sritis, tai yra ir psichologinė parama ir mediacija, ir dažniausiai ištikrųjų labai tikiesi, kad trečiasis asmuo, padedantis dviem pusėms susitarti ir parodyti visas negeroves“ (SD4). Du informantai teigė, kad dirbant su besiskiriančia šeima, tenka bendradarbiauti ir su policijos pareigūnais: „kartais tenka bendradarbiauti dar ir su policija“ (SD2); „Taip pat tenka bendrauti, kartais net ir su policijos pareigūnais“ (SD3). Du tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį, kad besiskiriančios šeimos dažnu atveju į atvejo vadybos procesą įtraukia ir savo advokatus, tai specialistams su teisininkais tenka bendrauti ir konsultuotis teisiniais klausimais. Galima teigti, kad dirbant su besiskiriančiomis šeimomis, specialistas turėtų būti supažindintas su teisine sistema. Du informantai paminėjo bendravimą ir su antstoliais: „Tenka bendradarbiauti ir su policija, taip pat antstoliais, advokatais“ (AV6); „Taip pat bendrauti tenka ir su antstoliais. Jeigu jau tėvai, sakykim, nesutaria taikiai, tai būna su jais bendraujame, konsultuojamės, tiksliau tėvus konsultuojame tam tikrais dalykais, tai ir patys su jais pasitariame“, „Tai vat, na ir dar iš tikrųjų tenka tiesiog ir teisiniais klausimais konsultuotis su specialistais. Būna kreipiamės į įvairias įstaigas, kurios tiesiog teikia teisines konsultacijas. Taip pat tenka ir su advokatais pabendrauti, nes kai kurios šeimos, sakykim, įtraukia ir visą atvejo vadybos procesą savo advokatus, ar tiesiog tam tikrais klausimais pasikonsultuoti“ (SD3). Vienas tyrimo dalyvis iš visų specialistų su kuriais bendradarbiauja, pabrėžė specializuotos pagalbos centro svarbą ir naudą: „tenka bendradarbiauti su specializuotos pagalbos centru, nukreipiant klientę/ klientą. Nors specializuotos pagalbos centras iš policijos gauna informaciją apie tai, kad yra įvykęs šeimoj smurtinis atvejis, jie susisiečia su klientu, bet neretai, kai jie susisiečia su klientais iš specializuotos pagalbos centro, jie išsigąsta“, „Tai tenka klientui paaiškinti šiek tiek išsamiau, apie ką tas centras veikia ir tada nukreipti tuo pačiu bendradarbiaujant su pačiu centru“ (SD2). Vienas informantas nurodė, kad bendradarbiauja ir su sveikatos priežiūros specialistais, ypač tais atvejais, kai nepilnametis vaikas turi sveikatos sutrikimų: „Taip pat ir su sveikatos priežiūros specialistais iš tikrųjų bendraujam, nes būna įvairių situacijų, kad vaikas, pavyzdžiui, turi ir diagnozes, ar kažkaip jau ta sveikata pakrinka, tai prasideda, sakykim, nerimo sutrikimas ir panikos kažkokie priepuoliai tai tikrai irgi konsultuojamės“ (SD3). Tas pats informantas kaip lūkestį bendradarbiaujant su kitais specialistais įvardino nuolatinį kontakto palaikymą bei pasidalijimą informacija: „Bet taip, mes irgi gauname tokį bendrą matymą, nes tikrai kartais galim, galbūt ir per naiviai patikėti tam tikrų paslaugų gavėjų, vienu iš tėvų, nes jie tikrai geba pateikti informaciją į sau naudingą pusę. Tai būtent tokie aptarimai padeda susidaryti tą bendrą tikrąjį vaizdą, kuris yra na be galo svarbus“, „lūkestis toks, kad nuolatos dalintis informacija nepertraukiamai“ (SD3).

Kategorijoje „Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų bendradarbiavimas“ išskirtos trys subkategorijos. Subkategorijoje „Lūkesčiai ir sunkumai“ atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai akcentavo komandinį darbą, jo svarbą ir naudą: „Komanda pagrinde susideda iš atvejo vadybininko ir socialinio darbuotojo. Aš galvoju, kad tarp šių specialistų turi būti labai glaudus darbinis ryšys, pasitikėjimas ir tarpusavio komunikacija. Nes tik tada galima pasiekti teigiamų rezultatų“ (AV7); „Tai mes komandoje ir dirbame. Dirba atvejo vadybininkas ir socialinis darbuotojas“, „Tai vienas iš pagrindinių ir yra uždavinių turbūt minimalizuoti tą didelį didelį konfliktą, kuris būna kilęs“ (SD2). Vienas atvejo vadybininkas teigė, kad dirbant su skyrybas patiriančiomis šeimomis, reikšminga yra paslaugų gavėjų motyvacija bendradarbiauti. Tyrimo dalyvis pabrėžė, kad tai turėtų atlikti socialinis darbuotojas: „Tai pagrindinis gal iš tų lūkesčių kažkaip besiskiriančius tėvus. Kad socialinis darbuotojas sumotyvuotų ir nukreiptų kreiptis pas specialistus, nes tai ne visada tėvai ir sutinka su atvejo vadybininku ir socialiniu darbuotoju bendradarbiauti“ (AV1). Subkategorijoje „Atvejo vadybininkų įsitraukimas į atvejo vadybos procesą“ du socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad tikisi didesnio atvejo vadybininko įsitraukimo į šeimos situaciją: „Tai manyčiau, čia reikėtų labai lankstumo iš atvejo vadybininko, kad tas planas būtų keičiamas, taip pat galbūt įsitraukimo ištikrųjų susiduriant su sunkumais ir bendraujant su išsiskyrusiais ar besiskiriančiais tėvais“. „Nes dažnu atveju socialinis darbuotojas yra paliekamas visiškai vienas ir tiesiog atvejo vadybininkas nedaro kažkokių papildomų žingsnių arba papildomų, papildomai neįsitraukia į darbą su šeima“ (SD4); „Būtent su tokiom šeimom tai nelabai turiu tokių pavyzdžių, bet pavyksta pasiekti tikslus išskeltus išimtinai dirbant su rizikos šeimom, ne su skyrybinėm“, „Kartais iš atvejo vadybininko norėtųsi daugiau įsitraukimo į darbą su šeima, nes dažnai socialinis darbuotojas yra paliktas likimo valiai dirbti su tokiom šeimom, kuriai iš esmės pagalba nebūna visada reikalinga“ (SD5). Tačiau vienas atvejo vadybininkas didesnio bendradarbiavimo tikisi iš socialinio darbuotojo: „Lūkesčiai gal būtų tokie, kad socialinis darbuotojas teiktų kuo išsamesnę informaciją apie šeimos situaciją“, „Nes būna tokių atvejų, kad šeimoje kažkas įvyksta, o socialinis darbuotojas nieko apie tai nežino“, „Ir aišku taip pat nieko nežino ir atvejo vadybininkas. Ir kaip tada gali atrodyti pavyzdžiui, kai susisiečia vaikų teisės ir paklausia kažkokios informacijos apie šeimą“ (AV7). Iš šių dviejų atsakymų, galima daryti prielaidą, kad neretai dirbant komandoje, tarp socialinio darbuotojo ir atvejo vadybininko išskyla darbinių situacijų, dėl kurių nesutariama ir dėl šios priežasties rezultato pasiekti tampa sudėtingiau. Kitas atvejo vadybininkas teigė, kad siekia bendro sutarimo su socialiniu darbuotoju, tačiau kartais tenka ir diskutuoti: „Visko būna. Stengiamės priimti bendrus sprendimus, bet kartais tenka pasiginčyti. Na, socialinis darbuotojas gal mato, kad paslaugų gavėjui nereikia vienos ar kitos paslaugos, o aš matau, kad reikia“ (AV6). Kiti du informantai pažymėjo, kad dirbant su besiskiriančia šeima svarbus yra bendradarbiavimas su kitu socialiniu darbuotoju, kuris teikia

paslaugas kitai konfliktuojančiai pusei: „Jeigu, pavyzdžiui, šeimos, gyvena skyrium ir skirtingose seniūnijose, tai manyčiau, kartais atsitinka toks dalykas, kaip vienos pusės priėjimas, užėjimas vienos pusės ir toks, sakykim, perimamas to atstovavimo ir tada jau nebesigauna darbas su šeima, o gaunasi ištikrųjų vienos pusės lūkesčių iškelimas ir gvildenimas.“ (SD4). Atkreiptinas dėmesys, kad dirbant su abiem konfliktuojančiom pusėm itin svarbu socialiniams darbuotojams padedant šeimai išspręsti kilusias problemas ir sumažinti konfliktinę situaciją, pasirinkti vienodus darbo metodus, nuolat keistis informacija ir nedaryti asmeninių išvadų: „Ir tada na, negeba socialinis darbuotojas atlikti savo veiksmo, nes tiesiog na tampa šališkas, ar ne ir prijauciantis vienai iš pusių“ (SD4); „Taip, na iš tikrųjų lūkestis yra toks, kad labai tikimės to bendradarbiavimo ir nuolatinio ryšio, nes vat būna, kaip ir minėjau anksčiau, ta informacija pateikiama skirtingai. Beto kiekvienas specialistas turi savo darbo specifiką“ (SD3). Subkategorijoje „Sėkmingi atvejai dirbant komandoje“, vienas tyrimo dalyvis išsamiai aptarė sėkmingą atvejį, kai dirbant su skyrybas patiriančiomis šeimomis, pavyko pasiekti teigiamų rezultatų: „Tai vat taip irgi buvo situacija. Tėvai skyrėsi“, „Tie tėvai turėjo nusistatę bendravimo su vaiku tvarką, bet jie negebėjo tiesiog bendrauti tarpusavyje“, „iš tikrųjų tie nesutarimai labai labai ilgai truko ir buvo labai daug dirbama tiek socialinio darbuotojo, pastangų tiksliau įdėta į darbą, tiek psichologų. Ir tikrai prireikė daug laiko, kol tėvai, ta prasme suprato, kad nu visko dokumentas negali apibrėžti ir pagrindas yra tėvų geranoriškas bendravimas, komunikavimas ir tarimasis“, „Tai vat galiausiai ta situacija buvo sėkminga tik tuomet, kai tėvai pakeitė savo suvokimą į situaciją“ (SD3). Kitas informantas atkreipė dėmesį, kad siekiant bendro tiklo, sėkmingų atvejų pavyksta pasiekti dažnai: „O iškeltus tikslus. Taip, tikrai, pavyko pasiekti. Ir ne kartą. Jeigu specialistai sutaria, laikosi plano ir juda vienoda kryptim, tai pavyksta. Dažniau pavyksta nei nepavyksta“ (AV6). Kiti du tyrimo dalyviai teigė, kad sėkmingų atvejų dirbant su besisikiančiomis šeimomis nebūna daug: „Būtent su tokiom šeimom tai nelabai turiu tokių pavyzdžių, bet pavyksta pasiekti tikslus iškeltus išimtinai dirbant su rizikos šeimom, ne su skyrybinėm“ (SD5); „Sėkmingų atvejų tokiose šeimose nėra daug. Mes džiaugiamės, kad pavyksta paslaugų gavėjus įkalbinti vykti į mediaciją, tai jau būna didelis pasiekimas, nes dažniausiai abi pusės nerodo noro bendrauti vienas su kitu“ (AV7).

Kategorijoje „Specialistų bendradarbiavimas su paslaugų gavėjais“ išskirtos trys subkategorijos. Pirmoje subkategorijoje „Neigiamas požiūris į institucijas, problemų nepripažinimas“ tyrimo dalyviai teigė, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, dažnai susiduria su neigiamu požiūriu į jiems teikiamas socialines paslaugas: „Tai nu tikrai, yra ir neigiamų atvejų, kur atrodo dedi pastangas gražiai, bendrauji, tikrai kažkaip prieit prie žmogaus lanksčiai žiūri į visas situacijas, bandai prisiderinti, bet na, vis tiek tokį neigiamą požiūrį į kartais turi, bet galbūt turi ne

tiek specialisto atžvilgiu, o apskritai institucijų. Tai vat ir tikrai susiduria su tokiais tėvais, kurie apskritai neigiamai žiūri į visą vaiko teisių apsaugos sistemą, į socialinių įstaigų darbą, į apskritai Lietuvos teisinę sistemą“ (SD3); „Dažnu atveju, taip sakyčiau, kad toks labiau būna pirminis blogas nusiteikimas specialisto atžvilgiu. Tokios šeimos dažnai teigia, kad jie yra ne ta rizikos šeima, kuriai reikalinga pagalba. Tačiau didelių pastangų dėka, galiausiai supranta, kad tos pagalbos jiems reikia. Ir kaip bebūtų gaila, neretai specialistas tampa įrankiu“ (AV6); „Tokios šeimos dažnai sako, kad jie nėra rizikos šeima, kad jiems pagalbos nereikia, kad jie yra konsultuojami privačių psichologų ir panašiai“ (AV7). Vienas informantas atkreipė dėmesį į tai, kad vaikų teisių specialistai, kurie teikia pirminį šeimos įvertinimą, turėtų atsakingai įvertinti pagalbos šeimai reikalingumą, nes pasak tyrimo dalyvio, pasitaiko atvejų, kai šeimai iš paslaugų neturi ką pasiūlyti: „Dažniausiai taip ir kalbant apskritai apie atvejo vadybą, vadybos taikymą, skyrybas išgyvenančioms šeimoms, tai čia būčiau linkusi labai kritiškai vertinti ir šiaip mano būtų kaip specialisto rekomendacija, kad, tarkim, vaiko teisių apsaugos tarnyba efektyviai įvertintų visą situaciją ir objektyviai vertintų reikalingumą taikyti atvejo vadybą, nes ne kiekvienai šeimai, kuri susipyksta, kur įvyksta konfliktas, jai reikalinga, yra toliau kažkokia socialinė pagalba“ (SD2). Galima teigti, kad tokiu atveju, specialistas susiduria su iššūkiais ir kelia klausimus, apie socialinio darbo prasmę: „Ir aš neturiu, ką tai šeimai pasiūlyti, visiškai. Iš socialinės pagalbos neturiu ką pasiūlyti. Aš tiesiog važiuoju, nes turiu važiuoti. Lankausi ir kalbuosi, konsultuoju, išklausu. Ir nelabai suprantu savo kažkokios paskirties toje šeimoje, nes ten tiek psichologas vaikams, tiek psichologas pačiai moteriai, viskuo buvo pasirūpinta savarankiškai“ (SD2). Kiti informantai į darbą su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis pažvelgė ir emocinės perspektyvos. Tyrimo dalyviai teigė, kad darbas su šiomis šeimomis išsiskiria emociniu požiūriu, dažnai paslaugų gavėjai vengia pripažinti problemas: „tai vat būtent skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, tai jie taip labai vengia to galbūt pripažinimo, kad ta problematika yra, mėgsta labai permetinėti net vienas kitam tam tikras situacijas ir iš tikrųjų tas prisileidimas vyksta labai sunkiai. Tai vat bendradarbiavimas toks irgi būna ganėtinai nenuoseklus“, „nežinau, vengia tas problemas iškelti į viešumą ir šiaip galbūt bijo ir tu, ne tai, kad, bijo atsiverti specialistams, ar sulaukti neigiamos nuomonės ar, sakykim, kritikos“ (SD3); „Tai manyčiau, tai yra toks labiau skaudulių klausimas ištikrųjų kažkokių pykčių klausimas, nes tikrai tėvai, tėvai labai neigiamai yra nusiteikę dažnu atveju vienas kito atžvilgiu“ (SD4). Subkategorijoje „Sunkumai bendradarbiauti“, tyrimo dalyviai išskyrė, kad besiskiriančios šeimos nėra linkusios bendradarbiauti su specialistais, nepripažįsta, kad jiems yra reikalinga pagalba, todėl dažnai specialistai susiduria su iššūkiais bandant įtraukti šeimą į pagalbos teikimą ir įtikinti, kad jiems reikia pagalbos: „Jie nėra linkę bendradarbiauti. Dažniausiai taip būna. Kartais išvis atsisako kalbėtis su specialistais ir atsisako paslaugų. Pavyzdžiui neįsileidžia į namus, neatsiliepia telefonu, neatsako į elektroninius laiškus ir

kvietimus. Na, bet mes visvien turim eiti pas tokias šeimas ir kažkaip bandyti juos surasti bei įkalbinti, kad jiems reikia pagalbos“ (AV7); „Nu su tokiais paslaugų gavėjais, kai bendradarbiauji jie iš pradžių yra linkę bendradarbiauti, įsileidžia į mus, bet tikrai iki tol, kol jiems tai yra naudinga. Kai pamato, kad mes neteiksime, tarkim, kažkokios informacijos arba kažkokių pažymų į teismą. Nepakeisim kitos pusės, tai nepriversim kažko daryti. Tai tuomet mūsų bendradarbiavimas ir baigiasi. Paskui jau nebenori įsileisti mūsų į namus, neatsako į skambučius. Jeigu pavyksta pasikalbėti, tai kalba arogantiškai, visada pabrėžia, kad, jūsų paslaugos nereikalingos, kad jūs nieko negalite padėti ir taip toliau“ (SD5). Vienas informantas kaip skirtumą nuo kitų socialinę riziką patiriančių šeimų, bendradarbiavimą su skyrybas patiriančiomis šeimomis nurodė tai, kad dažnai bendradarbiauti su specialistais yra linkusi konfliktuojanti pusė, pas kurią yra nustatyta vaikų gyvenamoji vieta. Kita pusė bendradarbiavimo atsisako: „Labai įvairiai. Negalėčiau teigti, kad arba bendradarbiauja, arba nebendradarbiauja“, „Bet kiek man teko susidurti, tai daugiausiai bendradarbiauja tas iš tėvų, su kuriuo lieka vaikai. Tas, kuris būna be vaikų bendradarbiavimo toks šiek tiek privengia“ (SD2). Vienas informantas prisiminė sėkmingą atvejį, kai paslaugų gavėjams pavyko išspręsti nesutarimus ir pasiekti rezultato: „Taip yra tikrai sėkmingas atvejis, kai tėvai buvo skyrybų procese ir pati mama kreipėsi į vaikų teises“, „Po metų laiko pasikeitė tai, kad tėvai nusistatė laikiną bendravimo tvarką“. „Tėtis daugiau pradėjo laiko bendrauti su šeima, pradėjo su vaikais, atsiprašau“. „Pradėjo teikti vaikams išlaikymą ir lapkričio mėnesį turėjom atvejo vadybos posėdį ir labai buvo malonu girdėti iš tėvų, kad jiems atvejo vadyba labai padėjo“ (AV1).

Kategorijoje „Specialistų vaidmenys dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis“ išskirtos keturios subkategorijos. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, itin dažnai tenka prisiimti įvairiausių vaidmenis. Specialisto vaidmuo priklauso nuo šeimoje vyraujančių problemų. Kai šeimoje vyrauja konfliktai, socialinis darbuotojas arba atvejo vadybininkas dažnai tampa mediatoriumi, nors kompetencijos neturi. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje (2020) nurodyta, kad mediacijos paslaugas gali teikti tik asmenys, atitinkantys Mediacijos įstatyme numatytus kvalifikacinius reikalavimus (LR teisingumo ministerija, 2020). Socialinis darbuotojas, siekdamas padėti šeimai išspręsti konfliktą ir pagerinti bendravimą skyrybų krizės metu, nuolat vadovaujasi pagrindinėmis mediacijos vertybėmis ir principais: savanoriškumo, neutralumo, nešališkumo ir kitais. „Mediatorius/ tarpininkas“: Atvejo vadybinkai išskyrė mediatoriaus vaidmenį: „kartais ir mediatorium tenka pabūti“ (AV1); „ir mediatoriumi ir tarpininku“ (AV7); Na, specialistas tampa konfliktuojančių pusių tarpininku, tenka prisiimti ir mediatoriaus vaidmenį“ (AV6); Tai tas pagrindinis vaidmuo turbūt ir būna to tarpininko“, „Tai kartais tikrai be galo yra sunku būti tuo, ar psichologu ar mediatoriumi ir kai juo labiau neturi

tos srities didelės patirties“ (R1). Atlikdamas tarpininko vaidmenį, socialinis darbuotojas turi pasižymėti etišku elgesiu, savanoriškumu, neutralumu, konfidencialumu (Kaušylienė A. ir Cikatavičienė Ž., 2015). Galima teigti, kad socialinis darbuotojas kaip tarpininkas yra ypač svarbus skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Specialistas turi pasižymėti sugebėjimais valdyti krizines situacijas, siekti, kad abi pusės rastų tinkamus konflikto sprendimo būdus. Socialiniai darbuotojai akcentavo tarpininko vaidmenį: „*Taip pat tenka prisiimti vaidmenį ir mediatoriaus, nes tikrai reikia dažnai su tėvais būti tokiu, sakykim, kaip tarsi tarpininku, kuris nepalaiko nei vienas, nei kitos pusės, siekiant priimti tam tikrus sprendimus*“ (SD3); „*„Man asmeniškai socialinės darbuotojos yra kaip tarpininkas. Visų pirma perduoti informaciją kitam tėvui, per kitą socialinį darbuotoją“* (R5); „*Psichologas/ konsultantas*“. Šerkšnienė R. ir kt (2016) išskyrė reiklingas žinias, skirtas specialistams dirbantiems su besiskiriančiomis šeimomis (Šerkšnienė R. ir kt. 2016). Autoriai pabrėžė, kad specialistams svarbu turėti žinias ir įgūdžius apie konfliktiškumo lygius ir pagalbos būdus kiekviename lygyje, skyrybų proceso ypatumus, psichopatologijos pagrindus, psichoedukaciją. Tyrimo dalyviai nurodė, kad tenka prisiimti psichologo ir konsultanto vaidmenis: „*Taip pat, na tenka būti ir psichologu pozicijoje, vaidmenyje, nes na, tenka tikrai konsultuoti ir gilesnėmis temomis, taip pat konsultantu dar sakykim*“ (SD3); „*na, galima sakyti ir psichologo kitu atveju mes, nes vis tiek tai vyksta pokalbiai, tai yra emocinė ištikrųjų*“, „*ar konsultanto, netgi, sakykim, kai į tave kreipiasi tiesiogiai su klausimu, ką man daryti ir tu, kaip ir gaunasi, kad turi papasakoti pasakyti tuos žingsnius, kuriuos paeiliui, nors to daryti ir negali, nes gali iškomunikuoti apie tuos žingsnius su paslaugų gavėju, kad jis pats susiprasų, kad jis pats gebėtų priimti kažkokius sprendimus*“ (SD4); Pažymima, kad nors ir neturi nuolatinio tiesioginio kontakto su šeima, tačiau ir atvejo vadybininkams tenka prisiimti psichologo vaidmenį: „*Dažnai tenka išklausti paslaugų gavėjus, patarti, atlikti psichologo vaidmenį*“ (AV6); „*Oij tenka būti ir psichologu*“ (AV7). Vienas informantas atkreipė dėmesį į tai, kad reikia būti profesionaliu, kad imantis tam tikrų vaidmenų, kad teisingai įvertinti šeimos situaciją ir nepakenkti: „*Tai iš tikrųjų sunku, net ne taip ir lengva galbūt ir mums patiems specialistams įsijausti į tuos vaidmenis, nes reikia būt labai ir empatišku ir žinoti tą situaciją pilnai, kad, sakykim, ir nepakenkti tuos pačius tėvus konsultuojant. Tai labai sunku būti lanksčiam ir kai tikrai būna sudėtingų situacijų, kurios yra jautrios*“ (SD3). „*Kiti vaidmenys*“. Du informantai nurodė, kad tenka prisiimti ir kitus vaidmenis: vaiko, draugo, bičiulio, ar net kunigo/ išklaustytojo: „*Tai tenka prisiimti, galbūt kartais vaiko vaidmenį tam, kad atspindėti tėvams realią situaciją, kokią jie žalą daro vaikui*“, „*Kartais būnam tarsi tokiam galbūt yra draugo vaidmenyje ir išklaustytojo, ir patarėjo*“ (SD3); „*Nes tiesiog prasidedant apie bičiulio tokio, net ne draugo, sakyčiau, tiesiog bičiulis, su kuriuo reikia pasikalbėti, ar ne, išsikalbėti, išsivėdinti, išsiventiliuoti kažkokius jausmus, kažkokias mintis. Nežinau, galbūt netgi kitą kartą ir kunigo, vos ne, nežinai, kaip nuodėmių iš klaustytojo, ar*

kažkokio tai nežinau, kaip ir asmens, kuriam patiki tiesiog slapčiausias, įvairiausius pergyvenimus“ (SD4). „Specialistų emocinė savijauta atliekant vaidmenis“ atvejo vadybininkų atsakymuose išryškėjo šališkumo aspektas. Specialistai teigė, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis yra sunku išlaikyti nešališkumą, tenka laviruoti tarp abiejų konfliktuojančių pusių: „Atvejo vadybininkas pastoviai turi laviruoti tarp abiejų pusių, tėvo ar motinos. Ir būna labai sunku išlaikyti šališkumą, nes vistiek, na būna, kad labiau palaikai kažkurią pusę, nors to neparodai, nes tai jau būtų labai neprofesionalu“ (AV7). Vienas informantas pažymėjo, kad jaučiasi, jog turi būti universaliu specialistu. Tai rodo, kad atvejo vadybininkams tenka didelis informacijos krūvis: „Jaučiuosi, kad esu visapusiškas specialistas, kuris įvairiose situacijose turi matyti, atpažinti, įvertinti, kokią pagalbą, čia ir dabar reikia teikti. Mano nuomone, tai labai apsunkina specialisto darbą“ (AV6). Kitas atvejo vadybininkas teigė, jog patiria nemalonias emocijas, nes paslaugų gavėjai yra linkę savo neigiamus jausmus ir pyktį perduoti specialistams: „Iš tikrųjų tas jausmas, kai yra nemalonus, nes dažniausiai tiek ant socialinio darbuotojo tiek ant kitų specialistų šeima išsilieja“ (AV1). Socialiniai darbuotojai atkreipė dėmesį į tai, kad dirbdami su besiskiriančia šeima, jie jaučiasi nereikalingi. Šie teiginiai įrodo, kad teikiant paslaugas konfliktuojančioms pusėms, stebimas paslaugų trūkumas arba jų nereikalingumas: „Iš esmės tokiai šeimai socialinis darbuotojas nėra reikalingas, nes tokias siauras paslaugas, ką mes jam galime pasiūlyti jie puikiai žino patys, dažnai yra išsilavinę, turtingi asmenys, kurie geriau išmano įstatymus už socialinį darbuotoją“ (SD5); „mano manymu, kad neretai, tas priverstinis pagalbos teikimas ir priverstinis pagalbos priėmimas šeimai, jis yra perteklinis. Ir na, nu neretai eini į šeimą ir nelabai žinodamas, ko tu ten eini. Ir neretai tu eini žinodamas, kad tu esi socialinis darbuotojas ir nueini ten ir kažkokio konkretaus vaidmens tu neturi. O kai dirbi ten, kur pagalbos reikia, tai čia turbūt su kiekviena šeima, nebūtinai su skyrybas išgyvenančia, tu esi ir konsultantas ir informantas ir psichologas ir amortizuojantis kažkokias tai situacijas, tas aštrias, kurios tuo metu yra. Ir tų vaidmenų yra labai daug, nes esi žmogiškam santykiu, nes darbas čia yra apie žmogiškąjį santykį. (SD2). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad darbas yra nuolat besikeičiantis, todėl galima teigti, kad specialistai jaučia nestabilumą ir nepastovumą: „Tai na iš tikrųjų sudėtinga ir kaip jaučiuosi, tai vat ir jaučiuosi kartais, sakykim, beviltiškai gali kartais jaustis, gali kartais jaustis kaip tik sakykim, kažkaip, jeigu būna teigiamas atvejis ir tau padeda būdamas tam vaidmenį, tu padėti žmogui pamatyti realią situaciją, nu tai aišku, tai jautiesi gerai, kaip kad nu vis dėlto vedi žmogų į tą sąmoningumą ir jautiesi prasmingai savo darbe. Tai, manau labai nuo situacijų priklauso, tai nebūna kažkokio pastovumo pas mus darbe“ (SD3); „Ir nuolatos turi prisitaikyti prie besikeičiančių situacijų šeimos“ (SD2). Vienas socialinis darbuotojas teigė, kad dirbdamas su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis jaučiasi neturintis pakankamai kompetencijų ir žinių. Informantas pastebėjo, kad specialistai dirbdami su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis jaučiasi žeminami bei nuvertinami: „O

jaučiuosi tai aš dažniausiai dirbdama tokiom šeimom, tai jaučiuosi kartais žeminama, dažnai trūksta pasitikėjimo su jais bendraujant. Tiesiog trūksta kompetencijų ir žinių“ (SD5).

4 lentelė. *Gerosios patirtys taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.*

Kategorijos	Subkategorijos
Atvejo vadybos reikšmė skyrybas išgyvenančiai šeimai	Bendradarbiavimo svarba
	Prioritetas – vaiko teisių užtikrinimas
	Konfliktų išsprendimas, bendravimo su vaiku tvarkos nusistatymas
Sėkmingi atvejai, kai atvejo vadyba atnešė teigiamus pokyčius skyrybas išgyvenančios poros santykiuose	Taikos sutarties pasirašymas, bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas, išlaikymo priteisimas
	Sėkmingų atvejų pavyzdžiai

Šaltinis: sudarytas autorės.

Kategorijoje „Atvejo vadybos reikšmė skyrybas išgyvenančiai šeimai“, išskirtos trys subkategorijos. Pirmoje subkategorijoje nagrinėjama „Bendradarbiavimo svarba“. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad, jei šeima yra linkusi bendradarbiauti su specialistais, tai galima tikėtis teigiamų pokyčių, tačiau jei šeima bendradarbiauti atsisako, darbas būna apsunkintas: *„svarbu yra tas, kad tėvai bendradarbiautų ir jeigu vyksta tas bendradarbiavimas, tai darbas vyksta sklandžiai“*, Tikrai yra vieniems mes esame labai naudinga institucija teikianti paslaugas, o/ kiti tiesiog nepriima pagalbos (AV1); *„Ne visada naudingas. Jei šeima sutinka bendradarbiauti, tai taip“ (AV7)*; *„Visada naudingas. Nes suburiama specialistų pagalba“ (AV6)*. Vienas informantas teigė, kad visada stengiasi įsigilinti į šeimos situaciją, ne tik remtis Pagalbos planu. Specialistas pabrėžė, kad jei šeimai ir negali pasiūlyti kokios paslaugos, tai nauda vistiek yra: *„Tai man dar nebuvo tekę susidurti su tokia šeima išgyvenančia skyrybas, kuri pasibaigus skyryboms, pasakė, kad čia nereikėjo. Vistiek yra atrandama kažkas tai, kur tu gali šeimai padėti. Kad ir dabar dirbant su ta šeima, kur minėjau, kad nelabai kuo galiu padėti, tačiau vistiek aš važiuoju, mes kalbamės ir atlieku turbūt tokį išklausojo vaidmenį. Ir kažkurioj vietoj patarėjo. Tai/ vistiek kažkuo tai šeimai padedi, atrandi, kur gali padėti“ (SD2)*. Šis teiginys taip pat parodo, kad jei šeima yra bendradarbiaujanti, tai specialistas suras būdų ir galimybių kuo galės padėti. Subkategorijoje „Prioritetas – vaiko teisių užtikrinimas“ atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai akcentavo atvejo vadybos teikimo prioritetą – vaiko teisių ir interesų užtikrinimą: *„Pirmiausiai, tai mes žiūrim vaiko interesus, kad vaikas šeimoje tiek su vienu iš tėvų, tiek su kitu jaustųsi gerai“ (AV1)*; *„Visi dirba, kad tokia šeima priimtų tinkamus, vaikus nežalojančius sprendimus, nemanipuliuotų jais“ (AV6)*; *„dažnai tėvai užsiima skyrybų procesais, teisiniais klausimais, turto dalybos, ar ten dar kas nors ir na realiai nebemato vaiko, nebemato, galbūt jo poreikių, jausmų arba mato, bet jau būna kažkur į antrą planą, šoną. Tai tai va toks sugrįžimas prie vaiko ir apie tai, kas iš tikrųjų yra svarbu jiems parodyti arba parodyti jiems kaip nu*

iš tikrųjų, kokią žalą daro vaikui, nes kad ir kaip bebūtų, mes nu vis tiek orientuojamas į vaiką, jo savijautą, gerovę“ (SD3); „galbūt dar priminimas jiems apie tai už ką yra atsakingi. Kad jie yra atsakingi už savo vaiką ir kad ne institucijos čia turi kažką padaryti, o jie patys turi padaryti. Tai tiesiog toks kaip priminimas jiems apie jų teises ir pareigas (SD5).

Subkategorijoje „Konfliktų išsprendimas, bendravimo tvarkos nusistatymas“ atvejo vadybininkų ir socialinių daruotojų nuomonės sutapo. Specialistai pažymėjo, kad skyrybas išgyvenančiai šeimai atvejo vadybos procesas suteikia galimybę išspręsti konfliktus mediacijos pagalba. Taip pat pasinaudoti specialistų konsultacijoms teisiniais klausimais, nusistatyti bendravimo su vaikais tvarką: „Kad pagaliau susitartų dėl bendravimo su vaikais tvarkos, išsprendę konfliktus. Dažnai tai būna ir turtiniai klausimai. Iš kokios pusės bežiūrėsi, tai yra naudinga“ (AV6); „Būna nauda, tikrai. Pavyzdžiui, jei jie sutinka lankyti mediaciją, tai būna, kad pasiekia susitarimų, pasirašo taikos sutartį arba sutaria dėl bendravimo su vaiku tvarkos (AV7); „Ta taip pat kai kurie būna tėvai, tarkim, net nežino, kur reikėtų kreiptis siekiant nusistatyti bendravimo tvarką. Tai vat ir nusiunčiam konsultuotis teisiniais klausimais“ (SD3). Vienas socialinis darbuotojas labiau akcentavo specialisto siekį, jog abi konfliktuojančios pusės tarpusavyje pradėtų kalbėtis ir įsiklausytų vienas į kitą: „tai ištikrųjų labai viliamės ir tikimės, tai turbūt vieno vienintelio tokio labai, mūsų manymu svaraus, bet pasiekimo tai, kad tėvai pradėtų klausytis vienas kito ir girdėti vienas kitą ir girdėti specialistus“, Iš tikrųjų, kai pradeda girdėti ir įsisąmoninti informaciją, kurią perduodi paslaugų gavėjui, jie suvokia, kaip jie galėtų pakeisti situaciją ir kaip turėtų elgtis, kad tiesiog pasiekti teigiamų pokyčių šeimoje (SD5).

Kategorijoje „Sėkmingi atvejai, kai atvejo vadyba atnešė teigiamus pokyčius skyrybas išgyvenančios poros santykiuose“, išskirtos dvi subkategorijos „Taikos sutarties pasirašymas, bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas, išlaikymo priteisimas“. Šioje subkategorijoje aptariami pasiekti rezultatai, kuriuos pavyko pasiekti teikiant paslaugas skyrybas išgyvenančiai šeimai. Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų nuomonės neišsiskyrė. Tyrimo dalyviai teigė, kad darbas su besiskiriančia šeima neretai užtrunka ilgiau, t. y. tol, kol tęsiasi abipusis konfliktas arba skyrybų procesas persikelia į teismą: „Taip, jeigu yra turtiniai dalykai, tai užsitęsia be galo ilgai. Kadangi vis tiek vyksta ir visokie ten tarp tėvų ir konfliktai, ir skundų rašymai vienas kito atžvilgiu dėl vaikų priežiūros, kai atvejo vadyba yra tęsiama, bet kartais mes tiesiog esame bejėgiai“ (AV1); „Na ištikrųjų tenka pripažinti, kad su besiskiriančiom ar išsiskyrusioms šeimom darbas vyksta ganėtinai ilgai. Tai nėra vienadienis procesas, kartais net ir tų pirminių šešių mėnesių neužtenka. Kartais tas užtrunka ir netgi keletą metų ir dėl to tenka labai apgailestauti“ (SD4). Nors sėkmingų atvejų nėra daug, tačiau specialistai vienareikšmiškai pažymėjo, kad pagrindinis sėkmės atvejis, dirbant su šiomis šeimomis yra poros skyrybos pasirašant taikos sutartį, nusistatant bendravimo su vaiku tvarką: „Tai tikriausiai sėkmės atvejis yra tas, kai šeima taikiai išsiskiria arba pasirašo taikos sutartį. Taip pat

susiderina dėl bendravimo su vaikais tvarkos ir išlaikymo“ (AV6); „Kaip ir minėjau, tokių sėkmės atvejų būna mažokai. Tai pasikartosiu, kad sėkmė būna tada, kai šeima arba taikiai išsiskiria, arba susitaria dėl bendravimo su vaiku tvarkos ir jos jiems pavyksta laikytis“ (AV7); „Tai turbūt tas pats teigiamas pokytis, kad ta šeima paima ir išsiskiria“ (SD2). Atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai pasidalino sėkmingais atvejais, kuriuose aptarė žingsnius kaip buvo pasiektas rezultatas, „Sėkmingų atvejų pavyzdžiai“: „Vat vieną tik tokį teigiamą atvejį kol kas turime. Daugiau kažkaip neteko susidurti kol kas su teigiamais. Taip yra tikrai sėkmingas atvejis, kai tėvai buvo skyrybų procese ir pati mama kreipėsi į vaikų teises, kad tėtis su vaikais nebendruoja neteikia išlaikymo. Su šeima jau dirbam virš metų ir keli mėnesiai. Po metų laiko pasikeitė tai, kad tėvai nusistatė laikiną bendravimo tvarką. Tėtis daugiau pradėjo laiko bendrauti su šeima, pradėjo su vaikais, atsiprašau. Pradėjo teikti vaikams išlaikymą ir lapkričio mėnesį turėjom atvejo vadybos posėdį ir labai buvo malonu girdėti iš tėvų, kad jiems atvejo vadyba labai padėjo. Tai va tas buvo labai buvo džiugu išgirsti“ (AV1); Galima teigti, kad dirbant konfliktų srityje, darbuotojui darbas su skyrybas išgyvenančia šeima yra apsunkintas ir reikalaujantis itin aukšto pasiruošimo: „Tai manyčiau, galėčiau turbūt pasakyti vieną tokį ryškiausių, kuris yra išlikęs iki šiol ir aš na, įsivaizduoju, kad šeima tikrai išgirdo tave kaip specialistą ir pasinaudojo siūloma pagalba, ir tiesiog išsigrūnina visus klausimus, visus kalbomis su specialistų pagalba ar tiesiog sudarę taikos sutartį ir išsiskyrė, išsiskyrė tiesiog ramiai, be jokių, nežinau ten pykčių, kažkokių, nežinau, karų ir panašiai“ (SD4). Tas pats informantas aptardamas antrą sėkmingą atvejį, akcentavo komandinio darbo naudą: „Na o antras buvo toks, kaip ir irgi indėlis bendradarbiaujant su kolega iš kitos seniūnijos, ištikrųjų sugebėjom kažkaip atlaikyti tą tėvų šturmą ir pyktį ir tas emocijas šiek tiek išgryninti ir išvėdinti abiem tėvams, kurie tiesiog šiaip pakeitė esamą bendravimo tvarką, padarė ją truputėlį labiau lakoniška ar ne, na, ne tokį griežtą. Mes padėjome netgi su kolege surašyti raštiškai tą sutartį taikos, ar ne ir kurią tiesiog tėvai patvirtino ir jau kaip metai laiko jokių žinių apie tai, kad tėvai, na, kaip sakant, turėtų kažkokį nesutarimą ar kreiptųsi į vaiko teisių apsaugos specialistus, kad kad vėl kilo kažkokie sunkumai šeimoje“ (SD4). Kiti du socialiniai darbuotojai taip pat pažymėjo, kad sėkmės atvejis yra tada, kai šeimai pavyksta susitarti: „Aš iš tikrųjų turėjau vieną tokią šeimą, kur moteris ilgai nesikreipė į teismą, kad nustatyti vaikų gyvenamąją vietą ir tie vaikai buvo nei šen, nei ten. Bet tiesiog pavyko pasiekti, kadangi mes su atvejo vadybininke motyvavome tą motiną kreiptis nustatyti bendravimo tvarką. Tai jinai galų gale kreipėsi į teismą nusistatė gyvenamąją vietą vaikų ir bendravimo tvarką. Tai galbūt tiesiog tokio aiškumo įnešė į šeimą ir patiems vaikams“ (SD5); „Tai turbūt sėkmės atvejis būna tas, kai tu baigi darbą su šeima ir kai matai, kad daugiau ar mažiau tie žmonės yra nurimę, priėmę kažkiuos tarpusavio sutarimus ir turi vieną kažkokį, nebūtinai visai bendrą, bet bendresnį požiūrį į vaikų auklėjimą, visgi kažkokį sutarimą“ (SD2).

5 lentelė. Sunkumai ir jų sprendimas taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas.

Kategorijos	Subkategorijos
Sunkumai, su kuriais susiduriama, kai atvejo vadyba taikoma skyrybas išgyvenančiai šeimai	Atsisakymas bendradarbiauti
	Darbas su abiem konfliktuojančiom pusėm
	Nepasitikėjimas ir specialistų žeminimas
	Kiti sunkumai
Sunkumų sprendimo būdai	Mediacija
	Socialinis konsultavimas
	Bendradarbiavimas su kitais specialistais
Kompetencija darbui su skyrybas išgyvenančia šeima	Kompetencijos stoka
	Mokymų trūkumas

Šaltinis: sudarytas autorės.

Kategorijoje „Sunkumai, su kuriais susiduriama, kai atvejo vadyba taikoma skyrybas išgyvenančiai šeimai“ išskirtos keturios subkategorijos. Subkategorijoje „Atsisakymas bendradarbiauti“ kaip pagrindinį sunkumą teikiant atvejo vadybą besiskiriančiai šeimai, atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai įvardino paslaugų gavėjų nebendradarbiavimą: „*kai tėvai nebendradarbiauja//nelinkę keisti kažkokios jau nustatytos bendravimo tvarkos. Neatsižvelgia į vaikų interesus*“ (AV1); „*Pagrindinis sunkumas yra tas, kad tokios šeimos nėra linkusios bendradarbiauti arba bendradarbiauti atsisako kažkuri viena iš konfliktuojančių pusių*“ (A6); „*Sunkumas yra tas, kad jie nėra linkę bendrauti ir bendradarbiauti. Nesutinka, nepriima jiems siūlomos pagalbos*“ (A7); „*Tai iššūkiai tai turbūt tas yra nenoras vienos iš pusių bendradarbiauti// ir keisti situacijos*“ (SD2); „*tėvų nematymo situacijos, tėvų nenoras bendradarbiauti. „Taip pat, sakykim, neatsižvelgimas į vaiko interesus*“ (SD3). Specialistas taip pat akcentavo ir paslaugų gavėjų neigiamą požiūrį į institucijas ir socialinių paslaugų teikimą: „*Tai vat tada būna labai dažnai tėvai šiaip nutraukia mediaciją atsisako tų paslaugų, neva įvardina, kad tai neturės jokios naudos, bet net nebando, nu toks neigiamas požiūris*“ (SD3). Subkategorijoje „Nepagarba ir specialistų žeminimas“ paaiškėjo, kad darbuotojams tenka susidurti ir su žeminimu bei nepasitikėjimu teikiamomis paslaugomis ir specialistų žeminimu: „*apskritai į paslaugas į sistemą, į pagalbą, į kažkaip, arba nenoras taikiai išspręsti problemas, nori viską tikrai teisiniais klausimais išspręsti*“ (SD3). Vienas socialinis darbuotojas pabrėžė, kad paslaugų gavėjai, ne tik atsisako bendradarbiauti, tačiau darbuotoją žemina ir abejoja jo kaip specialisto kompetencija: „*Nebendradarbiavimas, žeminimas darbuotojų, nuolatinis abejojimas kompetencija*“ (SD5). Specialistas iš savo darbinės patirties pateikė tai iliustruojantį pavyzdį: „*Tarkim, yra paslaugų gavėja, kuri man dažnai rašo laiškus ir laiške jinai man nuolat pabrėžia, kad ji abejoja mano kompetencija, kad mes nieko negalime padėti arba tiesiog nuvykus neįsileidžia į namus, telefonu bendrauja arogantiškai ir nenori priimti pagalbos, mūsų siūlomos*“ (SD5). Subkategorijoje „Darbas su abiem konfliktuojančiom pusėm“ kaip

reikšmingą sunkumą dirbant vienam specialistui įvardino vienas socialinis darbuotojas ir vienas atvejo vadybininkas. Socialinis darbuotojas atsakydamas į klausimą labiau palietė šališkumo aspektą: „bet jeigu dirba du socialiniai darbuotojai, pavyzdžiui, vienas su tėčiu kitas su mama, tai prasideda tokia įtampa ir tarp pačių darbuotojų, kad vienas pradeda sakyti, ginti ten mamos pusę, o kitas mano, kad ten tėtis yra teisingas“ (SD), atvejo vadybininkas kaip sunkumą įvardijo, jog konfliktuojančios pusės dažnai vienas kitą skundžia ir yra nusiteikę vienas kito atžvilgiu, todėl specialistams tenka laviruoti tarp abiejų pusių: „Taip pat vienu iš pagrindinių sunkumų dirbant su tokiomis šeimomis yra tai, kad dažniausiai, bent jau mūsų įstaigoje, su tokia šeima, tai yra ir su motina ir su tėvu, dirba vienas socialinis darbuotojas ir tas pats atvejo vadybininkas. Tai galiu pasakyti, kad su tokia šeima yra begalo sunku dirbti vienam. Nes paslaugų gavėjai vienas kitą skundžia, bando sumenkinti ir panašiai“ (AV7). Pažymima, kad apie skundus teigė ir kitas atvejo vadybininkas, kuris tai iliustravo pavyzdžiu: „Taip pat skundų rašymai vienas ant kito. Pavyzdžiui, dirbau su šeima, kuri niekaip negalėjo išsiskirti šešis metus. Ir visą tą laiką rašė vaikų teisių tarnybai skundus. Na, skundė vienas kitą dėl bendravimo su vaikais tvarkos nesilaikymo. Ir ko tik jiems nebuvo siūlyta. Ir mediacija ir psichologai. Ir ne vienas psichologas. Niekas nepadėjo. Mano žiniomis šiai šeimai iki šiol yra teikiama atvejo vadyba, tik aš su ja jau nebedirbu. Na, tai jau toks iš labai sunkių atvejų, kai net teismas negėba išspręsti“ (AV6). Subkategorijoje „Kiti sunkumai“ du socialiniai darbuotojai sunkumus pažvelgė iš emocinės perspektyvos, pabrėždami, kad dirbdami su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis nuolat susiduriama su tarpusavio konfliktais: „kad kai tos konfliktinės labai situacijos, kad jie tiesiog negirdi vienas kito. Ir jie negirdi ne tik vienas kito, tai jie negirdi ir specialistai, ką jiems sako“ (SD2); „Na, o sunkumai tai labai labai yra ryškūs, tad tam tikra prasme, kai tėvai jaučia labai didelę neapykantą vienas kitam“, „Tai yra nuolatiniai skundai ir tikrinimai kaip mama ar tėvas prižiūri vaikus, kaip užtikrina ugdymą, nežino medicinos priežiūros ir panašiai.“, „Tai, manyčiau, tai yra labai, labai, kaip sakant, didelis didelis minusas dirbant su šeima“ (SD4). Kiti du socialiniai darbuotojai paminėjo, kad dažnai tokioms šeimoms pagalba būna nereikalinga ir kad trūksta paslaugų: „iššūkis tas, kad neretai būna ta atvejo vadyba apskritai perteklinė tokiom šeimom ir nereikalinga“ (SD2); „Sunkumai, tai kartais sakyčiau, paslaugų trūkumas arba per ilgas laukimas paslaugų tam tikrų, tai irgi yra tikrai problema didelė“ (SD3).

Analizuojant kategoriją „Sunkumų sprendimo būdai“, išskirtos trys subkategorijos. „Mediacija“. Atvejo vadybininkas ir socialinis darbuotojas teigė, kad dažniausiai sunkumus sprendžia nukreipdami paslaugų gavėjus į mediaciją: „Priklausomai nuo situacijos. O šaip be abejo, specialistų pagalba tai šeimos mediacija, tai pagrindiniai, kur galime nukreipti“ (AV1); „Tai, kai nebepavyksta susikalbėti, tai tada labai juos raginame nuvykti į šeimos mediaciją, kur tiesiog toks alternatyvus

ginčų sprendimo būdas, kur kitas specialistas/ nešališkas, nepažįstantis, neturintis santykio, padeda jiems kažkaip išsispęsti“ (SD2). Subkategorijoje „Socialinis konsultavimas“ du socialiniai darbuotojai teigė, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiom šeimom, tenka daug bendrauti, šviesti ir įtikinti paslaugų gavėjus, kad konfliktuodami, jie daro žalą vaikų emocinei savijautai: „Na, ištikrųjų pagrindinis sprendimo būdas tai pokalbiai, ilgi pokalbiai akcentuojant vieną ar kitą klausimą ir primenant tėvams, kad taip elgtis nevalia, kad tai yra tikras pažeidimas vaiko teisių iš tikrųjų, intereso neužtikrinimas, kitu atveju netgi ganėtinai rimtas tėvo valdžios panaudojimas priešingai vaiko interesams“ (SD4); „Na tiesiog visą laiką bandom kažkaip atrasti ryšį su tais paslaugų gavėjais, bandom juos kalbinti. Bandome jiems paaiškinti, kokia yra to nauda atvejo vadybos ir socialinių paslaugų teikimo. Tai visą laiką, aišku, bandom jiems paaiškinti ir pateikti informaciją jų kalba, kad jie suprastų, kad mes iš tikrųjų galime kažkiek padėti šeimai“ (SD5). Subkategorijoje „Bendradarbiavimas su kitais specialistais,“ du specialistai akcentavo komandinio darbo ryšį ir svarbą su tinkamo sprendimo paieškomis: „Mes niekada neliukam vieni, bet mes taip pat galime kreiptis ir į savo atvejo vadybininkus, koordinatorius ar ten vedėją, nes tikrai norim padėti šeimai ieškotų sprendimo būdų. Darom tokias intervijas darom taipžinybinius susitikimus. Ieškom, kur galima būtų greičiausiai suteikt pagalbą, nes pagalbos esmė ir yra iš tikrųjų ją gauti čia ir dabar, o ne po pusės metų“ (SD3); „Ieškome visų įmanomų ir dar neišnaudotų būdų. Atnaujiname paslaugas. Konsultuojame ir informuojame. Na, stengiamės pasiekti teigiamų pokyčių ir kažkaip įgalinti šeimą“ (AV6).

Kategorijoje „Kompetencija darbui su skyrybas išgyvenančia šeima“ išskirtos dvi subkategorijos. Pirmoje subkategorijoje „Kompetencijos stoka“, atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, kompetencijos jiems trūksta arba jų turima nepakankamai: „Iš tikrųjų žinokit tai tų kompetencijų trūksta“ (AV1); „Kaip kada. Kartais atrodo, kad tų kompetencijų pakanka“ (AV7); „Taip, tai mano nuomone, kompetencijos su tokiom šeimom dirbant, tai niekada nebus gana, nes iš tikrųjų yra labai sunku ir kiekviena situacija yra labai skirtinga“, „Tai tikrai mums trūksta, daug trūksta. Ar tikrai ta tema, kur reikėtų kaip sakant, inovacijų ar kažkokių dalykų tai“ (SD3). Vienas socialinis darbuotojas akcentavo žinias, kurios turi būti gaunamos mokantis universitete. Specialistas patvirtino, kad besiskiriančios šeimos yra tie paslaugų gavėjai, su kuriais pastaruoju metu yra dirbama daugiausia. Tai patvirtina faktą, kad skyrybas išgyvenančių šeimų daugėja, o specialistai yra labiau orientuoti dirbti su socialinių įgūdžių stokojančiais arba psichotropines medžiagas vartojančiais asmenimis: „Aš manau, kad mokymai čia nekompensuos viso to, ką mes iš tikrųjų turėjome mokintis universitete, bet niekas nežinojo, kad mes pagrinde dirbsim su tokiom šeimom. Aš manau, kad tokie specialistai turėtų būti

ruošiami universitete, specialiai dirbti su tokiomis šeimomis, nes nu aišku faktas, kad atsakant į klausimą, tai ne aš nesijaučiu pakankamai turinti kompetencijos ir žinių dirbti su tokiomis šeimomis (SD5). Kitas socialinis darbuotojas teigė, kad jam kompetencijos pakanka, nes jis yra ne tik socialinis darbuotojas, bet ir mediatorius. Galima daryti prielaidą, kad specialistas turintis dar vieną kvalifikaciją ir tikslingai dirbantis su skyrybas išgyvenančia šeima, jaučiasi labiau užtikrintas savo turima kompetencija: „Kadangi aš esu ne tik socialinė darbuotoja, tačiau dar ir mediatorė, tai aš tikrai turiu tų nemažai pagrindų kaip dirbti konfliktinėse situacijose, tai aš jaučiuosi pakankamai kompetetinga“ (SD2). Vienas socialinis darbuotojas atkreipė dėmesį į tai, kad dirbant su tokiomis šeimomis ypač svarbūs komunikavimo įgūdžiai: „Na, ištikrųjų, socialinio drabuotojo kompetencija prasideda nuo gebėjimo ištikrųjų komunikuoti ir ir kalbėtis, ar ne ir aptarti situaciją ištikrųjų“ (SD4). Subkategorijoje „Mokymų trūkumas“ išaiškėjo, kad atvejo vadybininkams ir socialiniams darbuotojams trūksta mokymų ir seminarų: „ir labai jau trūksta mokymų. Tad norėtusi jų ir daugiau“ (AV1). Specialistas atkreipė dėmesį, kad darbui su besiskiriančia šeima turėtų būti organizuotas atskiroje institucijoje: „Tačiau, mano nuomone, skyrybas patiriančioms šeimoms turėtų būti atskiras kažkoks institutas ir kur būtų šeimai teikiama visapusiška pagalba“ (AV1); Kitas atvejo vadybininkas taip pat paminėjo mokymų ir seminarų trūkumą: „Sakyčiau, kad trūksta mokymų ar seminarų. Galbūt apmokymų kaip spręsti konfliktus, kaip tinkamai bendrauti su konfliktuojančia šeima. Taip pat manyčiau, kad būtų naudinta tiek atvejo vadybininkus tiek socialinius darbuotojus apmokyti mediacijos pagrindų. Nes, tokių besiskiriančių šeimų yra jau didžioji dalis, todėl tai būtų labai aktualu šiai dienai“ (AV7). Dar vienas atvejo vadybininkas teigė, jog svarbu yra specialistus apmokyti ir teisinių pagrindų: „Ir mokymų gaunam ir seminarų. Bet kartais neužtenka ir to. Kai situacija būna labai sunki, kai tai jau paliečia ir teisinius procesus, tai būna sunku“ (AV7). Šiam teiginiui pritarė ir vienas socialinis darbuotojas, teigdamas, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis svarbūs yra mediacijos ir teisinių klausimų pagrindai: „Nes dažniausiai tai kaip vėl grįžtam prie tos mediacijos. Mediacija yra neveiksminga, nes tėvai nesusitaria ištikrųjų. Tai, manau, jo tas pats svarbiausias akcentas, bet, žinoma, mokymai tai yra būtent bendravimo įgūdžių ir būtent informacijos, ar ne, to ta stoka. Kartais, nes įstatymai dažnu atveju keičiasi dažnu atveju, tėvai klausia teisinių dalykų į socialinę darbuotoją, kur kreiptis, ką daryti, kokie tai turėtų būti žingsniai. Tos žinios nuolat turi būti atnaujinamos“ (SD4). Kiti du socialiniai darbuotojai pritarė, kad institucijoje, kurioje dirba, gauna pakankamai mokymų ir seminarų, tačiau didesnis jų kiekis suteiks daugiau žinių ir specialistai jausis labiau kompetetingi: „Ir pati organizacija, kurioje dirbu, tikrai labai daug investuoja į darbuotojų į vidinius mokymus. Tai mes nuolat savo žinias tobulinam kaip dirbti konfliktinėse situacijose“ (SD2); „Tai, kad ir turim tuos mokymus būna įstaiga, užsako ir patys domimės. Ir žiūrim seminarus, bet visada atrodo, tu žiūri į kiekius, yra nepakankamas, tai iš tikrųjų

nu ko reikėtų tai jo, gal daugiau seminarų, daugiau praktinių veiklų, gal daugiau po to net pačios refleksijos ir grįžtamojo ryšio iš šeimų, kurioms užbaigėm atvejo vadybą“ (SD3).

6 lentelė. Atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų rekomendacijos dėl darbo su besiskiriančiomis šeimomis tobulinimo.

Kategorijos	Subkategorijos
Kaip specialistų vertinimu turėtų atrodyti darbas su skyrybas išgyvenančia šeima	Mažesnis darbo krūvis
	Paslaugų prieinamumas
	Didesnis Vaikų teisių tarnybos išitraukimas
	Atskira institucija teikianti paslaugas skyrybas išgyvenančioms šeimoms

Šaltinis: sudarytas autorės.

Kategorijoje „Kaip specialistų vertinimu turėtų atrodyti darbas su skyrybas išgyvenančia šeima“ išskirtos keturios subkategorijos. Subkategorijoje „Mažesnis darbo krūvis“ atvejo vadybininkai pabrėžė, kad darbo krūvis turėtų būti mažesnis. Specialistai akcentavo, kad dėl šios priežasties atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai patiria perdegimą: „Kad darbo krūviai dideli čia jau senai ta problema yra“ (AV1); „Taip pat atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai turi labai didelį darbo krūvį, dažnai perdega, išeina iš darbo“ (AV6); „Neturėtų būti padidinto darbo krūvio. Nes dabar, tai būna, kad dirbame ir po darbo valandų, nes nespėja susitvarkyti. Ir labai dažnai specialistas patiria perdegimą. Tai manau, kad įstaigoms reiktų investuoti į darbuotojų poreikius“ (AV7). Subkategorijoje „Paslaugų prieinamumas“ du atvejo vadybininkai ir vienas socialinis darbuotojas teigė, kad dažnai dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, trūksta paslaugų arba jų tenka laukti. Pažymima, kad paslaugų neprieinamumas sumažina socialines paslaugas teikiančių įstaigų įvaizdį, paslaugų gavėjai tikisi greitos pagalbos, tačiau jiems tenka nusivilti. Tuo tarpu atvejo vadybininkas ir socialinis darbuotojas dirbdamas su šeima turi nuolat įtikinėti, kad paslaugos bus teikiamos, nors ir pats nežino kada jos bus prieinamos: „Tikriausiai platesnis paslaugų prieinamumas. Nes dabar susiduriame su specialistų trūkumu. Kaip pavyzdžiui nemokamos psichologo konsultacijos tenka laukti apie mėnesį. O vaikų ir paauglių psichologų išvis yra trūkumas“ (AV6); „Taip pat sakyčiau, kad reiktų didinti paslaugų prieinamumą. Nes dabar yra taip, kad psichologo konsultacijos reikia laukti apie vieną mėnesį“ (AV7); „Ir ko jaučiu, kad tikrai šiuo metu ypatingai aktualus klausimas yra apie psichologų konsultacijų trūkumą. Tai tikrai, kai yra konfliktinė situacija, kai šeima išgyvena krizę, vienareikšmiškai reikalinga pagalba kiekvienam iš šeimos narių. Ir tikrai to šiuo metu labai labai trūksta. Kaip ir yra rekomenduojamos konsultacijos, o kur nukreipti klientų, nelabai yra kur“ (SD2). Ypač svarbi mediacijos paslauga, kuri abiem konfliktuojančiom pusėm sutikus, turėtų būti prieinama nedelsiant: „O jei tenka laukti ir mediacijos, tai tiems paslaugų gavėjams išvis praeina noras joje dalyvauti“ (AV7). Subkategorijoje „Didesnis

Vaikų teisių tarnybos įsitraukimas“ apie efektyvesnį tarpinstitucinį bendradarbiavimą paminėjo du socialiniai darbuotojai: „*Ir manyčiau, tai turėtų įsitraukti labiau ir vaiko teisių apsaugos institucija, nes nes tai yra pagrindiniai vaiko atstovai*“ (SD4); „*ir daugiau įsitraukimo vaiko teisių, nes jie kreipiasi būtent į vaiko teises*“ (SD5). Kitas socialinis darbuotojas teigė, kad būtina įvertinti, ar paslaugų teikimas tokioms šeimoms yra būtinas: „*Kad darbas būtų sėkmingai, tai kaip ir minėjau, reik įvertinti, ar tas darbas, apskritai tai šeimai yra reikalingas*“ (SD2). Tyrimo eigoje paaiškėjo, kad itin didelė reikšmę pradedant taikyti atvejo vadybos procesą skyrybas išgyvenančioms šeimoms, turi vaikų teisių specialistai. Nuo šių specialistų teisingo šeimoms įvertinimo priklauso atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų darbo krūviai ir našumas. Todėl vaikų teisių specialistai į atvejo vadybos teikimą tokioms šeimoms turėtų žiūrėti atsakingai ir nepaviršutiniškai. Galima įžvelgti, kad reikalingas didesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Paskutinėje subkategorijoje „Atskira institucija teikianti paslaugas skyrybas išgyvenančioms šeimoms“ išaiškėjo atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų noras, kad šios šeimos būtų atskirtos nuo kitų socialinę riziką patiriančių šeimų: „*O tas darbas turėtų atrodyti, pasikartosiu, kad turėtų būti specialist kažkokia komanda konkreti, kuri dirbtų su tokiomis šeimomis*“ (AV); „*su kai kuriomis šeimomis galėtų dirbti ir pavyzdžiui, socialinių paslaugų įstaigos, bet tikrai sudėtingesniais atvejais dar reikėtų visos komandos, kuri 24 valandas per parą stebėtų tą šeimą, ryšius, kaip jie vienas su kitu bendrauja. tai manau, čia būtų puikus variantas va tokia visa komanda, kurie dirbtų stebėtų šeimą, čia ir dabar konsultuotų ir tos paslaugos būtų labai intensyvios, nes tikrai to reikia*“ (SD3); „*Na, ištikrųjų, dabar turim, startuoja naujas projektas skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Taip, žinoma, jįsai dar yra visiškai naujas, specialistai yra, sakykim, žali visiškai ir yra pasirengę turėti žinių ir gebėjimų, bet dar nežinia, kad tai iš tikrųjų praktiškai atrodys ir kokių pasiekimų jie jiems pavyks pasiekti. Tik gaila ištikrųjų, kad tai yra truputėlį ribota pagalba, kadangi šeimos turi būti išsiskyrusios ne ilgiau nei pusę metų, kas iš tikrųjų labai keista, nes na kažkaip nepaaiškino kol kas dar kodėl yra būtent ta riba tokia. Tai galimai tai bus kažkoks pokytis, na naujas ar kažkokie nauja ta jėga, kuri padės dirbti su šeimom*“ (SD4); „*Tai aš galvoju, kad aplamai su tokia šeima turėtų dirbti kažkokia komanda. Ir kurių galėtų sudaryti, tarkim, mediatorius, psichologas ir socialinis darbuotojas, kuris yra apmokytas ir turi tam kompetencijų dirbti su tokia šeima. Ir daugiau su šiomis šeimomis turėtų dirbti vaiko teisių specialistai, nes jie viską permeta atvejo vadybai. Ir tiems visiems socialiniams darbuotojams, kurie stokoja tokių kompetencijų*“ (SD5). Kaip buvo minėta anksčiau, skyrybos yra šių dienų viena iš didžiausių socialinių problemų ir šių šeimų skaičius vis didėja. Tačiau nemažėja ir kitas socialines problemas patiriančių šeimų, t. y. psichotropinių medžiagų vartojimas, socialinių įgūdžių stoka, vaikų nepriežiūra. Todėl toks šių šeimų atskyrimas galėtų padėti sumažinti specialistų darbo krūvius, mažiau darbuotojų patirtų perdegimą ir išėitų iš darbo.

Apibendrinant galima teigti, kad atliktas tyrimas patvirtino darbo su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis ypatingumą. Besiskiriančių šeimų specifiškumas atspindi šių dienų aktualijas, kai poros santykiuose šeimos institutas nebėra pagrindinė moralinė vertybė, puoselėti jausmai virsta į keršto ir pykčio troškimą, vaikai įtraukiami į konfliktą ir tampa situacijos įkaitais. Atkreiptinas dėmesys, kad specialistas dirbantis su besiskiriančia šeima turi būti atsparus stresui bei įtampai, gebėti išlaikyti „šaltą“ protą komunikuojant su abiem konfliktuojančiom pusėm, įtikinti ir įvardinti skyrybų žalą vaikams.

DISKUSIJA

Atlikto empyrinio tyrimo dalyviai aptardami atvejo vadybos teikimą skyrybas išgyvenančiai šeimai, patvirtino, kad darbas su šiomis šeimomis yra emociškai sunkus, nes atvejo vadybininkams ir socialiniams darbuotojams tenka bendrauti su abiem konfliktuojančiom pusėm. Apie emocinį darbuotojo stabilumą pažymėjo Liobikienė (2016). Remiantis autore, galima teigti, kad specialistas dirbantis su skyrybas išgyvenančia šeima turi pasižymėti stipria socialine ir asmenybės branda, nes specialistai yra įtraukiami į konfliktines situacijas, sunku išlaikyti nešališkumą. Šis aspektas svarbus norint išlaikyti profesionalaus darbuotojo lygį ir laikytis socialinio darbuotojo etikos kodekso ir užtikrinti konfidencialumą. Vėl Šeimos santykių institutas API modelyje (2016) specialistui, dirbančiam su skyrybas išgyvenančia šeima rekomenduota būti neutraliu ir klausytis. Pabrėžiama, kad svarbu išlikti nešališku, neprisiimti „gelbėtojo“ vaidmens, palaikant vieną arba kitą pusę. Neįsitraukti į šeimos konfliktus, būti empatišku klausytoju, stebėti savo kaip specialisto emocijas.

Tyrimo dalyviai darbą su besiskiriančia šeima iš kitų šeimų išskyrė šiais aspektais: šios šeimos nelinkusios priimti pagalbos, vyrauja ryškūs tarpusavio konfliktai, paslaugų gavėjai manipuliuoja savo vaikais, specialistus įtraukia į teisinius procesus. Pažymima, kad specialisto dalyvavimas teisiniuose procesuose daro neigiamą įtaką darbuotojo psichologinei būsenai. Dažnai patiriant stresą ir įtampą, specialistas pradeda abejoti savo darbo reikšmingumu. Tai daro įtaką užtikrinant darbo našumą bei efektyvumą. Pagrindinės atvejo vadybos inicijavimo priežastys yra šios: tėvų tarpusavio konfliktai, bendravimo su vaiku tvarkos nesilaikymas, vaikų įtraukimas į skyrybų procesą pažeidžiant jų teises. Vienareikšmiškai besiskiriančiose šeimose nukenčia vaikai. Šerkšnienės ir kt. (2016) teigimu, konfliktiškas tėvų skyrybas išgyvenantiems vaikams keturis kartus dažniau pasireiškia emocinės, elgesio, mokymosi problemos, atsiranda nerimas bei depresija. Galima teigti, kad skyrybas išgyvenančių šeimų ginčai: vaiko gyvenamoji vieta, vaiko kilmės nustatymas (pripažinimas, nuginčijimas), išlaikymas: dydis, mokėjimos tvarka, bendravimo tvarka (jos

nustatymas ir/ ar vykdymas), vaiko auklėjimas, ugdymas, sveikatos priežiūra, tikėjimas ir kiti klausimai, išlieka aktualiausia besiskiriančių šeimų problema. Pasak Šerkšnienės ir kt. (2016) specialistas dirbantis su skyrybas išgyvenančia šeima pasitelkdamas savo patirtį, turimas žinias ir profesionalumą turi gebėti įtraukti tėvus siekti bendratėvystės ir lavinti įgūdžius. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad atvejo vadybos procese, teikiant paslaugas, svarbiausią vaidmenį užima socialinis darbuotojas ir atvejo vadybininkas. Pažymima, kad atvejo vadybininkų nuomone, indėlių į šeimos pokyčius daro socialinis darbuotojas. Galima teigti, kad specialistas, kuris iš arti mato šeimą ir kuris palaiko nuolatinį kontaktą, atvejo vadybos procese daro įtaką teigiamiems šeimos pokyčiams. Tyrimai rodo, kad socialinis darbuotojas, kuris remiasi prevencine intervencija į šeimos krizes ir skyrybas, teigiamai veikia vaikus ir tėvystę (Mortelmans, Van Gasse, 2020). Kitas svarbus vaidmuo tenka vaikų teisių tarnybos specialistams. Minėti specialistai dažniausiai inicijuoja atvejo vadybos procesą. Svarbu pažymėti, kad tyrimo dalyviai abejojo vaikų teisių specialistų kompetencija teigdami, kad ne visada specialistai tinkamai įvertina šeimos situaciją. Atkreiptinas dėmesys, kad vaikų teisių specialistai vertindami pirminę šeimos situaciją, privalo teisingai nustatyti šeimoje esančias problemas ir nuspręsti, ar atvejo vadybos procesas yra būtinas. Galima įžvelgti, kad pasitaikius netinkamam šeimos situacijos vertinimui, socialiniams darbuotojams ir atvejo vadybininkams teikiantiems socialines paslaugas skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, tenka didelis darbo krūvis, nes ne visada pateiktos vaikų teisių specialistų rekomendacijos yra reikalingos. Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai ir atvejo vadybininkai dirbdami su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, dažniausiai bendradarbiauja su mediatoriais. Taip pat specialistai bendradarbiauja su policijos pareigūnais, ugdymo įstaigos darbuotojais, dienos centrų pedagogais, sveikatos priežiūros specialistais, specializuoto pagalbos centro darbuotojais. Dažnu atveju į atvejo vadybos procesą yra įtraukiami ir konfliktuojančių pusių advokatai. Specialistams tenka bendrauti ir konsultuotis teisiniais klausimais. Galima teigti, kad dirbant su besiskiriančiomis šeimomis, darbuotojas turėtų būti supažindintas ir gerai išmanyti teisinę sistemą. Tyrimo metu paaiškėjo, kad atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai vieni iš kitų tikisi didesnio bendradarbiavimo. Tačiau didesnę dalis socialinių darbuotojų norėtų didesnio atvejo vadybininkų įsitraukimo į darbą su šeima, nes dažnai sprendžiant iškilusias šeimos problemas, socialiniai darbuotojai jaučiasi palikti vieni. Galima daryti prielaidą, kad neretai dirbant komandoje, tarp socialinio darbuotojo ir atvejo vadybininko iškyla darbinių situacijų, dėl kurių nesutariama. Dėl šios priežasties, teigiamo rezultato pasiekti tampa sudėtingiau. Taip pat svarbus bendradarbiavimas su socialiniu darbuotoju, kuris dirba su kita konfliktuojančia puse. Tyrimo metu paaiškėjo, kad specialistai bendradarbiaudami su paslaugų gavėjais, dažnai susiduria su neigiamu požiūriu į teikiamas paslaugas ir nepasitikėjimu institucijomis. Sunkumai bendradarbiaujant pasireiškia, kai besiskiriančios šeimos nėra linkusios bendradarbiauti su

specialistais, nepripažįsta, kad jiems yra reikalinga pagalba, todėl dažnai specialistai susiduria su iššūkiais bandant įtraukti šeimą į pagalbos teikimą ir įtikinti, kad jiems pagalba yra būtina. Dažniau bendradarbiauti su specialistais yra linkusi ta konfliktuojanti pusė, pas kurią yra nustatyta vaikų gyvenamoji vieta, kita pusė bendradarbiavimo atsisako arba bendravimas vyksta vangiai. Šerkšnienė ir kt. (2016) teigia, kad tinkamai organizuota pagalba šeimai, kuri išgyvena skyrybas yra svarbi, nes specialistai yra įtraukiami į tėvų ginčus ir konfliktus.

Atvejo vadybininko ir socialinio darbuotojo darbas išsiskiria universalumu. Specialisto vaidmuo priklauso nuo šeimoje vyraujančių problemų. Vienas iš svarbiausių specialistų darbo metodų yra intervencija į šeimą, kuri patiriančia skyrybas, artimiausią šeimos aplinką. Šį būdą įvardina mokslininkės Barkauskienė ir Zacharevičienė (2019). Autorių teigimu, kai kai socialinis darbuotojas infiltruojasi į artimiausią šeimos socialinį tinklą, pradeda ją koreguoti atlikdamas ryšio nustatymo, patarėjo ir santykių iniciatoriaus vaidmenis. Dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis tenka prisiimti įvairiausių vaidmenis. Pagrindinis vaidmuo – mediatoriaus/ tarpininko. Šį vaidmenį atlieka ir atvejo vadybininkai, ir socialiniai darbuotojai. Tyrimo metu paaiškėjo, kad atvejo vadybininkams dažniau tenka prisiimti mediatoriaus, o socialiniams darbuotojams – tarpininko vaidmenį. Galima teigti, kad šie vaidmenys yra ypač svarbūs skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Atlikdamas tarpininko vaidmenį, socialinis darbuotojas turi pasižymėti etišku elgesiu, savanoriškumu, neutralumu, konfidencialumu (Kaušylienė ir Cikatavičienė, 2015). Specialistai turi sugebėti valdyti krizines situacijas, siekti, kad abi pusės rastų tinkamus konflikto sprendimo būdus, žinoti teisinę sistemą. Kiti specialistų vaidmenys: psichologo/ konsultanto, vaiko, draugo, bičiulio, ar net kunigo/ išklausytojo. Nagrinėjant specialistų emocinę savijautą atliekant vaidmenis, paaiškėjo, kad atvejo vadybininkams yra sunku išlaikyti nešališkumą, tenka laviruoti tarp abiejų konfliktuojančių pusių, patirti nemalonias emocijas, nes paslaugų gavėjai yra linkę savo neigiamus jausmus ir pyktį perduoti specialistams. Pasak Dirgėlienės ir Kiaunytės (2005), socialiniai darbuotojai intensyviai bendraudami su paslaugų gavėjais jų aplinkoje bei kitomis institucijomis, patiria emocinę, fizinę ir psichologinę perkrovą. Patiriamas aplinkos spaudimas ir vidinis diskomfortas kelia stresą ir nerimą (Dirgėlienė ir Kiaunytė, 2005). Socialiniai darbuotojai atkreipė dėmesį į tai, kad dirbdami su besiskiriančia šeima jie jaučiasi nereikalingi. Šie teiginiai įrodo, kad teikiant paslaugas konfliktuojančioms pusėms, stebimas paslaugų nereikalingumas arba jų trūkumas. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad darbas yra nuolat besikeičiantis, todėl galima teigti, kad specialistai jaučia nestabilumą ir nepastovumą.

Atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai akcentavo atvejo vadybos teikimo prioritetą – vaiko teisių ir interesų užtikrinimą. JT Vaiko teisių konvencija, 3 str. nurodo, kad geriausi vaiko interesai ir su juo susiję sprendimai turi būti užtikrinami atsižvelgiant į jo raidą, keliant

klausimus, kokia ilgalaikę įtaką gali turėti. Sondaitės (2022) teigimu, vaikas tėvų skyrybų procese bando išlaikyti gerą santykį ir ryšį su abiem tėvams, todėl dažnu atveju, jis patiria lojalumo konfliktą ir tėvų atstūmimą. Specialistas bendraujantis su skyrybas išgyvenančia šeima turi aiškiai įvardinti konfliktų pasekmes, teikti rekomendacijas, konsultuoti pozityvios tėvystės klausimais orientuotais į lygiavertę tėvystę. Sunkiausias pasekmės vaikui, įvykus šeimos skyryboms, pastebimos tada, kai tėvų konfliktas yra intensyvus ir gilus, kai į konfliktą įtraukiamas vaikas, kuriam trukdoma palaikyti gerus santykius tiek su motina, tiek su tėvu (Dervinytė–Bongarzoni ir Gutauskienė, 2014). Analizuojant gerasias patirtis taikant atvejo vadybą šeimai išgyvenančiai skyrybas, paaiškėjo, kad, jei šeima yra linkusi bendradarbiauti su specialistais, galima tikėtis teigiamų pokyčių, tačiau jei šeima bendradarbiauti atsisako, darbas tampa apsunkintas. Tyrimo dalyviai patvirtino, kad dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis nuolat susiduriama su konfliktinėmis situacijomis. Vienas iš pagrindinių specialistų tikslų yra siekis, jog abi konfliktuojančios pusės tarpusavyje pradėtų kalbėtis ir įsiklausytų vienas į kitą, tačiau pasiekti teigiamų rezultatų pavyksta ne iškart. Atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai vieningai pažymėjo, kad skyrybas išgyvenančiai šeimai atvejo vadybos procesas suteikia galimybę išspręsti konfliktus mediacijos pagalba. Taip pat socialiniai darbuotojai teikia socialinio konsultavimo paslaugą: bendrauja, šviečia ir stengiasi įtikinti paslaugų gavėjus, kad konfliktuodami, jie daro žalą vaikų emocinei savijautai. Tyrimo dalyviai įvardino, kad darbas su besiskiriančia šeima užtrunka ilgai, t. y. tol, kol tęsiasi abipusis konfliktas arba skyrybų procesas persikelia į teismą. Nors sėkmingų atvejų nėra daug, tačiau specialistai vienareikšmiškai pažymėjo, kad pagrindinis sėkmės atvejis, dirbant su šiomis šeimomis, yra poros skyrybos pasirašant taikos sutartį, nusistatant bendravimo su vaiku tvarką.

Pagrindiniai tyrimo dalyvių įvardinti sunkumai su kuriais susiduriama, kai atvejo vadyba taikoma skyrybas išgyvenančiai šeimai yra paslaugų gavėjų atsisakymas bendradarbiauti, neigiamas požiūris į institucijas ir socialinių paslaugų teikimą, darbas su abiem konfliktuojančiomis pusėmis. Pažymima, kad specialisto darbą lydi nuolat besitęsiantys tėvo ir motinos konfliktai, skundai ir neigiamas nusiteikimas vienas kito atžvilgiu. Neretai paslaugų gavėjai ne tik atsisako bendradarbiauti, tačiau darbuotoją žemina ir abejoja jo kaip specialisto kompetencija. Paaiškėjo, kad dirbant su skyrybas išgyvenančia šeima itin svarbus yra komandinis darbas. Jo reikšmė sietina su geresniais darbo rezultatais.

Analizuojant specialistų turimą kompetenciją darbui su besiskiriančia šeima, paaiškėjo, kad atvejo vadybininkams ir socialiniams darbuotojams kompetencijos trūksta arba jos nepakanka. Galima teigti, jog žinios, darbui su skyrybas patiriančiomis šeimomis, galėtų būti gaunamos mokantis universitete. Pažymima, kad besiskiriančios šeimos yra tie paslaugų gavėjai, su kuriais pastaruoju

metu dirbama daugiausia. Tai patvirtina faktą, kad skyrybas išgyvenančių šeimų daugėja, o specialistai yra labiau orientuoti dirbti su socialinių įgūdžių stokojančiais arba psichotropines medžiagas vartojančiais asmenimis. Jei atvejo vadybininkas arba socialinis darbuotojas dirbantis su skyrybas išgyvenančia šeima, turėtų papildomą kvalifikaciją, pavyzdžiui mediatoriaus, galimai būtų labiau užtikrintas savo turima kompetencija. Dar vienas tyrime paaiškėjęs sunkumas yra mokymų trūkumas. Apie mokymų ir seminarų trūkumą patvirtino atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai teigdami, kad specialistai turėtų būti mokomi mediacijos ir teisės pagrindų.

Atvejo vadybininkai ir socialiniai darbuotojai rekomendacijas kaip pagerinti darbą su skyrybas išgyvenančia šeima teigė, kad reikia mažinti darbo krūvius, nes dirbant padidintu krūviu, didėja tikimybė patirti perdegimą. Kita rekomendacija įvardinta kaip didesnis paslaugų prieinamumas. Specialistų teigimu, dažnai dirbant su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis, trūksta paslaugų arba jų tenka laukti. Pažymima, kad paslaugų neprieinamumas mažina socialines paslaugas teikiančių įstaigų įvaizdį. Paslaugų gavėjai tikisi greitos pagalbos, tačiau jiems tenka nusivilti. Tuo tarpu atvejo vadybininkas ir socialinis darbuotojas dirbdamas su šeima turi nuolat įtikinėti, kad paslaugos bus teikiamos, nors ir pats nežino kada jos bus prieinamos. Ypač svarbi mediacijos paslauga, kuri abiem konfliktuojančiom pusėm sutikus, turėtų būti prieinama nedelsiant. Tyrimo eigoje paaiškėjo, kad itin didelę reikšmę pradedant taikyti atvejo vadybos procesą skyrybas išgyvenančioms šeimoms, turi vaikų teisių specialistai. Nuo šių specialistų teisingo šeimos įvertinimo priklauso atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų darbo krūviai ir našumas. Galima įžvelgti, kad reikalingas didesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Specialistai taip pat išreiškė norą, kad šios šeimos būtų atskirtos nuo kitų socialinę riziką patiriančių šeimų, t. y. sukurta atskira institucija ar įstaiga, kuri teiktų pagalbą tik šioms šeimoms. Kaip buvo minėta anksčiau, skyrybos yra šių dienų viena iš didžiausių socialinių problemų ir šių šeimų skaičius vis didėja. Tačiau nemažėja ir kitas socialines problemas patiriančių šeimų, t. y. psichotropinių medžiagų vartojimas, socialinių įgūdžių stoka, vaikų nepriežiūra. Todėl toks šių šeimų atskyrimas galėtų padėti sumažinti specialistų darbo krūvius, mažiau darbuotojų patirtų perdegimą ir išeitį iš darbo.

Apibendrinant galima teigti, kad pagalbą teikiančių specialistų darbas su skyrybas išgyvenančia šeima ypatingas šiais aspektais: šios šeimos pasižymi aukštu konfliktiškumu, viena arba abi pusės nėra linkusios bendradarbiauti su specialistais, atsisako siūlomoms pagalbos, nepripažįsta, kad jie turi problemų, į konfliktines situacijas yra įtraukiami vaikai, jais manipuliuojama. Į skyrybų procesą įtraukiami specialistai, jiems tenka dirbti su abiem konfliktuojančiom pusėm, išlaikyti nešališkumą ir užtikrinti konfidencialumą. Darbas su skyrybas išgyvenančia šeima neretai trunka ilgiau nei šešis mėnesius arba iki tol, kol vyksta teisminiai procesai. Pasiiekti teigiamų pokyčių

šeimose specialistams pavyksta retai, nes net ir užbaigus atvejo vadybos procesą, šeima toliau konfliktuoja ir neilgai trukus vėl patenka į institucijų akiratį.

IŠVADOS

1. Vis dažniau sutuoktiniai renkasi „greitas“ skyrybas, nei stengiasi išsaugoti šeimą. Modernėjančioje šiuolaikinėje visuomenėje ryškėja liberalus požiūris į skyrybas. Sutuoktiniai nebesistengia ieškoti būdų, kad santuoką būtų galima išsaugoti. Kaip viena iš svarbių šių dienų santuokos nutraukimo priežasčių įvardinamas augantis moterų pajamų lygis. Moterys tampa nepriklausomomis ir drąsiau pačios yra iniciatorės pradėti skyrybų procesą. Tuo tarpu vyrai praranda „šeimoms maitintojo“ statusą ir šiuo aspektu tarp parterių pasikeičia vaidmenys. Svarbiu reiškiniumi santuokų iširime lemia ir emigracija. Neabejojama, kad dėl tėvų skyrybų labiausiai nukenčia vaikai. Nepaneigiama, kad tėvų skyrybos vaikams sukelia ilgalaikes emocines pasekmes: ateities ryšiai ir santykiai, savivertės, psichinės, emocinės sveikatos sutrikdymas. Tėvų skyrybos vaikui kelia stiprų stresą, neigiamai veikia savijautą ir gerovę, turi reikšmingą įtaką socializacijai, lemia vaiko elgesio sunkumų ir sveikatos problemų atsiradimą. Sunkiausios pasekmės vaikui, įvykus šeimos skyryboms, pastebimos tada, kai tėvų konfliktas yra intensyvus ir gilus, kai į konfliktą įtraukiamas vaikas, kuriam trukdoma palaikyti gerus santykius tiek su motina, tiek su tėvu.

2. Pagrindinis specialisto, dirbančio su skyrybas patiriančia šeima tikslas yra padėti šeimai taikiai išspręsti konfliktą ir rasti bendrą abiem pusėms palankų sprendimą, bei nusistatyti bendravimo su vaikais tvarką nukreipiant paslaugų gavėją į mediaciją. Tai priemonė, kuri tiesiogiai susijusi su konfliktuojančiomis pusėmis. Neabejojama, kad mediacija padeda mažinti emocinę įtampą, derėtis tarpusavyje, mediatoriaus pagalba rasti sprendimą. Vienas iš svarbiausių specialistų darbo metodų yra intervencija į šeimą, kuri išgyvena skyrybas, artimiausią šeimos aplinką. Specialistas bendraujantis konfliktuojančiomis pusėmis turi aiškiai įvardinti konfliktų pasekmes vaikams, teikti rekomendacijas, konsultuoti pozityvios tėvystės klausimais orientuotais ir lygiavertę tėvystę.

3. Tyrimo rezultatai atskleidė socialinės pagalbos specialistų patirtis taikant atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Atliktas kokybinis tyrimas išryškino darbo ypatumus dirbant su šiomis šeimomis. Darbas su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis išsiskiria šiais aspektais: nelinkusios priimti pagalbos, neigiamas požiūris į institucijas ir socialinių paslaugų teikimą, nebendradarbiavimas, ryškūs tarpusavio konfliktai, konfliktuojančių pusių manipuliavimas vaikais, specialistų įtraukimas į teisinius procesus. Pažymima, kad specialistų darbą apsunkina, kai tenka teikti

paslaugas abiem konfliktuojančiom pusėm, nes reikia būti nešališku. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad skyrybas išgyvenačiose šeimose labiausiai nukenčia vaikai, todėl socialinę pagalbą teikiantiems specialistams darbas su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis yra emociškai sunkus ir reikalaujantis ypatingo dėmesio. Tyrimo rezultatai parodė, kad specialistai turi pasižymėti sugebėjimais valdyti krizines situacijas, siekti, kad abi pusės rastų tinkamus konflikto sprendimo būdus. Gauti rezultatai atskleidė, kad atvejo vadybininko ir socialinio darbuotojo darbas su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis pasižymi universalumu, nes specialistams tenka prisiimti įvairiausius vaidmenis. Tačiau pagrindinis vaidmuo yra mediatoriaus/ tarpininko. Specialistai turi išmanyti teisinę sistemą, šeimos teisę, turėti mediacijos žinių. Gauti rezultatai patvirtino, kad norint pasiekti teigiamų pokyčių, yra svarbus sklandus komandinis darbas, bendradarbiavimas su kitais specialistais, tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Atkreiptinas dėmesys, kad socialiniai darbuotojai tikisi didesnio atvejo vadybininko įsitraukimo į atvejo vadybos procesą, nes jaučiasi palikti vieni. Paaiškėjo, kad pagrindiniai sunkumai yra specialistų turimi dideli darbo krūviai, dėl to dažniau patiria perdegimą. Analizuojant specialistų turimą kompetenciją dirbant su skyrybas išgyvenančia šeima, paaiškėjo, kad atvejo vadybininkams ir socialiniams darbuotojams kompetencijos trūksta arba jos nepakanka. Taip pat trūksta mokymų ir seminarų.

REKOMENDACIJOS

Vyriausybinėms institucijoms ir nevyriausybinėms organizacijoms taikančioms atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms rekomenduojama:

1. Reglamentuoti, kad su konfliktuojančiomis pusėmis dirbtų du socialiniai darbuotojai.
2. Mažinti darbo krūvius sukuriant papildomas darbo vietas.
3. Socialiniams darbuotojams ir atvejo vadybininkams organizuoti seminarus ir mokymus orientuotus į mediacijos, konfliktų sprendimų, streso bei įtampos valdymo, kompetencijos kėlimo, teisės pagrindų mokymus.
4. Socialiniams darbuotojams ir atvejo vadybininkams rengti intervizijas bei supervizijas.
5. Esant sudėtingoms darbinėms situacijoms, užtikrinti darbuotojams galimybę darbo vietoje gauti psichologo konsultacijas.
6. Įsteigti mediatoriaus darbo vietą, siekiant didinti paslaugų prieinamumą paslaugų gavėjams.
7. Įsteigti teisininko darbo vietą, siekiant kad specialistas darbuotojus konsultuotų teisiniais klausimais bei atstovautų teisme.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, savivaldybėms, rekomenduojama:

1. Didinti kompleksinių paslaugų teikimą ir prieinamumą (mediacijos bei psichologo konsultacijų vaikams ir suaugusiems).
2. Siekiant sklandesnio tarpinstitucinio bendradarbiavimo, organizuoti susitikimus su įstaigų ir organizacijų darbuotojais taikančioms atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms bei vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistais, sprendžiant skyrybas patiriančių šeimų klausimus.
3. Organizuoti susitikimus bei konsultacijas su įstaigų ir organizacijų darbuotojais taikančioms atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms ir vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistais, svarstant galimybę kurti atskirą įstaigą, į kurią būtų nukreipiamos besiskiriančios šeimos. Įstaigos tikslas būtų optimizuoti paslaugas vienoje vietoje, tokiu būdu mažinant specialistų dirbančių vyriausybinėse institucijose ir nevyriausybinėse organizacijose darbo krūvius bei didinant paslaugų prieinamumą paslaugų gavėjams.

LITERATŪRA

1. Anderson, J. (2014). *The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce*. *Linacre Quarterly*, (p. 378-387).
2. Aspers, P. ir Corte, U. (2019). *What is Qualitative in Qualitative Research: Qualitative Sociology*, (p. 139–160).
3. Barkauskienė, R. ir Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija.
4. Bingelienė V., Pietarienė R. (2015). *VšĮ Šeimos santykių instituto leidinys: tėvams apie įvyksiančius pokyčius šeimoje ir būsimus sprendimus šeimoje. Gyvenimas po skyrybų: kaip išlikti tėvais*. Kaunas: Viešoji įstaiga Šeimos santykių institutas. Prieiga per internetą: <https://www.ssinstitut.lt/wp-content/uploads/Gyvenimas-po-skyrybu-kaip-islikti-tevais.pdf>
5. Burvytė, S. (2013). *Santykių krizė šeimoje: kaip apsaugoti vaiką?*. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/teveliams/santykiu-krize-seimoje-kaip-apsaugoti-vaika/15711/ažinkime vaikystę>
6. Česnaitytė, V., Kanopienė, V. ir Mikulionienė, S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieigą per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16921/9789955196488.pdf?sequence=1>
7. Dervinytė–Bongarzoni, A. ir Gutauskienė, N. (2014). *Vaiko psichologinės gerovės užtikrinimo sunkumai konfliktiškų šeimų bylose*. Sveikatos mokslai, (p. 42-49).
8. Dirgėlienė, I. (2010). Konfidencialumo išsaugojimo trikdžiai socialiniame darbe. *Klaipėda: Acta Paedagogica Vilnensia*.
9. Dirgėlienė, I. ir Kiaunytė, A. (2005). Supervizija Lietuvos socialinio darbo kontekste. *Klaipėda: Acta Paedagogica Vilnensia*, (p. 240-254).
10. Emery, R. E. (2013). *Cultural sociology of divorce: an encyclopedia*. Sage publications.
11. LAT 2016-02—03 civ. Byl. Nr. 3K-16-706/2016, 13 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2016). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/152438112284953/3K-3-16-706/2016>
12. LAT c.b. Nr e3K-3-279-969/2019 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2019). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/188615481125883/e3K-3-279-969/2019>
13. LAT civ. Byl. Nr. 3K-3-16-706/2016 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2016). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/152438112284953/3K-3-16-706/2016>
14. LAT civ. byl. Nr. 3K-7-114/2013 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2013). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/233374115939263/3K-7-114/2013>

15. LAT civ. Byl. Nr. e3-3-160-378/2019 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2019). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/228010232208649/e3K-3-160-378/2019>
16. LAT civ.by. Nr. 3K-2-454/2014 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2014). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/144828485711508/3K-3-454/2014>
17. LAT nutartis c.b. Nr 3K-3-99-969/2016 (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2016). Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/148487128853400/3K-3-99-969/2016>
18. Goldman, R. (2022). *What Is the Holmes and Rahe Stress Scale?* Prieiga per internetą: <https://www.verywellmind.com/what-is-the-holmes-and-rahe-stress-scale-6455916>.
19. Gottman, M. J. (2014). *What predicts divorce? The Relationship Between Marital Processes and Marital Outcomes*. New York and London: Psychology Press.
20. Haradhan, K. M. (2018). Qualitative Research Methodology in Social Sciences and Related Subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), (p. 23-48).
21. Härkönen, J. (2014). „Emerging trends in divorce research“ *Stockholm Research Reports in Demography* 7: (p. 1–22).
22. Hochschild, A., Machung, A. (2012). *The second shift: Working families and the revolution at home*. New York: Penguin.
23. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos santrauka. Prieiga per internetą: <https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/08/Konvencijos-santrauka.pdf>
24. Kaušylienė, A., Cikatavičienė, Ž. ir Leliūgienė, I. (2015). *The need of professional social support the families undergoing divorce*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15580/12-248-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-99-969/2016, 38 punktas. (2016). Prieiga per internetą: <https://advokaciubendrija.lt/2022/04/06/kasacinio-teismo-isaiskinimai-del-skyrium-gyvenancio-vieno-is-tevu-bendravimo-su-vaiku-tvarkos-pakeitimo-bei-del-valstybes-mokamu-ismoku-vaikui/>
26. Lietuvos mediatorių rūmai (2021). Prieiga per internetą: <https://www.lmr.lt/seimos-konferencijos-metodas/>
27. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 83 straipsnis. Liudytojo pareigos ir atsakomybė (2022). Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/ta/10708:str83_83_str.
28. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė (2018). Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/60696#>
29. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (2020). Prieiga per internetą: <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/mediacija>

30. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2021 metų veiklos ataskaita (2021). Prieiga per internetą: [https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/\(prezentacija\)2021%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf](https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/(prezentacija)2021%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf)
31. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas (2017). Prieiga per internetą: <https://www.lsda.lt/wp-content/uploads/2020/01/LSDA-Etikos-kodeksas-2017-05-26.pdf>
32. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2020). Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/lt/tyrimas-vyru-isitraukimas>
33. Liobikienė, T. N. (2016). *Krizių intervencija socialinio darbo praktikoje*. Vytauto Didžiojo universitetas: Versus Aureus. Prieiga per internetą: <http://ebooks.vdu.lt/eb/1625/kriziu-intervencija-socialinio-darbo-praktikoje/>
34. LR SADM įsakymas „Dėl atvejo vadybos tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2018). Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/11e612d5345711e884a38848fe3ec9e2>
35. Masluskaitė, A., Jasilionienė, A., Jasilionis, D. ir Stankūnienė, V. (2013). Skyrybos ir sutuoktinių socialiniai ekonominiai ištekčiai. *Filosofija. Sociologija: Lietuvos mokslų akademija*. Prieiga per internetą: <http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2013/4/237-245.pdf>
36. Masluskaitė, A. (2020). *Skyrybų motyvai: individualūs, partnerystės, skyrybų proceso veiksniai*. Culture & Society: Journal of Social Research / Kultura Ir Visuomenė: Socialinių Tyrimų Žurnalas, 11(1), 7–29. doi: 10.7220/2335-8777.11.1.1. Prieiga per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.7220/2335-8777.11.1.1>
37. Masluskaitė, A., ir Kuconytė, D. (2016). *Būti tėvu po skyrybų: tėvo kontaktai su nepilnamečiais vaikais*. Culture & Society: Journal of Social Research/ Kultura ir Visuomenė: Socialinių Tyrimų Žurnalas, 7(1), 27. doi: 10.7220/2335-8777.7.1.1. Prieiga per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.7220/2335-8777.7.1.1>
38. Masluskaitė, A. ir Baublytė, M. (2012). *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*. Lietuvos socialinių tyrimų centras.
39. Masluskaitė, A., Tereškinas, A., Baublytė, M., Kudinavičiūtė-Michailovienė, I., ir Stankūnienė V. (2017). *Tėvystės iššūkiai po skyrybų: vyrų požiūris*. Demografija visiems, elektroninis išteklius: informacinis biuletenis, 6–7.
40. Matulienė, G., (2012), *Šeimos psichologija*. Vilnius: Ciklonas.
41. Nacionalinė teismų administracija. Prieiga per internetą: <http://teismai2021-g.pdf>
42. National Association of Social Workers (2013). *Child Welfare*. Prieiga per internetą: https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=zV1G_96nWoI%3D&portalid=0

43. Oficialiosios statistikos portalas. Emigrantai. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R106#/>
44. Oficialiosios statistikos portalas. Ištuokos. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/paieska?q=i%C5%A1tuokos>
45. Roberts, M. (2008). *Mediation in family disputes: principles of practice*. Ashgate publishing ltd., (p. 30-31).
46. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018). Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/VTAS-centralizacija/A_V_%20tvarkos%20aprasas.pdf
47. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2019). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/kompleksines-paslaugos-seimai>.
48. Socialinio darbo profesijos terminų žodynas (2016). Kauno kolegija. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/75821365.pdf>
49. Sondaitė, J. (2019). *Myliu ir mamą, ir tėtį: knyga tėvams, išgyvenantiems skyrybas*. Alma littera.
50. Sondaitė, J (2022). *Vaiko psichologinė gerovė konfliktiškų tėvų skyrybų kontekste: praktiniai aspektai*. (p. 11–12).
51. Stenfors, T., Kajamaa, A. ir Bennett, D. (2020). How to ... assess the quality of qualitative research. *The clinical teacher*, 17(6), (p. 596-599).
52. Šapurovas, V. (2016). *Kas iš tiesų nutinka, kai žmonės 3 metus pragyvena santuokoje*. Prieiga per internetą: <https://www.tavovaikas.lt/lt/vaikas-ne-suauges/g-9753-kas-is-tiesu-nutinka-kai-zmones-3-metus-pragyvena-santuokoje>
53. Šerkšnienė, R., Bingelienė, V., Kurienė, A. ir Kėrytė, Ž. (2016). *VšĮ Šeimos instituto leidinys: Ankstyvojo atpažinimo, prevencijos ir intervencijos (API) modelis šeimoms, išgyvenančioms konfliktiškas skyrybas ir/ ar atsiskyrimą*. Prieiga per internetą: <https://www.ssinstitut.lt/wp-content/uploads/API-modelis.pdf>
54. Van Gasse, D. ir Mortelmans, D. (2020). *Social support in the process of household reorganization after divorce*. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(6), 1927-1944.
55. Viršilaitė, R. ir Bukšnytė-Marmienė, L. (2021). *Patirtų tėvų skyrybų bei jų aplinkybių sąsaja su jaunų suaugusiųjų elgesio ir emociniais sunkumais. (Lithuanian)*. *Pedagogy Studies/ Pedagogika*, 141(1), (p. 230–251). doi: 10.15823/p.2021.141.13 Prieiga per internetą: <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.15823/p.2021.141.13>

56. Mihailescu, M. (2019). *Content analysis: a digital method*. doi: 10.15405/epsbs.2020.11.03.70.
57. Bitinas, B., (2013). *Rinktiniai edukologijos raštai (II tomas)*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
58. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
59. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
60. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas*. Kaunas: Judex. 6.
61. Žibėnienė, G ir Mikniūtė, A. (2016). *Socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, požiūris į profesinę riziką*. Socialinis darbas, 14(2), (p. 148-161).
62. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo tema: „Atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumai“.

Darbo vadovas: Dr. Justinas Sadauskas.

Tyrimo objektas: atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumai.

Tikslas: iširti atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti skyrybų priežastis ir pasekmes.
2. Išnagrinėti pagalbos šeimoms, išgyvenančioms skyrybas, metodus ir būdus.
3. Atskleisti socialinės pagalbos specialistų patirtis, taikant atvejo vadybos procesą, skyrybas išgyvenančioms šeimoms.

Darbo metodai: mokslinės literatūros lyginamoji ir sisteminė analizė, dokumentų turinio (konvencijų, teisės aktų, strateginių dokumentų) analizė. Surinktos mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė, siekiant nustatyti, kokie yra atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumai. Norint išaiškinti atvejo vadybos taikymo šeimai išgyvenančiai skyrybas ypatumus, reikia tyrimą sieti su realiais atvejais, dėl šių priežasčių magistro baigiamajame darbe pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybinio tyrimo instrumentu pasirinktas pusiau strukturuotas interviu metodas. Tyrimo dalyviai atrinkti taikant kriterinį atrankos būdą.

Tyrimo rezultatai: tyrimo rezultatai atskleidė socialinės pagalbos specialistų patirtis taikant atvejo vadybą skyrybas išgyvenančioms šeimoms. Atliktas kokybinis tyrimas išryškino darbo ypatumus dirbant su šiomis šeimomis. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad skyrybas išgyvenančiose šeimose labiausiai nukenčia vaikai, todėl socialinę pagalbą teikiantiems specialistams darbas su skyrybas išgyvenančiomis šeimomis yra emociškai sunkus ir reikalaujantis ypatingo dėmesio. Gauti rezultatai atskleidė, kad atvejo vadybininko ir socialinio darbuotojo darbas su skyrybas besiskiriančiomis šeimomis pasižymi universalumu. Tyrimo rezultatai parodė, kad specialistai turi pasižymėti sugebėjimais valdyti krizines situacijas, siekti, kad abi pusės rastų tinkamus konflikto sprendimo būdus, išmanyti teisinę sistemą, šeimos teisę, turėti mediacijos žinių. Gauti rezultatai patvirtino, kad norint pasiekti teigiamų pokyčių, yra svarbus sklandus komandinis darbas, bendradarbiavimas su kitais specialistais, tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Pagrindiniai patiriami sunkumai yra dideli darbo krūviai, dėl to dažniau patiriamas perdegimas. Analizuojant specialistų turimą kompetenciją dirbant su skyrybas išgyvenančia šeima, paaiškėjo, kad atvejo vadybininkams ir socialiniams darbuotojams kompetencijos trūksta arba jos nepakanka. Taip pat trūksta mokymų ir seminarų.

Raktiniai žodžiai: skyrybos, atvejo vadyba, šeimos teisė, socialinis darbuotojas, atvejo vadybininkas, kompetencija.

SUMMARY

Theme of the master's graduation project: „Features of the application of case management to family undergoing divorce“.

Supervisor: Dr. Justinas Sadauskas.

The object of research: Features of the application of case management to family undergoing divorce.

Purpose: explore features of the application of case management to family undergoing divorce.

Tasks:

1. Analyse cause and consequences of the divorce;
2. Examine methods and ways of the assistance to families undergoing divorce;
3. Reveal experiences of the specialists of social assistance, applying process of case management to the families undergoing divorce.

Work methods: Comparative and systematic analysis of the scientific literature, content analysis of the documents (conventions, legal acts, strategic documents). Analysis of the gathered scientific literature and legal acts in order to establish features of the application of case management to family undergoing divorce. In order to ascertain features of the application of case management to family undergoing divorce, there is necessary to relate research to real life cases, therefore in master graduation project is used qualitative analysis. As the instrument of qualitative analysis was chosen method of semi structured interview. Participants of the interview was chosen using criterion selection method.

Research results: Research results revealed experiences of the specialists of social assistance, applying process of case management to the families undergoing divorce. Accomplished qualitative analysis emphasized distinctiveness of work with such families. The results of the research confirmed that children suffer the most in families undergoing divorce therefore work of the specialists of social assistance, applying process of case management to the families undergoing divorce is painful emotionally and requiring special attention. Research results revealed that work of case manager and social assistant with families undergoing process of divorce distinguish in versatility. Results of the research showed that specialists should distinguish in ability to control crisis situations, maintain both

parties to find proper way of solving conflict, to be good at legal framework, family law, have knowledge of mediation. The results of research confirmed that willing to achieve positive changes there is important fluent teamwork, cooperation with other specialists, interinstitutional cooperation. General difficulties are heavy workload, and this often cause burnout. During the analysis of competence of specialists who work in assisting families undergoing divorce become clear that case managers and social assistances is lacking competence or their competence is insufficient. Also, there is insufficient trainings and seminars.

Keywords: divorce, case management, family law, social assistance, case manager, competence.